

Lempäälän kunta

**KYLIÄ JA TAAJAMARAKENTAMISTA KUOKKALANKOSKEN
VARRELLA**

**KUOKKALAN-HAKKARIN-HERRALAN KULTTUURIYMPÄRISTÖKOH-
TEIDEN INVENTOINTI**

475-D4186

30.05.2010

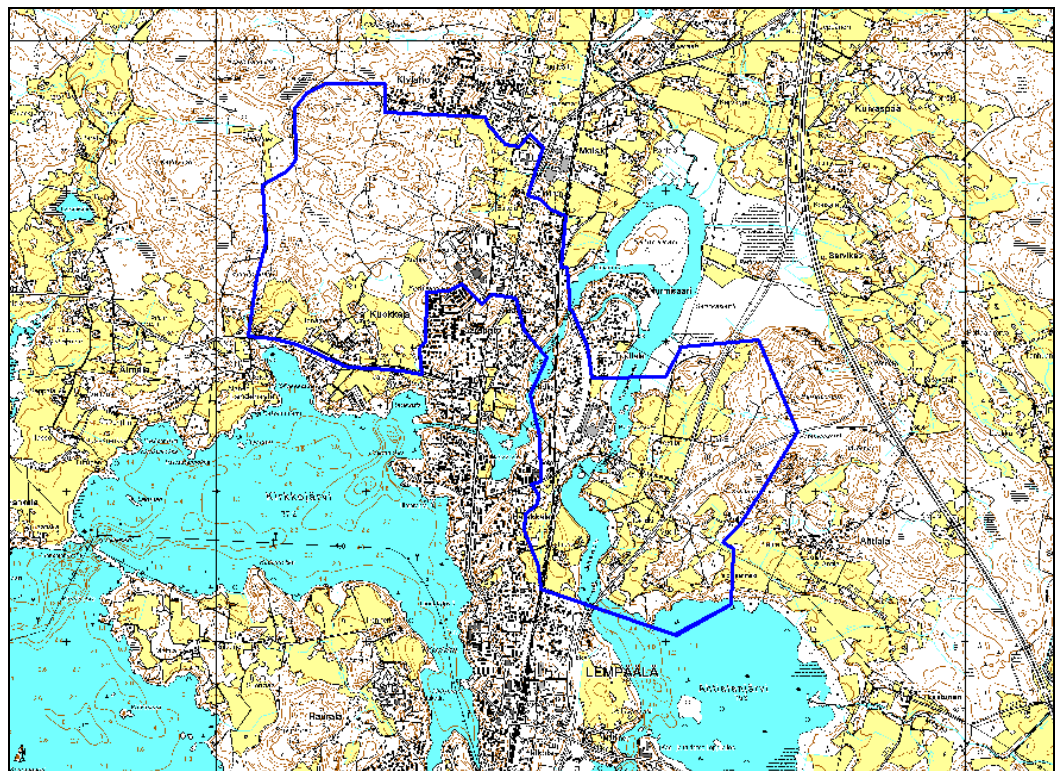
SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	2
1.1	Aikaisemmat inventoinnit.....	3
1.2	Raportin termit ja rakenne	3
1.3	Aluejako ja kohteet.....	4
1.3.1	Kartta: Kaava-alueen rakennetut aluekokonaisuudet ja kohteet	6
1.4	Kaava-alue: maaseutua, taajamaa ja liikenneyhteyksiä.....	7
1.5	Maiseman lähtökohdat, maaperä ja topografia	9
2	Lempäälä, kirkonkylästä nauhataajamaksi.....	11
2.1	Kaava-alueen maiseman kehitys historiallisilla kartoilla	13
2.2	Liikennereitit maisemassa.....	21
3	Arvoalueet, inventoidut kohteet ja arvoluokat	26
3.1	Kulttuurihistoriallisista arvoista; kiinteistöjen ja arvoalueiden luokitus	27
4	Kylät, kulttuurimaisemat ja kiinteistökohteet	29
4.1	Herralan kylä	29
4.1.1	Alue: Herralan kylä- ja viljelymaisema	29
	Kohteet: 1. Antila, 2. Peltomäki, 3. Liuha, 4. Karppi	
4.2	Hävältilän kylä	43
4.3	Kuokkalan kylä.....	44
4.3.1	Alue: Innamaan ja Jaran tila- ja viljelymaisema	45
	Kohteet: 5. Innamaa, 6. Kuokkalan koulu	
4.3.2	Alue: Hakkarin pientaloalue.....	53
4.3.3	Alue: Eskolan tilakeskus ja viljelymaisema.....	65
	Kohteet: 7. Eskola, 8. Moision koulu	
4.3.4	Alue: Hakkarin liikuntarakennukset, vesitorni, koulu ja paloasema	75
	Kohteet: 9. Hakkarin koulu/alue	
4.4	Pappilan kylä	80
	Kohteet: 10. Hollon vahtitupa, 11. Rautatiesillat, 12. Katepal oy	
4.4.1	Alue: Hollon jälleenrakennuskauden asuinalue	82
5	Yhteenveto kaava-alueen maiseman ominaispiirteistä	97
5.1	Karttaliite, maaseudun ja taajaman keskeiset rajapinnat	99
5.2	Karttaliite, Alueet ja kohteet	100
5.3	Alueet ja kohteet	101
6	Lähteet:	111

KUOKKALAN-HAKKARIN-HERRALAN KULTTUURIYMPÄRISTÖKOHTEIDEN INVENTOINTI

1 Johdanto

Lempäälän Kuokkalan-Hakkarin-Herralan yleiskaava-alueen rakennetun kulttuuriympäristön inventointi tehtiin vuoden vaihteessa 2009-2010. Selvityksen teki FCG:n tutkija Jari Heiskanen (FM). Kaava-alue sijoittuu Lempäälän kunnan keskustan pohjoispuolelle, historiallisen Kuokkalankosken ympäristöön. Alue on yleispiirteiltään vanhaa, suurten vesistöjen varrelle sijoittunutta entistä kylä- ja viljelyaluetta, jonka rakennettu maisema on kaava-alueen keski-osiltaan muuttunut osaksi Lempäälän taajamarakennetta, joka nykyisin ulottuu lähes yhtenäisenä nauhana Lempäälän keskustasta Tampereelle. Kaava-aluetta leikkaavat lisäksi merkittävät, kaukoliikenteen tarpeisiin rakennetut rautatie- ja maantieliikenteen väylät, jotka tuovat esiin rakentamisen muutoksen 1700-luvulta aina nykypäivään saakka.

Kartta: Kaava-alueen rajaus. Kartasta näkyy vanhemman, maanviljelyyn liittyvän kulttuurimaiseman keskittyminen kartalla itä- länsisuuntaisten vesistöjen rannoille kapeaksi vyöhykkeeksi sekä myöhemmän nauhataajaman rakentuminen etelästä pohjoiseen suuntautuvien liikennereittien varrelle. Keskeisiä pääväyliä ovat valtakunnallinen päärata ja moottoritie Hämeenlinnasta Tampereelle. Raportissa käytetty pohjakartta on vuodelta 2004.

Raportin laatimiseen käytettiin työaika yhteensä noin 180 tuntia. Kulttuuriympäristökohteiden ja -alueiden kartoituksen maastotyöpäiviä olivat 27.10., 15.12.2009 sekä 21.1. ja 18.2.2010.

1.1 Aikaisemmat inventoinnit

Tausta-aineistona ja lähtökohtana inventointikohteiksi käytettiin Eija Teivaksen vuonna 2006 julkaistua Lempäälän kulttuuriympäristöohjelmaa. Sen kohdevalikoimaa laajennettiin tilaajan ja tekijän näkemyksen mukaisesti myös uudempaan rakennuskantaan. Kulttuuriympäristöohjelman lisäksi aikaisempia inventointeja alueelta oli kohdeinventointina tehty Eija Teivaksen laatima Kuokkalan koulun inventointi vuodelta 2008. Kaava-alueella ei ole valtakunnallisesti (RKY-1993/RKY-2009) merkittäviä rakennettuja kohteita tai ympäristöjä. Maakunnallisesti merkittäviä kohteita edustaa Eskolan tilakeskus. Kaava-alueelta on lisäksi laadittu kaavoitustyön taustaksi arkeologinen inventointi. Pirkanmaan maakuntamuseon Hanna-Leena Salmisen laatima inventointi valmistui 2009. Inventointina voidaan myös pitää Lempäälän kulttuurirakennuksia esittelevä luettelo 1970-luvulta. Sen listauksessa on kaava-alueelta mainittu Eskola.

1.2 Raportin termit ja rakenne

Asutushistoriallisesti ja rakennetun ympäristön historian kannalta kaava-alueen maat kuuluivat Kuokkalan ja Herralan maakirjakylille sekä kirkkoherran virkatalolle. Vähäisessä määrin alueen reunalla on lisäksi Lahden ja Hävättilän maakirjakyliä. Kaava-alueen aluerajaus palvelee nykypäivän kaavoitustarpeita, eikä noudata selkeästi näiden vanhojen kylien rajausta. Maakirjakylä –termi viittaa ensimmäisessä, hyvin kokonaisuutena säilyneessä maakirjassa mainittuihin kyliin. Tämä maakirja laadittiin 1530-luvulla, joten siinä mainittuja kyliä voidaan pitää keskiaikaisina. Toinen termi on kantatalo, joksi on katsottu keskiaikaisten talojen lisäksi viimeistään 1700-luvulla, isonjaon yhteydessä perustetut tilat.

Huolimatta nykypäivän taajamarakenteesta, on raportin jäsentelyä käytetty vanhaa kyläjakoa, koska keskeinen osa työssä käsiteltyjä rakennettuja ympäristöjä sijoittui varsinaisesti vasta sotien jälkeen rakentunutta taajamaa edeltäneille Kuokkalan, Herralan ja Pappilan kylien historiallisille alueille. Kohtei-

den ja alueiden rakentamisen lähtökohdat liittyvät myös enemmän maaseutu-
tuhteiskunnan rakennustapaan ja lähtökohtiin kuin varsinaiseen suunnitel-
tuun taajamarakentamiseen. Puhdasta, erityisesti moderniin taajamaraken-
tamiseen liittyvää, kaavoitettua ja suunniteltua rakennettua aluetta edustaa
lähinnä vain Hakkarin koulun, vesitornin ja liikuntarakentamista käsittävä
alue. Maaseutuun viittaa myös edelleen alueella käytössä oleva kyliin, taloihin
ja tontteihin perustuva rekisteritunnus. Taajama-ajaksi on työssä katsottu jäl-
leenrakennuskauden, 1944-1958, jälkeinen aika. Tällöin alkaneita suuria mur-
roksia olivat mm. kaavoituksen alku, yhdyskuntatekniikka, liikennerekentami-
nen, autoistuminen sekä rakennustekniikan, -tyylin ja -materiaalien muuttu-
minen.

Alueiden ja kohteiden lisäksi nykyisen taajaman ja vanhemman maaseutu-
maiseman rajapinnat ovat yksi tarkastelun kohde. Vaikka taajaman rakenta-
minen on alkanut vasta muutama vuosikymmen sitten, on se muuttanut van-
hempaa viljelyyn perustuvaa maisemaa ja sen rakennetta jo merkittävässä
määrin. Jos jatkossa halutaan säilyttää rakennetun maiseman kerrostumat ja
kaksijakoisuus, tulee kiinnittää huomioita rajapintoihin.

Raportin ensimmäisessä luvussa on tuotu esiin kaava-alueen aluerajausta,
kohteita ja rakennettuun ympäristöön liittyviä yleisempiä taustatietoja. Toi-
sessa luvussa on käsitelty maiseman muutoksia vanhoilla kartoilla, aina 1700-
luvun lopulta nykypäiviin saakka. Tähän kappaleeseen liittyy maaseudun ja
myöhemmän taajaman rakentamisen lisäksi liikennereittien nousu kolman-
neksi maisematekijäksi. Kulttuuriympäristön arvottamista sekä alueiden ja
kohteiden luokitusta on käsitelty kappaleessa kolme. Varsinaiset alue- ja koh-
deinventoinnit ovat käsitelty vanhan kyläjaon mukaan kappaleessa neljä.
Koska kaava-alue sijoittuu Lempäälän taajaman historian ja nykypäivän kan-
nalta keskeisille alueille ja sen kulttuuriympäristö on rakenteiltaan monitahoi-
nen ja kerrostunut, on raportin tiedot lisäksi koottu yhteen viidennessä luvus-
sa, joka muodostaa raportin liitekartoilla varustetun loppuluvun.

1.3 Aluejako ja kohteet

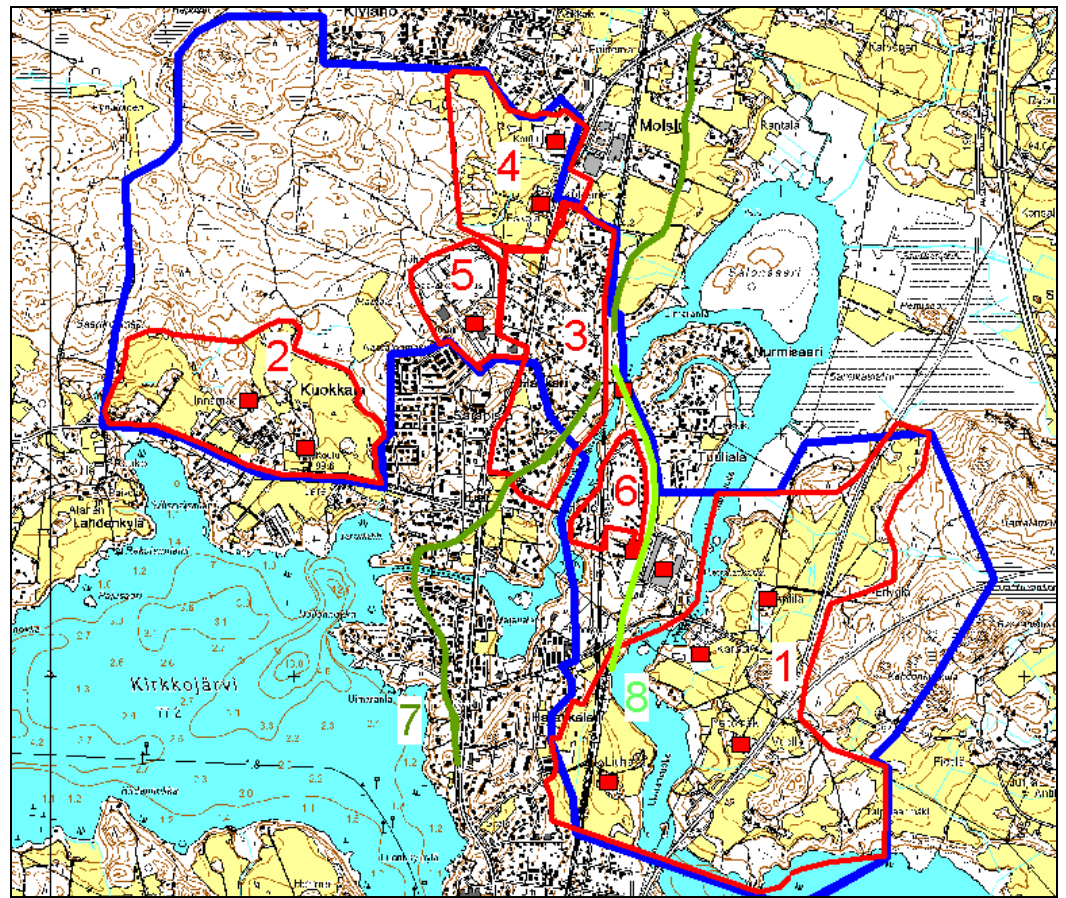
Työssä keskityttiin kaava-alueen maankäytön historiaan liittyviin aluekokonai-
suuksiin ja niiden keskeisiin kiinteistöihin. Alueisiin ja kohteisiin liittyvistä lii-
kennereiteistä on huomioitu keskeiset, valtakunnallisesti ja maakunnallisesti
merkittävät. Ajallisesti alueet ja kohteet edustavat Lempäälän historiallista

kehitystä, joka ulottuu keskiaikaisesta, maaseutumaisesta kyläasutuksesta aina viime vuosikymmenien aikana rakentuneen taajaman, modernin hyvinvointivaltion rakenteisiin saakka.

Kaava-alueelta rajattiin kuusi aluekokonaisuutta, joista kolme edusti vanhempaa maatalousyhteiskuntaan ja sen kehitykseen liittyvää maisemaa ja kolme pääosin sotien jälkeisen nauhataajaman rakentumista ja kehittymistä kuvaavaa aluetta. Pääosin kaava-alueen taajamaosuudet ovat kuitenkin rakentuneet merkittävässä määrin ennen kaavoituksen alkamista 1950-luvun jälkipuoliskolla. Ainoastaan ajallisesti nuorin, mm. koulun, liikuntatiloja ja yhdyskuntarakentamista edustava Hakkarin yhdyskuntarakentamisen alue, edustaa kaavoitettua ja yhtenäisesti suunniteltua ja rakennettua aluekokonaisuutta. Omana kokonaisuutena, joskin edellisiin maisemakokonaisuuksiin vahvasti liittyneinä, käsiteltiin lisäksi keskeiset liikenneyhteydet, jotka erityisesti taajaman aikakaudella ovat muuttuneet yhä enemmän maisemaa hallitseviksi rakenteiksi.

Raportti perustuu maastotöiden lisäksi kirjallisuuteen ja historialliseen kartta-aineistoon. Lisäksi käytettävissä oli kunnasta saatuja vanhoja valokuvia, ilmakuvia ja rakennuspiirustuksia. Laajemmista aluekokonaisuuksista sekä niiden keskeisistä kiinteistöistä tai rakenteista, joita oli yhteensä 12, laadittiin lyhyt, kuvitettu inventointikuvaus, johon liittyy kohteiden kulttuurihistoriallisen arvon arviointi. Näiden lisäksi tekstissä on mainittu lyhyesti alueella olevia pienempiä kohteita, joilla usein oli merkitystä alueen historian, maiseman ja kulttuuriympäristön kokonaisuuden näkökulmasta. Työn rajauksen ja kohteiden määrän vuoksi näistä pienemmistä kohteista ei laadittu inventointikorttia. Niitä käytettiin enemmän esimerkkeinä kuin kattavana kartoituksena vastaavasta rakennuskannasta. Esim. Hakkarissa keskityttiin vain vanhimman kerrostuman esiintuomiseen. Tulevissa, tarkemmissa inventoinneissa ne tulisi myös ottaa huomioon. Tämän, yleiskaavatasoisen työn aluekokonaisuuksien rajaukset ja inventoidut kohteet on esitetty oheisessa yleiskartassa. Inventoidut kohteet ja pienemmät kohteet ojn esitelty tarkemmin aluekuvauksien yhteydessä olevissa kartoissa.

1.3.1 Kartta: Kaava-alueen rakennetut aluekokonaisuudet ja kohteet

kt. = kantatalo, ot. = osatalo t. = tehdas

1. Herralankosken kylä- ja viljelymaisema, kiinteistökohteet: Antila (kt.), Peltomäki (ot.) Liuha (kt.) ja Karppi (kt.),
2. Innamaan ja Jaran tila- ja viljelymaisema: kiinteistökohteet: Innamaa (kt.) ja Kuokkalan koulu
3. Hakkarin pientaloalue
4. Eskolan tila- ja viljelymaisema, kiinteistökohteet: Eskola (kt.) ja Moisio koulu.
5. Hakkarin yhdyskuntarakentamisen alue: kiinteistökohteet, kokonaisuus/ Hakkarin koulu
6. Hollon jälleenrakennuskauden pientaloalue
7. Vanhan maantien linjaus Hämeenlinnasta Tammerkoscalle
8. Hämeenlinna-Tampere rautatien vanha linjaus, kiinteistökohteet: ratavartijan mökki, Kuokkalankosken silta ja Katepal oy. (t.)

Osittain raportin aluerajaukset ylittävät historiallisista syistä kaava-alueen rajauksen. Erityisesti Hakkarin pientaloalueen rajauksessa kokonaisuuden vanhin ja keskeinen rakennuskanta olisi jäänyt muuten kaava-alueen ulkopuolelle. Myös Innamaan ja Jaran rajauksessa kokonaisuuteen kuuluisi Pirkkalantien eteläpuolinen viljelymaisema ja Jaran tilakeskus.

1.4 Kaava-alue: maaseutua, taajamaa ja liikenneyhteyksiä

Kaava-alueen kuusi aluekokonaisuutta muodostavat historiallisesti ja maisemallisesti selkeät rakennetut ympäristön kokonaisuudet. Vanhinta, osittain aina keskiajalle ulottuvaa kylä- ja agraarivaihetta edustavat Herralan kylä- ja viljelymaisema, Jaran ja Innamaan viljelymaisema ja Eskolan tila- ja viljelymaisema. Asutuksen leviämistä vanhan kylävaiheen loppuvaiheessa ja sitä seurannutta taajamavaihetta edustavat Hakkarin pientaloalue, Hollon jälleenrakennuskauden omakotialue ja Hakkarin yhdyskuntarakentamisen alue. Oman, edellisiin liittyvän kokonaisuuden muodostavat lisäksi liikennereitit, joista historiallisesti merkittäviä ovat vanhan maantien lisäksi käytöstä poistunut rautatien linjaus, ns. Hollon mutka, jonka maisemaan liittyvät ratavartijan mökki, rautatiesillat ja Katepal oy:n tehdasalue sekä Hollon jälleenrakennuskauden pientaloalue.

Keskeisen osan alueen vanhempaa rakennusperintöä ja kulttuurimaisemaa muodostavat vanhat kantatalot, Kuokkalan kylän Innamaa ja Eskola sekä Herralan kylän Antila, Liuha ja Karppi. Näiden yhteydessä on myös säilynyt niihin olennaisesti kuuluvaa avointa viljelymaisemaa. Hakkarin pientaloalueen vanhimmat osat liittyvät vielä kyläasutuksen leviämiseen vanhan maantien suunnassa. Liikennehistorian keskeiset rakenteet liittyvät vanhimpaan 1870-luvun ratalinjaan. Edelleen liikenteen kehitystä ilmentävät Tampereentie ja Turuntien sekä vanhan Hämeenlinna - Tampere rautatien linjauksen oikaisu Hollon alueella. Kunnallista yhteiskunnan ja julkisen rakentamisen alkua edustaa Kuokkalan koulun vanhin osa. Sotien jälkeistä maatalousmaiseman muutosta, teollistumista ja taajaman kasvua edustavat Katepal oy ja Hollon jälleenrakennuskauden omakotialue. Taajaman ja julkisen rakentamisen kasvua sotien jälkeen edustavat Kuokkalan koulun laajennus sekä uudisrakennuksina Moisio ja Hakkarin koulut.

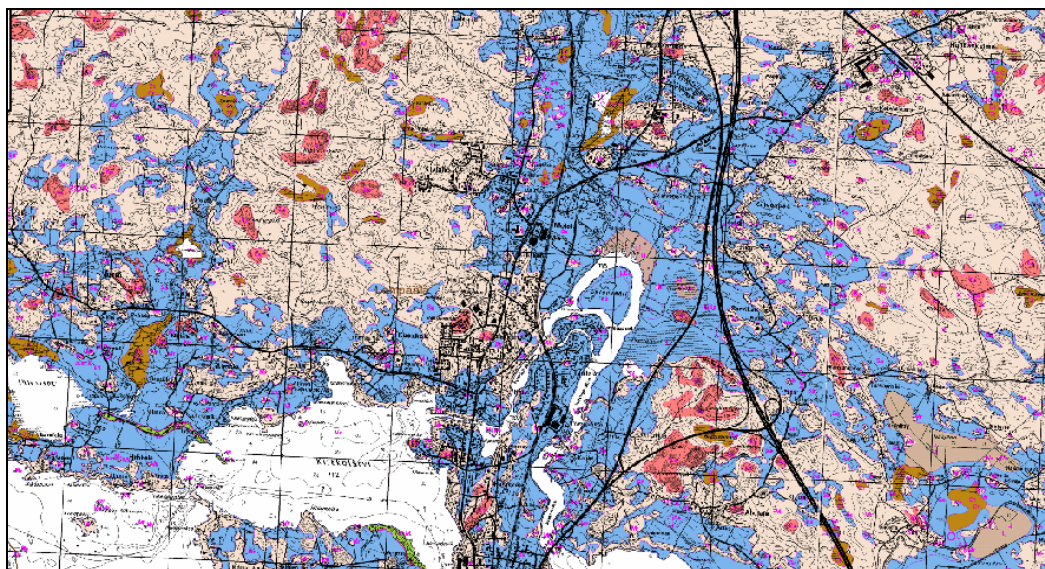
Kaava-alueella asuinalueista Hollo edustaa jälleenrakennuskauden ohjattua ja suunniteltua pientaloaluetta ja Hakkarin vanhempaa, jo aina 1800-luvun lopul-

ta maaseutuyhteiskunnan kylävaiheen aikana suhteellisen vapaasti rakennuttanutta asuinalueita, "pikkupispalaa", jonka rakentaminen on jatkunut aina nykypäiviin saakka. Kaavan ulkopuolelle, joskin Hakkariin rajoittuvan Sarapiston omakoti-, rivi- ja kerrostaloja käsittävän alueen kaavoitus ja rakentaminen aloitettiin 1960-luvulla.

Kaavoittaminen alkoi maaseutukunnissa vasta 1950-lopulla, joten puhtaasti kaavoittamalla rakennettuja alueita Lempäälässä edustaa kaava-alueella lähinnä Hakkarin yhdyskuntarakentamista käsittävä alue. Asuinalueista Hollo ja Hakkari ovat rakentuneet pääosin ilman kaavoitusta tai kaavoitus on myöhemmin jatkanut alueen peruserämaita. Alueista Hollon 1940-luvulla rakennutut yleisilme muistuttaa kaavoitettua aluetta yhtenäisen rakennustyyppien ja niiden tontille sijoittelun vuoksi, mutta sekin perustuu enemmän jälleerakennuskauden säännöksiin ja määräyksiin kuin viralliseen kaavoitukseen.

Taajamarakenteen alle on jäänyt osa Lempäälän keskeisistä vanhoista kylä- ja viljelymaisemista mm. osa Kuokkalan vanhoista kyläpelloista. Nauhataajaman reunoilla, vesistöjen varrella, on vanhempaa, Herralan ja Kuokkalan vanhojen maakirjakyläjen asutukseen ja maatalouteen liittyvää avointa kulttuurimaisemaa. Alueen luoteiskulma on pääosin asumaton Kuokkalan kylän metsäaluetta, johon liittyy useita Hakkarin vapaa-ajan keskuksen valaistuja ulkoilupolkuja. Kaava-alueen keskiosissa virtaa, Pyhäjärven Kirkkojärveä ja Vanajaveden Ahtialanjärveä yhdistävä, mutkainen Kuokkalankoski, jonka uomaa on raivattu ja muokattu useasti aina 1700-luvulta alkaen. Näillä töillä onkin ollut merkittävä vaikutus Kuokkalankosken ja koko Vanajaveden vesistön rannatamaisemiin. Kuokkalankosken myöhempää vesistönmuokkausta edustaa vuonna 1962 rakennettu Herralanvuolteen säännöstelypato. Kosken rantojen vahvan kasvillisuuden ja syvän uoman vuoksi koskella ei ole kuitenkaan kovin vahvaa maisemallista asemaa. Vanha maisema, jossa pellot ulottuvat kosken rantaan saakka, on nähtävissä lähinnä Hääkiven levähdyspaikan ja Liuhan kohdalla.

1.5 Maiseman lähtökohdat, maaperä ja topografia

Kartta: Ote Lempäälän maaperäkartasta. Sinisellä väritetyt alueet ovat alavia, viljelyyn kelpaavia savialueita, valkoiset korkeammalle kohoavia moreenipohjaisia alueita. Punaisella on merkitty kallioalueet. Lähde: GtK, kartoitusvuosi 1989.

Maantieteellisesti kaava-alue sijoittuu Kokemäenjoen vesistön keskeisten Pyhäjärven ja Vanajaveden väliselle kannakselle, jonka läpi mutkainen, syvän uoman muodostava Kuokkalankoski virtaa. Topografialtaan alue on osin voimakaspiirteinen. Vanhat viljelyalueet ja kyläasutus keskittyivät vesistöjen alaville savialueille, kauempana vesistöstä maasto nousee ja muuttuu kuivemmaksi ja kallioiseksi. Alavilla ranta-alueilla sijaitsevat viljelyyn sopivat savi- ja savimaat, joihin liittyy vain harvoja moreenisaarekkeita. Ainoastaan Hakkarin pientaloalueella moreenirinne ulottuu lähes Kuokkalankoskeen saakka. Kallioalueita on vähän ja lähinnä Hakkarin omakotialueen lounaiskulmalla ja vesitornin ympäristössä. Rantojen savikot työntyvät Kuokkalankoskeen laskevan Moisionjoen vartta pitkälle pohjoiseen, aina Kuljuun saakka, mikä on vaikuttanut merkittävästi viljelyyn pohjautuvan kyläasutuksen leviämiseen. Lempäälässä suuria vesistöjä erottava maakannas muodosti jo asutuksen lisäksi varhain vesi- ja maaliikenteen solmukohtan. Vanha maantie ja myöhemmin rautatie seurasivat tätä maisemarakennetta ja ohjasivat asutuksen leviämistä ja myöhemmän nauhataajaman syntyä.

Maaperään ja topografiaan pohjautuvat luonnonolot olivat määrääviä asutuksen ja viljelyn sijoittumiseen aina 1950- ja 1960-luvulle saakka, jonka jälkeen Lempäälän kyläasutukseen perustunut maatalouspitäjä alkoi nopeasti muut-

tua hyvien liikenneyhteyksien ja läheisen Tampereen vaikutuksesta teollistuvaksi ja kaupungistuvaksi taajamaksi. 1960-luvun jälkeen kaavoitettiin mm. Sarapiston, Tuulialan, Kuokkalan ja Moision ja Hakkarin alueita. Lukuun ottamatta pappilan maita pellolle rakentaminen lisääntyi merkittävästi vasta 1900-luvun loppupuolella. Tätä ennen maaseutukauden ja taajaman alkuvaiheen asutus keskittyi pääosin viljelysten yhteydessä oleville moreenialueille, historiallisten tielinjojen varsille. Historiallisesti tästä poikkeuksen tekevät Kuokkalan ja Herralan ryhmäkylät, jotka on rakennettu osin savialueille ilmeisesti Kuokkalankosken koskiosuuksien tai vanhan maantien vaikutuksesta. Peltojen pohjana olevia suhteellisen tasaisia savimaita hyödynsivät myös rautatien rakentajat 1870-luvulla, ainoastaan Kuokkalankosken kohdalla haettiin rataa liittyvälle siltarakenteille savikkoalueeseen liittyvä moreenikumpare. Sotien jälkeen pappilan virkatalon pellot siirtyivät ensimmäisinä asuin- ja teollisuuskäyttöön, koska ne eivät muodostaneet seurakunnalle tai papille merkittävää elinkeinoa. Ensimmäisiä pientaloalueita oli Hollon alue, joka pääosin keskittyi vanhaan tapaan viljelyn ulkopuolelle jääneelle harjanteelle. Holloon liittyvä Tuulialan lohkominen omakotitonteiksi alkoi jo 1950-luvulla.

Ilmakuva v. 1955. Kuvassa on etualalla rautatie siltoineen. Vasemmalla näkyy Hollon pientaloalueen omakotitaloja, joista osa rakennettiin jo pellolle. Kuvan keskellä on Hakkarin vanhan maantien varren asutusta, joka vielä tällöin keskittyi selkeästi metsäalueille. Alavat, vesistöihin liittyvät savimaat olivat tällöin vielä pääosin viljelyssä. Taustalla näkyy peltojen ja vesistön selkeästi rajaama Kuokkalan kylä tiiviinä rakennusryhmänä.

2 Lempäälä, kirkonkylästä nauhataajamaksi

Asutushistoriallisesti Lempäälän pitäjän keskusta sijaitsee Pyhäjärven ja Vanajaveden välisellä kannaksella ja sen ympäristössä, johon keskittyivät kirkko ja tihein kyläasutus jo keskiajalla. Emäseurakuntana Lempäälä mainitaan jo 1400-luvulla. Vesistöt ja niitä yhdistävä Kuokkalankoski ovat osa laajaa aina Pohjanlahteen ulottuvaa Kokemäenjoen vesistöä, joka edustaa vanhinta asutuksen leviämisen reittiä Satakunnassa ja Hämeessä.

Historiallisen Hämeen ja Satakunnan rajalla sijaitseva Lempäälästä löytyy asutuksen merkkejä jo kivi- ja rautakaudelta. Rantojen maisemaa leimaa edelleen pitkään jatkunut maanviljely. Historiallisesti Lempäälä edustaa Pirkanmaalla tyypillistä maisemaa, johon kuuluvat vesistöjen varrelle keskittyneen kapean viljelymaiseman lisäksi metsät, suuret järvet ja joet sekä kulttuurimaisemaan keskiaikaiset kivikirkot, vanha kyläasutus ja kartanokulttuuri. Lempäälällä on myös seudullisesti keskeinen asema vanhan vesi- ja maantielikenteen solmukohdassa. Liikenteen merkittäviä reittejä ovat Hämeenlinnasta Tammerkoscalle johtanut vanha maantie 1700-luvulta. Maantien edeltäjänä oli lisäksi historiallinen Hiidentie, johon maantie ainakin osittain pohjautui. Kaava-alueella vanha maantien linjaus on nykyisin Hakkarintien nimellä. Uudempia historiallisia liikennerakenteita edustavat Lempäälän kanava ja rautatie 1870-luvulta. Oman aikamme, 1900-luvun liikenteen kulttuurimaisemia edustavat kunnassa 1930-luvun Tampereentie, 1960-luvun entinen valtatie 9 ja 2000-luvun Hämeenlinna–Tampere moottoritie sekä rautatiellä Hollon oikaisu.

Oma seurakunta Lempäälästä muodostui jo 1400-luvun alkupuolella, jolloin aikaisemman seurakunnan muodostaneet Lempäälä ja Vesilahti itsenäistyivät. Lempäälän nykyinen kirkko rakennettiin kivistä liikenteen ja asutuksen solmukohtaan, vesistöjen väliselle kannakselle 1500-luvun alkupuolella. Pappila ja sen mylly sijoittuivat Kuokkalankosken rannalle. Historiallinen kyläasutus keskittyi peltoineen vesistöjen rannoille tiiviinä nauhana. Keskiajalla pitäjän suurin kylä oli Kuokkalankosken varrella sijainnut Kuokkala, jossa oli 16 taloa. Kuokkalankoski oli aina 1800-luvulle saakka elinkeinojen kannalta merkittävä mylly- ja kalastuskoski. Vanhimmat maininnat kosken myllyistä ovat 1440-luvulta. Myöhemmin, 1900-luvun alkupuolella vesistöjen rannoille syntyi vähäisessä määrin huvila-asutusta. Rantakylien lisäksi vauraaseen maaseutupiitäjään kuului useita suurvalta-ajalla perustettuja ratsutiloja ja kartanoita.

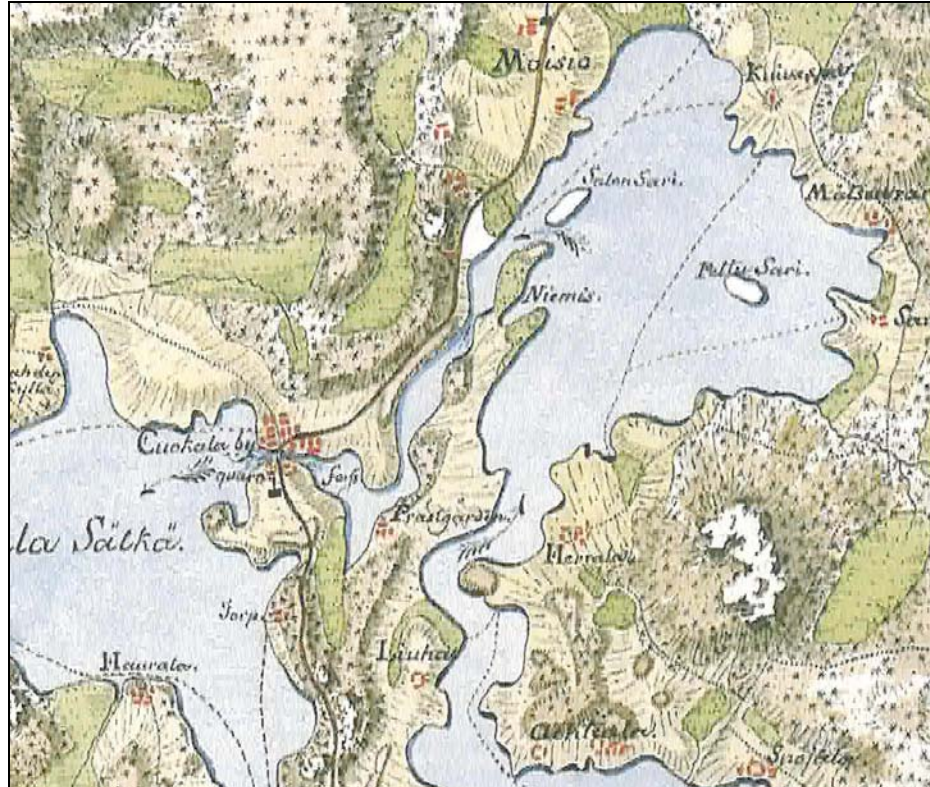
Lempäälä säilyi maaseutuvaltaisena pitäjänä aina toiseen maailmansotaan saakka.

Lempäälän aina Tampereelle ulottuva ja lähes yhtenäinen nauhataajama on rakentunut Vanajaveden ja Pyhäjärven väliselle kannakselle ja sen pohjoispuolella Tampereelle johtavien vanhojen maantie- ja ratalinjojen varrelle ja risteyskohtiin. Nykyisen nauhataajaman historiallisena lähtökohtana ovat maanteitä pitkin leviävä kyläasutus ja radan varteen pysäkkien yhteyteen syntyneet ns. asemakylät. Maisemallisesti historialliset liikennereitit seuraavat Kuokkalankoskeen laskevan Moisionjoen varrelle raivattua asutus- ja viljelymaisemaa. Kunnan keskus- ja hallintotaajaman muodostaa Lempainen, joka on rakentunut vanhan kylän, kirkon ja rautatieaseman ympäristöön. Keskustan lisäksi Lempäälän muita taajamakeskuksia ovat pääteiden ja rautatien entisten pysäkkien varrella olevat Moisio, Kulju ja Sääksjärvi.

Nauhataajaman pieniä omakotivaltaisia osia ovat mm. Saviahde, Vanattara, Moisio, Hakkarin, Hollo, Ryynikkä, Halkola ja Sulkola. Kasvu oli voimakasta heti sotien jälkeen, jolloin pitäjän väkiluku kaksinkertaistui kymmenessä vuodessa noin 10 000 asukkaaseen. Jo 1960-luvulla 75% lempääläisistä laskettiin asuvan taajamissa. Nopea kasvu näkyi mm. kouluissa, joita rakennettiin sotien jälkeisinä vuosina kahdeksan kappaletta. Vuonna 2009 Lempäälän kunnan väkiluku oli 20 000 ja se lasketaan osaksi Tampereen kaupunkiseutua, jonka väkiluku on n. 350 000. Taajaman rakentumiseen liittyy lisäksi kunnan teollistuminen, joka alkaa vanhempia sahoja lukuun ottamatta vasta sotien jälkeen.

2.1 Kaava-alueen maiseman kehitys historiallisilla kartoilla

Kartta: Kuninkaan kartasto 1776-1805

Kartta: Lempäälä Kuninkaan kartaston kartalla. Kylien keskeinen asema vesistön, peltojen, teiden ja polkujen yhteydessä on nähtävissä kartalla erinomaisesti. Ensisijaisesti sodankäynnin tarpeisiin Ruotsin vallan viimeisinä vuosina laadittu kartta antaa hyvän yleiskuvan maisemasta isonjaon jälkeen eli 1700-luvun loppupuolella. Osittain kylien talojen hajuttamiseen tähdännyt isojako ei heti vaikuttanut, vaan tiivis ryhmäkyläasutus säilyi vielä pitkään isonjaon jälkeenkin. Kaava-alueen kylistä Herrala, Kuokkala ja Ahtiala (Hälvättilä?) muodostivat edelleen tiiviisti rakennetun ryhmäkylän. Kylien ulkopuolista asutusta olivat kaava-alueella umpipihaksi piirretty Liuha sekä pohjoisosassa olevat, ilmeisesti Kuokkalan Tapolaan ja Eskolaan viittaavat rakennusryhmät. Vanhan maantien maastonmuotoja, vesistöä, peltoa ja harjanteita, seuraava luonne näkyy hyvin kartassa. Tien linjaukseen vaikuttivat myös asutus ja sopivat ylityspaikat vesistössä. Peltoa oli raivattu lähinnä kylien lähiympäristöön, kauempana kylästä olevat alueet ovat vielä pääosin niittyinä. Kuokkalankoskeen liittyvä laaja suvantoallas rantakylälineen näkyy vielä laajana. Maantien lisäksi paikallisteitä oli vielä vähän ja ne yhdistivät lähinnä asutusta ja viljelyksiä toisiinsa. Kartassa näkyy myös vesistöjä hyödyntävien talviteiden runsas määrä. Lähde: Kuninkaan kartasto 1776-1805.

Pitäjäkartta v. 1842/1890

Kartta: Lempäälän pitäjänkartta 1842/1890-I?. Karttojen tekemisen taustalla olivat venäläisten joukko-osastojen kartoittajat, jotka tekivät 1840-luvun alkupuolella aloitteen maantieteellisen kartan laatimisesta Suomesta. Karttojen pohjana käytettiin vanhempia karttoja, joita täydennettiin mittauksin. Yleisesti Suomessa käytössä oleva karttamateriaali uudistui ennen 1900-lukua varsin hitaasti. Sen vuoksi karttoja käytettiin vuosikymmeniä ja niihin tehtiin vain lisäyksiä. Pitäjänkartoista myös tehtiin kopioita mm. 1890-luvulla. Näin 1840-luvulla tehdyssä kartassa on jo nähtävissä myös rautatien linjaus. Linjauksessa näkyy myös hyvin radan sijoittaminen rantapelloille, jotka tasaisina muodostivat aikakauden lapiotyöhön perustuvan tekniikan vuoksi parhaan pohjan rautatielle. Kuokkalankosken ylityksen vuoksi rataan tuli mutka, joka säilyi aina 2000-luvulle. Mahdollisuus suuriin maansiirtoihin ratahankkeiden yhteydessä alkoi kasvaa vasta 1900-luvulla, koneellistumisen myötä. Asutus keskittyi edelleen pääosin tiiviisti rakennettuihin kyliin. Kuokkalankoskeen on merkitty kaksi myllynpaikkaa. Lähde: KA

Suomen yleiskartta 1866-1873

Kartta: Suomen yleiskartta 1866-1873. Kuokkalankosken laaja suvantojärvi ja sen rannalla sijaitsevat rantakylät näkyvät hyvin. Alueen päätienä toimi vanha maantie, johon yhtyy kirkolla Vanajaveden itäpuolta seuraava toinen vanha, jo 1740-luvulla mainittu maantie. Moisio kylän kohdalle merkitty suuri ympyrä viittaa kievariin. Kylien tiivis suhde vesistöön näkyy hyvin. Lähde: Jyväskylän yliopisto, vanhat kartat.

Senaatinkartta ns. venäläinen topografikartta v. 1912

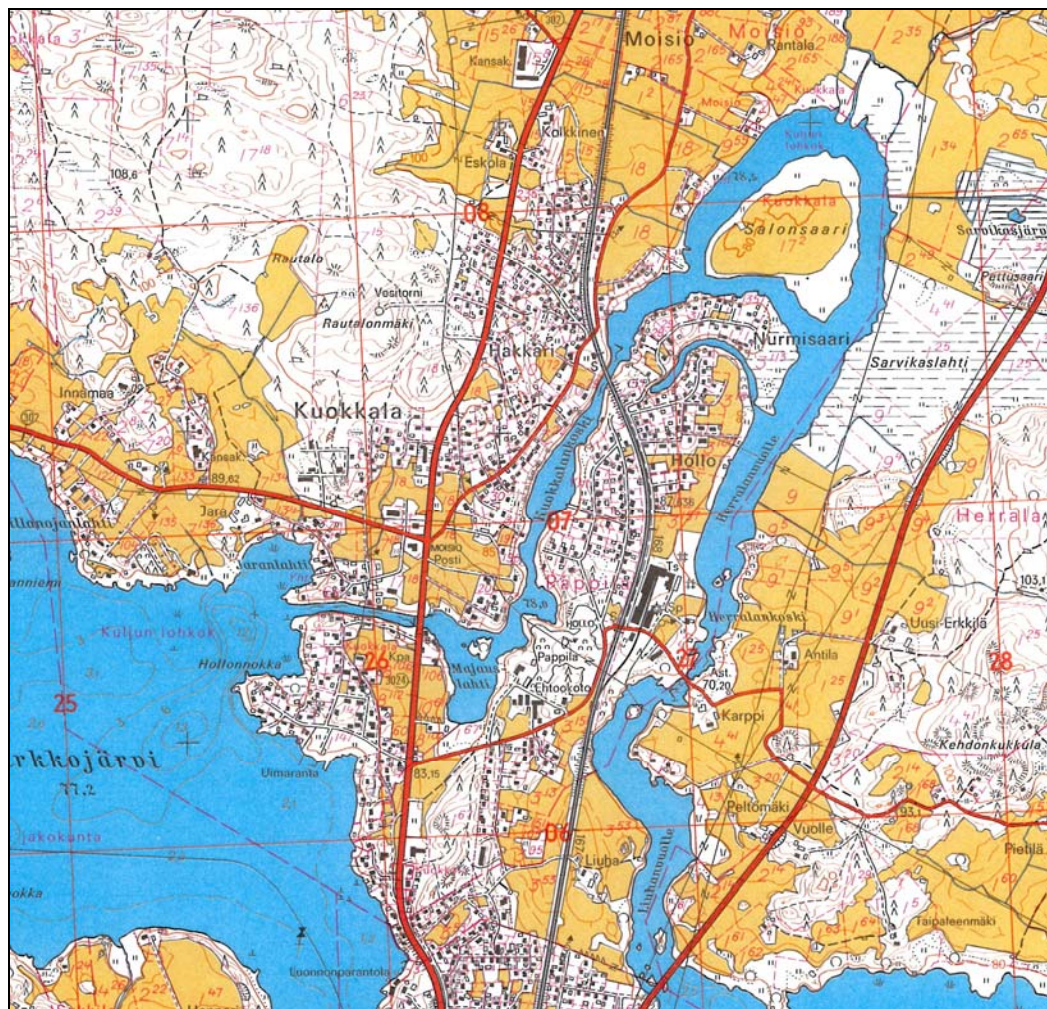
Kartta: Venäläisten sodankäynnin tarpeisiin laatima topografinen kartta 1910-luvulta. Edellisessä kartassa näkyneet ja tiiviisti rakennetut kylät hajasivat hietaasti isonjaon jälkeen 1800-luvulla. Usein kantatalojen tilalle kylässä tuli pienasutusta, joten kyläkeskustojen osalta tiivis rakenne säilyi edelleen. Kartalla näkyy tielinjojen vaikutus asutuksen leviämisen. Kuokkalan kylässä se tarkoitti nykyisten Pirkkalantien ja Hakkarintien varsia, jossa rakentaminen keskittyi maiseman moreenisaarekkeisiin, pois viljelyyn kelpaavilta mailta. Pirkkalaan johtavan tien linjaus lähti tällöin vielä Kuokkalan kylästä. Tämän ajan tienvarsi-asutus edustaakin nykyisen nauhataajaman varhaisinta vaihetta. Kaava-alueella muutokset olivat vielä vähäisiä. Hakkarin alueella asutusta oli vasta maantien varrella, Kuokkalan kyläpellon laidalla. Hakkarintien asutus liittyi lähinnä aikakauden kyläasutukseen ja mahdollisesti vähäisessä määrin huvilarakentamiseen. Merkittävin maisemamuutos oli Kuokkalankosken perkaaminen 1800-luvulla, jonka seurauksena syntyivät vihreällä merkityt laajat rantaniityt Kuokkalankosken pohjoispäässä olleen suvantojärven paikalle ja osin myös Ahtialajärven rannalle. Asutuksen ja viljelymaiseman leviämisen ohella järvienlaskut ovat tyypillisiä 1800-luvun ilmiöitä, jotka vaikuttivat merkittävästi suomalaiseseen maaseutumaisemaan. Rautatien linjaaminen tasaisille rantapelloille näkyy hyvin kartalla. Pappilan kohdalta oli tällöin pistoraide Holon sahalle.

Peruskartta 1954

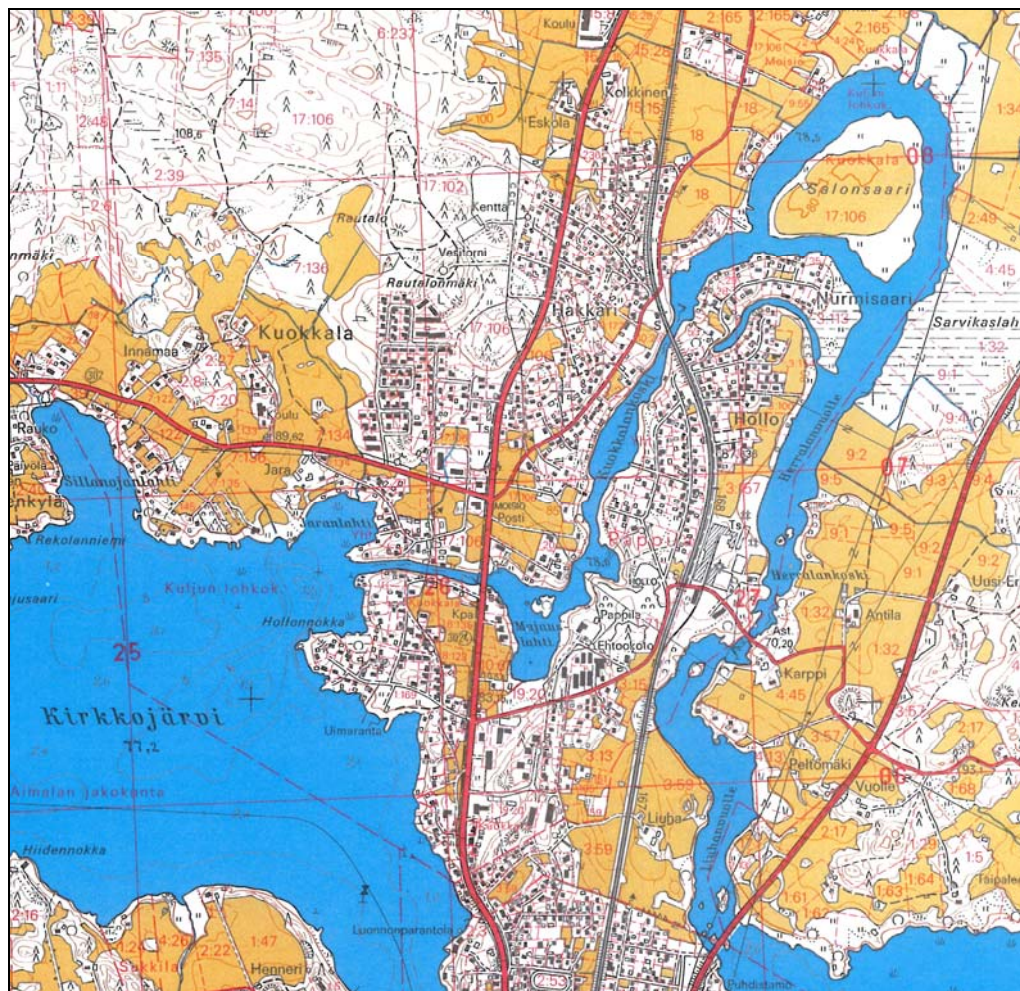

Kartta: Asutus keskittyi 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla edelleen vanhaan tapaan pääosin viljelymaiseman metsäosuuksille. Merkittäviä maisemamuutoksia oli vanhan maantien oikaisu (nyk. Tampereentie) 1930-luvulla, joka näkyy kartalla vanhaa maantietä huomattavasti suoraviivaisempana, ohittaen myös Kuokkalan kylän. Hakkarissa asutus levisi sotien jälkeen ylärinteeseen, jolloin pientaloalue sai nykyiset rajansa. Uusia alueita oli myös 1940-luvulla aloitettu Hollon pientaloalue, joka sijoittui rautatien mutkaan, Pappilan peltojen laidalla olevalle metsähärjanteelle ja osin jo pelloille. Huolimatta Kuokkalankosken jo 1700-luvulla aloitetusta ja 1800-luvun jatketusta raivauksesta, säilyi kosken pohjoismutkassa suvantojärvi ja pienempi Sarvikkaanjärvi aina 1950-luvulle. Ilmeisesti vasta säännöstelypadon rakentaminen Herralankosken 1960-luvulla muutti Kuokkalankosken rantaviivan nykyiselleen.

Peruskartta 1975

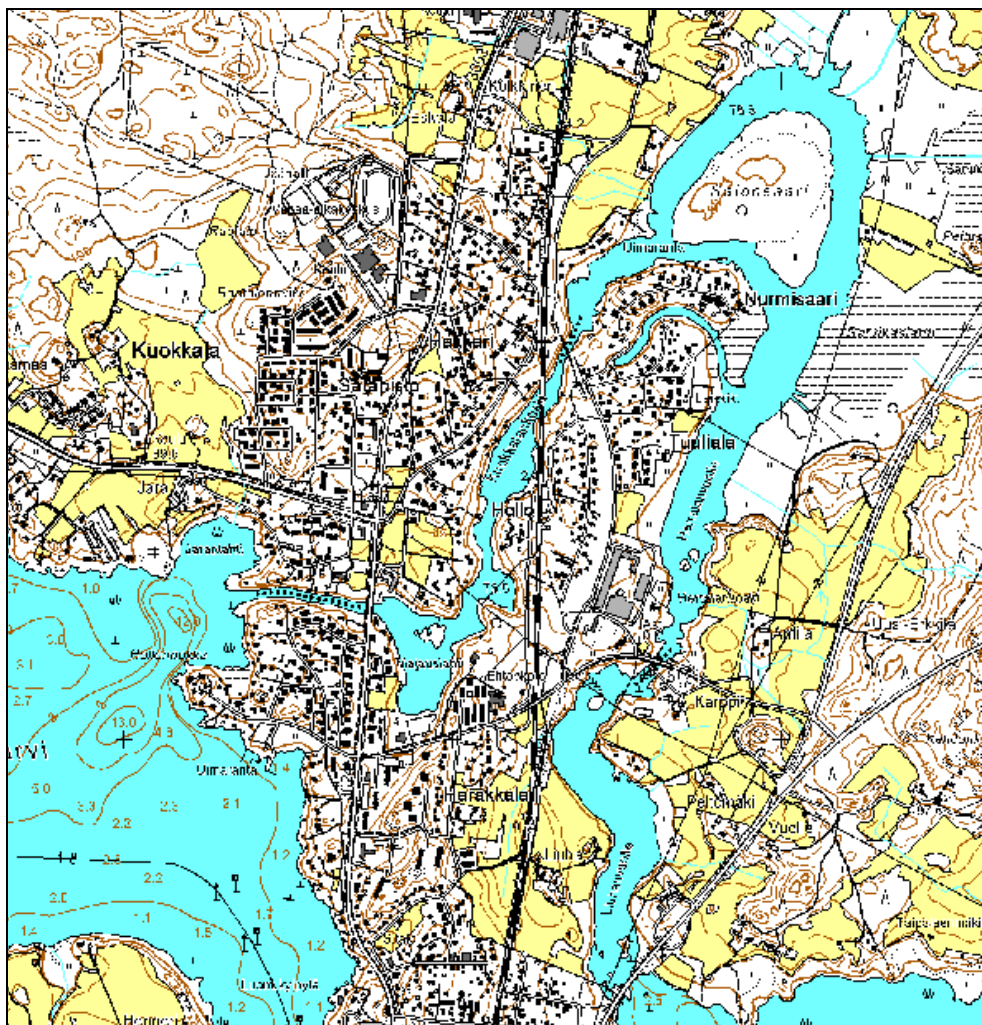

Kartta: Viljelymaisemat ovat edelleen merkittäviä taajaman maisemassa. Asutus keskittyy edelleen vanhaan tapaan pääosin maiseman moreeniosuuksille. Ainoastaan pappilan historiallinen asema viljelysten yhteydessä on kadonnut rakentamisen seurauksena. Uusia liikenteen rakenteita on Pirkkalantie, jonka alkupää on nyt oikaistu ohittamaan Kuokkalan kyläkeskus. Tällöin tien risteys sijoittui myös keskelle Kuokkalan vanhaa kyläpeltoa. Risteykseen myös on rakennettu posti, huoltamo ja kauppa. Sarapiston omakoti- ja kerrostaloalueen rakentaminen on alkanut eteläosasta. Metsän keskelle on valmistunut juuri Rautalonmäkeen vesitorni. Kaava-alueen itäosassa, Herralan ja Hävättilän pelloille vastavalmistunut valtatie 9 on muodostaa uuden rakenteen ja näkökulman maisemaan. Herralankosken yli on rakennettu silta, joka yhdistää maiseman liikenteellisesti Lempäälän taajamaan.

Peruskartta 1980

Kartta: Asutus on lisääntynyt, mutta esim. Kuokkalan kylämaisemaan liittyvä viljelymaisema ja Hakkarin asuinalueen vanhat ranta- ja metsäpellot ovat edelleen pääosin nähtävissä kartalla. Viljelymaisema on kutistunut lähinnä Kuokkalan kosken niemellä, pappilan entisillä mailla. Uusista asuinalueista Sarapiston alue on merkittävästi laajentunut 1970-luvun jälkipuoliskolla, sijoituen kuitenkin vanhaan tapaan edelleen selkeästi metsäalueelle. Sarapistossa näkyy myös kaavoituksen rakentamiseen tuoma säännöllisyys, joka poikkeaa vanhemmasta Hakkarin alueen yleisilmeestä. Ajan taajamarakentamiseen liittyviä ilmiöitä ovat myös vesitorni, urheilukenttä ja pururata.

Pohjakartta 2004

Kartta: Pohjakartta 2004. Vaikka taajama on kasvanut voimakkaasti liikenne-
reittien suunnassa, on viljelymaisemaa säilynyt hyvin selkeinä kokonaisuuksi-
na taajamarakenteen reunoilla. Raja taajaman ja maaseudun välillä on pää-
osin hyvin selkeä, pohjautuen usein vanhaan pellon ja metsän rajaan. Taa-
jamarakenteen sisään jääneet viljelymaisemat ovat pääosin kadonneet vii-
meistään 1900-luvun lopulla ja 2000-luvulla. Tällöin katosi mm. Kuokkalan
kylän ja Hakkarin pientaloalueen vanha asema viljelymaiseman reunalla. Sa-
moin rautatiessä yli 120 vuotta ollut ns. Hollon mutka oikaistiin useiden aloit-
teiden jälkeen 2000-luvun alkupuolella. Uusia liikennereittejä ovat myös Ka-
tepalintie ja vanhan 9 tien moottoritiehen yhdistävä liittymätie. Kartan valmis-
tumisen jälkeen asuntorakentamista on tullut Hakkarin pientaloalueen etelä-
puolella olevalle pellolle ja Pirkkalantien ja Tärrentien risteuksen peltoalueelle.
Parhaillaan (2010) rakennetaan myös Hakkarin pientaloalueen koillispuolella
olevia ja Kuokkalankoskeen rajoittuvia peltoalueita.

2.2 Liikennereitit maisemassa

Maaseutu- ja taajamarakentamisen lisäksi kolmannen ja merkittävän osan maankäytön historiaa ja rakentamista kaava-alueella muodostavat liikenneyhteydet. Valtakunnallisista ja maakunnallisista liikennereiteistä aluetta leikkaavat ns. Hiidentiehen pohjautuva vanha maantie (1700-l), Tampereentie (1930-l) ja Turuntie (1960-l). Hämeenlinna-Tampere pääraataan liittyy alueella 1870-luvulla rakennettu ja 2000-luvulla käytöstä poistunut linjaus ns. Hollon mutka. Molempiin, radan vanhaan ja uuteen linjaukseen liittyy Kuokkalankosken ylittävä silta. Alueen liikennereittien linjauksessa ja rakenteissa on nähtävissä liikenteen mittakaavan kasvu ja kehitys 1700-luvulta aina nykypäivään saakka. Tielinjat ja rautatien vanhat pysäkit ovat myös asutuksen leviämisen ja nauhataajaman muodostumisen kannalta keskeisiä tekijöitä Lempäälässä. Asutukseen liittyy myös kauppa, joka keskittyi jo vanhastaan asutuksen yhteyteen ja mielellään tienristeyksiin. Moottoritie ja Ideapark noudattavatkin tätä vanhaa tapaa, joskin liikenteen nopeus ja rakenteiden mittakaava on kasvanut huomattavasti. Sotien jälkeen ja erityisesti viime vuosien liikennereitit ja niihin liittyvät laajat suoja-alueet ja liittymät ovatkin alkaneet muodostaa usein maisemaa voimakkaasti hallitsevia ja vanhempia kulttuurimaisemia syrjäyttäviä sekä alistavia rakenteita.

Teiden ja ratojen linjaukset ja rakenteet kertovat ajan tarpeista ja mahdollisuuksista. Varhaisen asutuksen leviämisen keskeisinä tekijöinä olivat vesistöt, joista kaava-alueelle sijoittuu Kokemäenjoen vesistöön kuuluva Kuokkalankoski, jonka varrelle syntyi nykyistä kyläasutusta jo keskiajalla. Rantojen viljelyyn sopivien savimaiden lisäksi Kuokkalankoski oli asutukselle merkittävä mylly- ja kalastusmahdollisuuksien vuoksi. Lukuisista 1800-luvun koskenperkauksista huolimatta hankalasti liikennöitävän koskiosuuden korvasi 1870-luvulla Lempäälän kanava. Vesiliikenne ja talvella vesistöihin pohjautuvat talvitiet pysyivät hyvinä henkilö- ja tavaraliikenteen liikennereittinä aina 1900-luvun puoliväliin saakka. Maaston muotoja aina 1900-luvun alkupuolelle noudattanut tieverkko säilyi pitkään heikkona ja tehottomana, vasta rakentamiseen käytettävän konevoiman lisääntyminen 1900-luvun alkupuolella alkoi tuoda muutoksia maantieliikenteeseen. Maaliikenteen teho henkilöliikenteessä kasvoi 1800-luvulla ainoastaan rautateiden vaikutuksesta. Tieliikenteen valtakausi alkaa lähinnä sotien jälkeen, jolloin rakentaminen koneellistui ja tieverkko laajeni voimakkaasti.

Kaava-aluetta leikkaavista tielinjoista vanhinta edustaa Janakkalan Hiidestä Hämeenlinnan, Hattulan, Akaan ja Lempäälän kautta Tampereelle (Tammerkoski) vienyt maantie, jota pidetään vanhimpana maakunnallisena paikallistienä. Varmuudella maantienä tai huonona kärrytienä tie mainitaan 1700-luvulla. Sitä edelsi ns. Hiidentie, joka on ollut käytössä ilmeisesti jo esihistoriallisella ajalla. Todennäköisesti 1700-luvun maantie, jonka linjaus tunnetaan kartoista, pohjautuu tähän vanhaan kulkureittiin. Tien merkitys oli seudullinen, varsinainen keskiaikainen Hämeenlinnaa ja Tammerkoskea yhdistävä valtakunnallinen tie kulki Vanajaveden itäpuolelta mm. Pälkäneen kautta. Lempäälän taajaman alueella vanha maantie seurasi Kirkkojärven rannan harjannetta, ylittäen kosken Kuokkalan kylässä. Kuokkalankosken eteläpuolella maantien linjausta noudattaa nykyinen Hiidentie –niminen tie. Kaava-alueella vanha maantie on nykyisin Hakkarintie ja se seuraa Kuokkalankosken varrella olevaa moreenirinnettä. Nykyisen Hakkarin pientaloalueen vanhin osa sijoittuu tien varrelle. Vanha tielinja katkeaa rautatien kohdalla, ns. Hollon oikaisu muodostaa maaleikkauksineen ja uusine siltoineen hallitsevan maisemaelementin.

Kuva: Vanhan maantien linjausta noudattava Hakkarintie tammikuussa 2010. Kapeaa tietä reunustavat perinteiset kivi- ja puuaidat liittyvät Hakkarin historialliseen asutukseen.

Mutkainen, maastonmuotoja ja mm. Kuokkalan kylän kautta kulkenut vanha maantie oikaistiin 1930-luvulla, jolloin tie siirtyi noudattamaan kaava-alueella nykyisen Tampereentien linjausta. Tielinjauksen luonne uusine Kuokkalankosken siltoineen oli jo erilainen ja kehittyvää autoliikennettä palvelevaa. Uusi tie

rakennettiin suoraviivaiseksi ja sen yhteyteen tuli myös maaleikkauksia ja –penkereitä. Uusi tielinjaus oli myös entistä enemmän kaukoliikennettä palvelevaa, ohittaen mm. Kuokkalan entisen mahtikylän. Nykyisin tielinjaus muodostaa edelleen Lempäälän nauhataajaman keskeisen päätien, jonka suunnassa asutus on levinnyt sotien jälkeen.

Kolmas ennen taajama-aikaa rakennettu historiallinen liikennereitti on Hämeenlinnan ja Tampereen yhdistänyt rautatie, joka valmistui 1870-luvulla. Rautateillä olikin suuri merkitys Suomen ja Lempäälän asutusrakenteen syntymisessä.

Hämeenlinna- Tampere radan ensimmäinen linjaus noudatti suurelta osin edelleen vanhaa työvaltaista tierakennustapaa, jossa liikennereitti noudattaa maiseman muotoja ja sopivat sillanpaikat määräävät usein linjauksen. Työvoimavaltaisuuden ja koneiden kehittämättömyyden vuoksi ensimmäiset rautatiet pyrittiin viemään mahdollisimman tasaiselle, jolloin maaleikkauksien ja siirtojen määrä jäi vähäiseksi. Usein kyseessä olivatkin alavat rantapellot, jolloin ratalinja ja asemat sijoittuivat maisemallisesti näkyville paikoille. Lempäälässä kaava-alueella linjaukseen liittyy Kuokkalankosken ylitys, joka myös vaikutti linjaukseen. Silta rakennettiin kapeaan kohtaan, jossa sijaitisi rantojen lähes ainoa moreenisaareke, joka tarjosi hyvän pohjan siltarakenteelle. Tämä vanha, nykyistä kapeampi rakenne on nähtävissä nykyisten siltojen alla.

Kuva: Vanhan, yksirataisen sillan perustukset nykyisen sillan alla. Reunoista viimeistellyistä lohkokivistä muurattuun kivimuuriin liittyy epäsäännöllisistä kivistä muurattu tukimuuri.

Rautatie oli Suomessa pitkään merkittävä asutuksen ja myös teollisuuden leviämiseen vaikuttava rakenne. Asutusta syntyi rautatien asemien lisäksi rataan liittyneiden lukuisten pysäkkien ympäristöön mm. Kuljun asemakylä. Varsinaisia pysäkkirakennuksia rakennettiin Moisioon (1903) ja Kuljuun (1905). Nämä pysäkkirakennukset on myöhemmin purettu. Seisakkeina mainitaan myös kaava-alueelle sijoittuvat Hakkari (1931) ja ilmeisesti sotien jälkeen Hollon. Tieliikenteen ja rautatien kehitys 1900-luvun jälkipuoliskolla ovat lakkauttaneet asemien välisten seisakkeiden ja pysäkkien paikallisen tavara- ja henkilöliikenteen. Asutuksen lisäksi rauta- ja maanteiden liikennereittien varsille syntyi Lempäälään sotien jälkeen teollisuutta mm. Piippo oy (1942) ja Katepal oy (1949), Tateka oy (1945), Kajomeri oy (1942) ja Kauppisen konepaja (1945) Niitä edeltäviä teollisuuslaitoksia olivat lähinnä sahat, mm. Hollon saha.

Ratalinjan ns. Hollon oikaisu valmistui 2000-luvun alkupuolella ja se muodostaa siltoineen ja suojavalleineen erittäin hallitsevan elementin Hollon ja Hakkarin asuinalueitten rajalla sekä Kuokkalankosken maisemassa. Radan silta ylittää vesistön viistosti, jolloin silta muodostaa vanhoja ristikkosiltaja huomattavasti näkyvämmän ja maisemarakennetta leikkaavan osan. Nykyisin rautatiellä on paikallisliikenteessä ja asutuksen synnyssä enemmän erottava ja rajoittava funktio kuin vielä sotien jälkeen. Purettuun linjan varrella on kaksi rautatiesiltaa ja Hollon vahtitupa sekä Hollon ja Hakkarin autioituneet ja tuhoutuneet laiturit, joilla oli aikanaan merkitystä paikallisliikenteen ja asutuksen leviämisen kiintopisteinä. Purettuun ratalinjaan liittyy lisäksi radan varteen 1950-luvulla rakennettu Katepal oy:n teollisuusalue.

Ilmakuva: Hollon mutkan rataoikaisu eteläpuolelta kuvattuna. Uusi, suoja-alueineen huomattavan leveä linjaus leikkasi Hollon pientaloalueen kahteen osaan. Kuvassa näkyy asutuksen ja Katepal oy:n sijoittuminen tiiviisti vanhan radan varteen. Lähde: Lempäälän kunta.

Turuntie (Turuntie-Sarvikkaantie st.190) leikkaa alueen kaakkoiskulmalla osittain Herralan tila- ja viljelymaisemaa. Turuntien linjaus valmistui 1960- ja 1970-luvun vaihteessa ja se oli tällöin osa Tamperetta ja Turkuja yhdistävää valtatie 9:ää. Nykyisin valtatie linjausta on muutettu ja Lempäälässä Turuntie on jäänyt lähinnä yhdystieksi. Ennen sotia jo suunniteltu ja 1950- ja 1960-luvulla toteutunut valtatieverkko rakennettiin yhdistämään valtakunnan keskeisiä asutuskeskuksia. Uudet tiet eivät enää olleet riippuvaisia vanhoista linjauksista, asutuksesta, maastonmuodoista tai siltapaikoista vaan niiden mitoitukseen ja linjaukseen vaikutti ajan voimakas autoistuminen ja tienteon koneellistuminen. Lempäälässä tielinja tehtiin mm. Kuokkalankoskeen kuuluneen entisen suvantojärven halki. Tien itäpuolelle valmistui myös 2000-luvulla moottoritie, jolloin entisen suvantolahden rannalla olleiden kylien yhteys Kuokkalankosken maisemaan katkesi.

3 Arvoalueet, inventoidut kohteet ja arvoluokat**Herralan kylä:**

1. Alue: Herralan kylä- ja viljelymaisema	I
1. Antilan tilakeskus	I
2. Peltomäen tilakeskus	III
3. Liuhan tilakeskus	I
4. Karpin tilakeskus	III

Kuokkalan kylä:

2. Alue: Innamaan ja Jaran tila- ja viljelymaisema	III
5. Innamaan tilakeskus	I
6. Kuokkalan koulu	II
3. Alue: Hakkarin pientaloalue	II
4. Eskolan tila- ja viljelymaisema	III
7. Eskolan kantatalo	I
8. Moision koulu	III
5. Alue: Hakkarin yhdyskuntarak. alue	ei luok.
9. Hakkarin koulu/alue	ei luok.

Pappilan kylä:

6. Alue: Hollon jälleenrakennuskauden pientaloalue	II
10. Hollon vahtitupa	I
11. Hollon ratalinja ja rautatiesillat	I
12. Katepal oy	III

3.1 Kulttuurihistoriallisista arvoista; kiinteistöjen ja arvoalueiden luokitus

Kiinteistöille ja alueille on annettu arvoluokitus, joka perustuu kohteiden kulttuurihistoriallisiin arvoihin, jotka muodostuvat rakennus-, ympäristö- ja historiallisista arvoista. Kiinteistöjen valinnassa ja luokittelussa painottuvat selvästi kylä- ja taajamamaiseman ominaispiirteet ja historialliset kiintopisteet, kuten kantatalot, teollisuus ja julkinen rakentaminen. Arvottamisen näkökulmasta tärkeämpää on kohteen merkitys osana kaava-alueen rakennetun ympäristön ominaispiirteitä kuin sen rakennuskannan ulkoasun säilyneisyys tai muutokset. Kohteiden arvoluokitus myös koskee vain kaava-aluetta ja sen arvioituja kohteita. Se ei välttämättä edusta yleistä, koko kuntaa tai maakuntaa koskevaa luokitusta. Hakkarin yhdyskuntarakentamisen aluetta ei ole arvotettu sen nuoren iän vuoksi.

Luokka I

Erityisen merkittävät kohteet, suuri paikallinen arvo

Kiinteistöjä tai laajempia arvoalueita, jotka edustavat parhaalla mahdollisella tavalla kaava-alueen rakennettua perintöä tai ovat hyvin säilyneitä kokonaisuuksia sekä omaavat suuren intensiteetin. Näihin kohteisiin sisältyy useita arvonäkökohtia tai yksi erittäin vahva peruste. Tässä luokassa olevat ovat usein hyvin säilyneitä kantataloja, teollisuusrakennuksia, julkisia tai yksityisiä rakennuksia, jotka muodostavat kaava-alueen historian ja maiseman keskeisen osan. Säilyneisyyden lisäksi painottuvat mm. asutushistorialliset piirteet, esim. Antilan kantatalo sijaitsee rakennuskannan uudistumisesta huolimatta ikiaikaisella kylätontilla vanhojen kyläpeltojen keskellä.

Luokka II

Merkittävät kohteet

Edustavia ja vähintään kohtalaisen hyvin säilyneitä, intensiteettiä omaavia ja sisältävät yleensä useita arvonäkökulmia. Ensimmäiseen luokkaan verrattuna rakennuskanta, asuinpaikka ovat usein nuorempia tai kokonaisuus on suppeampi. Tähän luokkaan on usein sijoitettu kylästä ulos muuttaneet kantatalot, joiden arvot liittyvät lähinnä asutus- ja maisemahistoriaan. Yksittäiset omakotitalot ovat edustavina ja hyvin säilyneinä sijoitettu tähän luokkaan.

Luokka III

Maisemallisesti tai historiallisesti arvokkaat kohteet

Kohteita, joilla on historiallista arvoa ja ovat osa laajempaa kokonaisuutta tai ilmiötä. Tähän luokkaan on sijoitettu usein yksittäiset asuinrakennukset, pienimuotoiset arvoalueet ja sotien jälkeinen rakennuskanta. Tähän luokkaan on myös sijoitettu useita kulttuurihistoriallisesti merkittäviä, mutta iältään nuoria tai voimakkaasti muuttuneita, uudistuneita ja laajennettuja kohteita. Tämän tyyppisiä ovat mm. Hollon pientaloalue, Katepal oy ja Moision koulu. Näiden kohdalla ominaispiirteiden lisäksi painottuvat vanhimpien osien säilyttäminen ja huomioiminen.

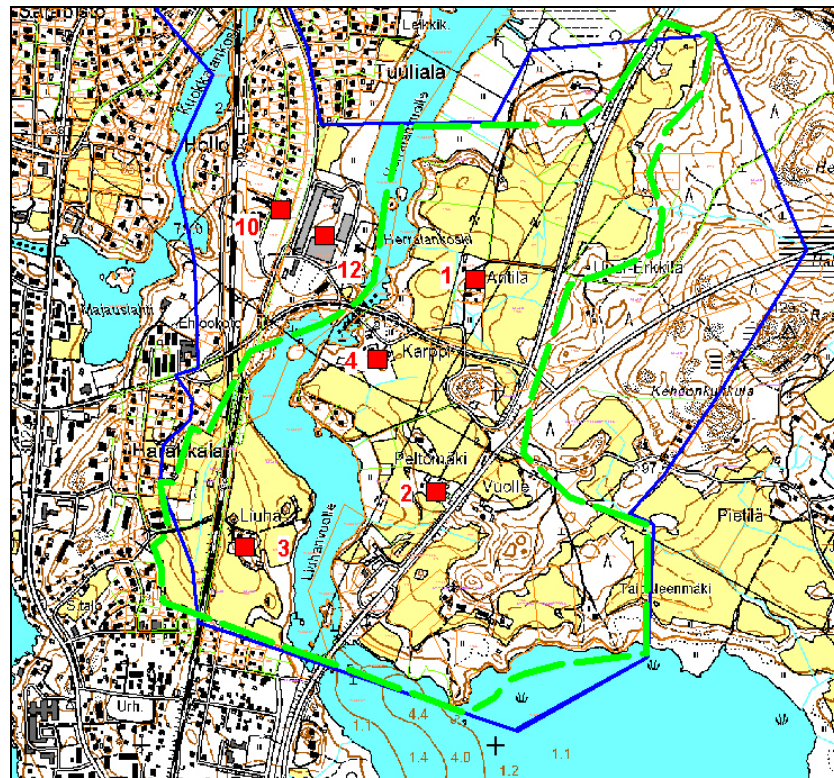
4 Kylät, kulttuurimaisemat ja kiinteistökohteet

4.1 Herralan kylä

4.1.1 Alue: Herralan kylä- ja viljelymaisema

Historia: Lempäälän kyläasutus keskittyi keskiajan loppupuolella suurten vesistöjen rannoille, joiden viljelyyn sopiville savimaille syntyi helminauhmainen kyläasutus jo keskiajan loppupuolella. Kuokkalankosken Herralanvuolteen rantamaisemassa sijainneessa Herralan kylässä oli 1530-luvulla 6 taloa, Erkkilä, kaksi Partalaa, Littula, Nikkilä ja Ijäinen. 1540-luvulla perustettiin uusina taloina Antila ja Liuha. Kylä oli tällöin keskikokoa suurempi, joka kertoi kylän sen ajan maanmuokkauksen kannalta hyvistä viljelymaista. Kylän taloluku laski kun viidestä talosta muodostettiin Herralan säteri 1660-luvulla. Karppi erotettiin Erkkilästä 1760-luvulla, jonka jälkeen kylässä oli 1700-luvun lopulla lisäksi Herralan säteri (Norrkulla ja Ulkulla), Erkkilän sotilasvirkatalo ja Antilan rustholli. Tiivis ryhmäkylä sijaitsi Herralankosken itärannalla levittäytyvän viljelykseen raivatun savikkomaan keskellä, nykyisen Antilan paikkeilla. Kylän yhdisti Herralanvuoren kautta kulkenut kylätie läheisiin rantakyläin.

Tiiviisti rakennettu kyläasutus hajosi isonjaon jälkeen, 1800-luvun aikana, kyläpellon laidalle ja kylän takamaille. Ryhmäkylän purkauduttua 1900-luvun alkupuolella vanhalla kylätontilla olivat enää Antila ja Erkkilä. Kyläpellon laidalle oli siirtynyt Karppi sekä kyläpellon itälaidalle Herralan säterin osat Norrkulla ja Ulkulla. Liuha on ollut nykyisellä paikalla jo 1700-luvulla. Kylän maisemaan liittyi myös kyläpellon pohjoispuolella ollut Kuokkalankoskeen kuulunut laaja suvantojärvi ns. Heikkilänjärvi, joka 1700-luvulta alkaneiden koskenperkausien seurauksena vähitellen kuivattiin pelloksi ja niityiksi.

Kartta: Herralan kylä ja Herralankosken kulttuurimaisema

Kartta: Herralankosken kulttuurimaisema. Vihreä katkoviiva = arvoalueen raja, sininen viiva = kaava-alueen raja, punainen neliö = kohteet, 1. Antila (vanha kylätontti), 2. Peltomäki, 3. Liuha ja 4. Karppi. Alueen ulkopuolella näkyvät 10. Hollon rataavartijan mökki ja 12. Katepal oy. Rajauksessa on huomioitu viljelymaiseman reunoille sijoittuvat Herralan tilojen autoituneet asuinpaikat ja kaakkoiskulmalla oleva mahdollinen Hälvättilän/Ahtialan kylätontti.

Kuvaus: Herralankosken kulttuurimaisema käsittää Kuokkalankosken osien Herralanvuolteen, Herralankosken ja Liuhanvuolteen rannoille keskittyvän viljelymaiseman. Alue kuuluu pääosin Herralan kylän alueisiin, eteläosassa on vähäisessä määrin Ahtialanjärven rannalla olevan Hävättilän kylän alueita. Rakennettuna ympäristönä viljelymaisemaan liittyvät Herralan maakirjakylän Antilan, Karpin ja Liuhan kantatalot sekä nuorempaa asutushistoriaa edustava Peltomäki. Tilakeskusten lisäksi alueella on vähäisessä määrin muuta asutusta mm. 1900-luvun yksittäisiä omakotitaloja ja pientiloja, jotka ovat sijoitettu viljelymaiseman metsäosuuksille. Niistä sotien jälkeistä tilarakentamista edustava Vuolle kuuluu jo Ahtialanjärven rannalla olevaan Hälvättilän kylään. Herralan viljelymaisemassa rakennetun kiintopisteen muodostaa myös viljelymaiseman tiilinen muuntajarakennus.

Kuva: Herralan alavaa, vesistöön viettävää viljelymaisemaa, johon liittyy pieniä metsäsaarekkeita. Näkymä Katepalintieltä etelään, taustalla näkyy joen takana Liuhan tilakeskus. Tiilinen muuntaja muodostaa myös maiseman kiintopisteen. Viljelymaiseman taustalla oleva Lempäälän keskustaajama maastoutuu metsänrajaan.

Maisemallista kiintopistettä edustaa myös viljelymaiseman keskiosiin sijoittuva jyrkkäpiirteinen ja metsäinen mäki, jonka mahdollinen historiallinen käyttö ei kuitenkaan käytettyjen lähteiden osalta tullut esiin.

Tilakeskuksista Antila on edelleen vanhan Herralan kylätontin tuntumassa. Tiilaa pienempää asutusta kylätonteilla edustaa Päivärinne, joka on erotettu Karpin tilasta. Todennäköisesti rakennukset ovat Karpin vanhalla tontilla. Sen pihapiirissä on merkittävästi korjattu vanha paritupa ja pieni ulkorakennus. Vanhempaa vesistön varrelle sijoittunutta asutushistoriaa edustaa alueen eteläpäässä Hääkiven rautakautinen asuinpaikka ja polttokenttäkalmisto. Viljelymaiseman itäreunalla ovat lisäksi Erkkilän, Norrkullan ja Ilkullan autioituneet, isonjaon jälkeiset asuintontit. Kadonnutta rakennetta edustaa myös Herralan ryhmäkylän luoteispuolella mahdollisesti ollut myllynpaikka. Alueen eteläosassa, Ahtialajärven vanhan rantaviivan tuntumassa on mahdollisesti Hävättilän/Ahtialan vanha kylätontti.

Vesistön varrelle levittäytyvän viljelymaiseman jakavat pienempiin kokonaisuuksiin metsäsaarekkeet ja –niemet sekä Kuokkalankosken varren rantametsiköt. Alue rajoittuu edelleen selkeärajaisesti Kuokkalankoskeen ja Lempäälän keskustataajaman asuinalueisiin. Herralankosken länsirannalla kulttuurimaiseman taustana näkyy sotien jälkeen perustetun Katepal oy:n matala tehdasalue. Alueen eteläosassa Lempäälän keskustataajaman uudet kerrostalot

muodostavat samoin taustan alueen viljelymaisemalle. Kuokkalankosken rannat ovat pääosin peitteiset sankan lehtipuuvaltaisen kasvillisuuden vaikutuksesta. Rantaan saakka viljely- ja asutusmaisema ulottuu lähinnä Liuhan kohdalla.

Keskeiset maisemaa jakavat tielinjat ovat viljelymaiseman itäreunalla 1960-luvulla rakennettu entinen vt. 9 (Sarvikkaantie-Turuntie), josta erkanee 2000-luvulla rakennettu yhdystie moottoritille. Herralan viljelymaiseman halki on rakennettu 2000-luvulla Katepalintie, johon liittyy kevyen liikenteen väylä. Nämä uudet tielinjat ja risteykset muodostavat selkeän ja näkyvän maisemaelementin viljelymaisemassa. Perinteisistä, kylän paikallisteistä poikkeavat linjaukset ovat muuttaneet merkittävästi näkökulmaa kulttuurimaisemaan. Toisaalta vanha, kylä, asutusta ja viljelyksiä yhdistänyt paikallistiestö on osin säilynyt perinteisen vaatimattomassa muodossa. Säilyneistä paikallisreiteistä keskeinen on Herralan kylänraitti, joka jatkuu kylästä itään Herralanvuoren alueella edelleen kapeana metsäpolkuna. Sen varrella on lisäksi autoitunut Erkkilän 1800-luvun asuintontti.

Aluetta leikkaavien tielinjauksien kulttuurimaisemaan liittyy lisäksi rautakautisen asuinpaikan yhteydessä oleva Hääkiven levähdyspaikka, jonka rakenteet ovat pääosin 1980-luvulta. Paikan merkitys väheni liikennevirtojen vähentyessä Hämeenlinna-Tampere moottoritien ja tiejärjestelyiden vaikutuksesta 2000-luvun vaihteessa. Herralan vainioiden yli kulkee myös Birgitan polku, joka liittyy osaltaan 1900-luvun lopun maankäyttöön. Virkistys- ja ulkoilupolku on nimetty Lempäälän pyhälle Birgitalle nimetyn kirkon mukaan.

Kuva: 1930-luvun ja 1950-luvun maatalousrakentamista edustavat Peltomäki ja Vuolle sijaitsivat alkujaan Herralan ja Hävättilän kylämaiseman laidalla, rantojen kylä yhdistävän vähäisen paikallistien varrella. Kaukoliikennettä palveleva valtatie 9 jakoi 1960-luvulla maaseutumaiseman uudestaan ja muutti tilat maiseman kiintopisteiksi. Maisemaa suoraviivaisesti halkova leveä tie

edustaakin meidän aikakautemme tienrakentamista. Kuva on otettu tiehen liittyvältä Hääkiven levähdysalueelta.

Arvot: Kuokkalankosken Herralan kylä- ja viljelymaisema muodostaa perinteisen vesistöön liittyvän maatalousmaiseman Lempäälän nauhataajaman kupeessa. Eteläosassa alueeseen liittyy Hävättilän viljelymaisemaa ja mahdollisesti vanhan maakirjakylän kylätontit. Pitkästä maankäytöstä kertoo maisemaan liittyvä Hääkiven rautakautinen asuinpaikka ja polttokenttäkalmisto. Maatalousmaiseman kehitys, ryhmäkylä ja erityisesti sen hajoaminen ja tilojen jakaminen 1900-luvulla, on hyvin nähtävissä maisemassa. Keskeisiä rakennettuja ympäristöjä ovat Antila, Liuha, Karppi ja Peltomäki. Vanhalla kylätontilla olevilla Antilan kantatalolla ja sen viereisellä pihapiirillä sekä kylätiellä on rakennuskannan uudistumisesta huolimatta tärkeä merkitys vanhan kylämaiseman edustajina. Perinteinen maisema on osittain muuttunut 1900-luvun maankäyttöön liittyvien metsittämisen ja liikenneväylien rakentamisen seurauksena.

Arvoluokka: I

Toimenpiteet: Herralan kylän viljelymaiseman avoimuus tulisi säilyttää ja mahdollisuuksien mukaan palauttaa. Kyläasutuksesta ja sen hajoamisesta ja uudistiloista muodostuva ja maanviljelyyn perustuva kulttuurimaisema rajautuu länsipuolella selkeästi Lempäälän rakennettuun taajamaan ja itäpuolella metsäalueisiin. Tämä historiallinen rajapinta tulisi säilyttää selkeänä jatkossakin. Mahdollinen uudisasutus tulisi sijoittaa perinteiseen tapaan maiseman metsäosuuksille siten etteivät uudisrakennukset/alueet muodosta hallitsevaa asemaa maisemassa.

1. Antilan tilakeskus

Kuvaus: (Antila, rek. 418-406-1-38) Vanhalla kylätontilla sijaitsevan Antilan pihapiirissä on 1950-luvun jälkipuoliskolla rakennettu maatalon päärakennus. Talousrakennuksista hirsiaitta ja –navetta jäävät raitin mutkan pohjoispuolelle. Pihapiiri sijaitsee edelleen vanhan ryhmäkylän tonteilla.

Historia: Antila on kylän vanhoja kantataloja ja se perustettu 1544. Talo toimi rusthollina 1600-luvulla.

Ympäristö: Vanhan kylätontin yhteydessä olevan Antilan talon ympäristössä vanha kyläpelto on säilynyt pääosin avoimena. Pihapiirin eteläpuolella maisemaa on metsitetty koivulla, jolloin kylän/Antilan historiallinen asema viljelymaiseman keskellä on osittain heikentynyt. Pihapiirin läpi kulkee edelleen vanha kylätie, joka jatkui itäpuolella Herralanvuoren yli Sarvikkaan kylään. Linjaus on säilynyt metsäosuuksilla kapeana metsäpolkuna. Kylän eteläpuolella linjaus jatkui kohti Ahtialan ja Hälvettä kylää.

Arvot: (H,M) Antilan keskeiset kulttuurihistorialliset arvot ovat lähinnä asutushistoriallisia, jotka liittyvät vanhaan kylätonttiin, joka edustaa todennäköisesti aina keskiajalle ulottuvaa asutushistoriaa. Antilan kantatalon rakennukset sijaitsevat Herralan vanhalla kylätontilla. Pihapiiriin liittyvä kylän vanha viljelymaisema on säilynyt osittain avoimena. Rakennukset eivät muodosta enää selkää pihapiiriä. Päärakennus edustaa sotien jälkeistä tilarakentamista ja sillä on maisemallisesti keskeinen asema entisen vt. 9 (Sarvikkaantie) varrella. Perinteisillä talousrakennuksilla, hirsiaitalla ja navetalla, on rakennushis-

toriallista merkitystä vaikka kokonaisuus ei ole kovin yhtenäinen.

Kuva: Antilan päärakennus Sarvikkaantieltä (ent. vt. 9) kuvattuna. Rintapeltojen keskellä sijainnut ryhmäkylän paikka näkyy vähäisenä kohoumana taseisen viljelymaiseman keskellä.

Arvoluokka: I

Toimenpiteet: Vanhan kylätontin osoittava Antilan tilakeskuksen maisemallisesti näkyvä asema tulisi ehdottomasti säilyttää. Lähiympäristön metsittäminen seurauksena kylän/tilan maisemallinen asema on osittain kadonnut. Vähäisestä ja osin uudistuneesta rakennuskannasta huolimatta päärakennuksen ja kahden vanhan talousrakennuksen muodostaman kokonaisuuden säilyminen on suositeltavaa. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä, rakennusaikakauteen liittyviä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Mahdollinen uudisrakentaminen tulee sovittaa alueen rakennettuun ympäristöön mittakaavan, värien ja rakennusten sijoittelun suhteen.

2. Peltomäen tilakeskus

Kuva: Peltomäen tilakeskus Turuntien varrella, tilan uudempi asuinrakennus on sijoitettu vanhan pihapiirin ulkopuolelle, pieneen metsäsaarekkeeseen maisemoiden. Vasemmassa reunassa näkyy Karpin päärakennus, joka edustaa samaa rakennusaikaa Peltomäen päärakennuksen kanssa.

Kuvaus: (Peltomäki, rek. 418-406-3-57) Peltomäen useista rakennuksista muodostuva pihapiiri muodostaa edustavan ja maisemallisesti näkyvän kohteen Turuntien varrella. Peltomäen pihapiirissä on 1920/30-luvun asuinrakennus. Pihapiirissä on lisäksi samalta ajalta oleva tiilinetta ja vilja-aitta. Näiden lisäksi on erillisiä lautarunkoisia talousrakennuksia mm. kookas puimala vanhan kylätien varrella sekä kaksi eri-ikäistä kuivurirakennusta. Uudempaa rakennuskantaa edustaa pihapiirin kookas ajoneuvosuoja.

Historia: Peltomäki on erotettu omaksi 53 hehtaarin tilaksi Liuhan kantatalosta vuonna 1928. Nykyisin Peltomäki on kooltaan 37 hehtaaria. Peltomäen asema kylämaiseman laidalla muuttui 1960-luvulla jolloin silloinen vt. 9 linjattiin pihapiirin itäpuolelta.

Ympäristö: Peltomäen pihapiiri on entisen vt. 9 varrella. Pihapiiri liittyy Herralan Kuokkalankosken varrelle raivattuun viljelymaisemaan.

Arvot: (H,M) Asutushistoriallisesti Peltomäki liittyy kyläasutuksen leviämiseen ja tilojen jakamisen helpottumiseen 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Peltomäen laajan rakennusryhmän keskeiset rakennukset edustavatkin hyvin 1930-luvun maatilarakentamista materiaaleiltaan ja tyypiltään. Ajan maatalouden muutokset ja modernisoituminen näkyvät mm. tiilinetassa ja kuivurirakennuksessa. Asutus- ja nimihistoriallisesti Peltomäki liittyy 1900-luvun alkupuolen uudistiloihin, joita syntyi kantatilojen perinnönjakojen, torppien ja

mäkitupien lunastusten vuoksi. Peltomäki liittyy lisäksi laajempaan Herralan kylä- ja viljelymaisemaan. Rakennuksilla on maisemallisesti keskeinen asema Turuntien varrella.

Arvoluokka: III

Toimenpiteet: Rakennetun ympäristön säilymiseen kokonaisuutena tulee kiinnittää erityistä huomiota. Erityisesti pitäisi huolehtia, että päärakennus säilyy. Rakennusten mahdolliset muutos- ja korjaustyöt tulisi tehdä entistäen. Yleisesti ottaen ko. rakennusten korjaustoimenpiteissä tulisi käyttää perinteisiä materiaaleja, työtapoja ja rakenteellisia ratkaisuja. Mahdollisessa uudisrakentamisessa tulee huomioida vanhan pihapiirin ominaispiirteet, kuten materiaalit, mittakaava ja rakennusten sijainti.

Kuva: Peltomäen navetta ja päärakennus pihatien ja kylätien suunnasta kuvattuna.

3. Liuhan tilakeskus

Kuva: Liuhan tila sijaitsee Kuokkalankoskesta nousevan rantapellon harjanteella, jolla paikalla talon pihapiiri on ollut jo 1700-luvulla. Tilan lähipellot rajautuvat yleisilmeeltään metsäiseen Lempäälän taajamaan. Kuva otettu länsipuolelta, tilan pihapiiriä sivuaa Hämeenlinna-Tampere rata. Rakennusryhmästä erottuu pihapiirin ulkopuolelle sijoitettu vilja-aitta sekä kookkaiden kuusien suojaama päärakennus ja 1900-luvun alun koneellistuvaa maataloutta edustava vedennostoon tarkoitettu tuulimoottori.

Kuvaus: (Liuha, rek. 418-406-3-67) Viljelymaiseman ympäröimä Liuhan talouskeskus sijaitsee Liuhanvuolteen länsirannalla ja sen rakennukset näkyvät hyvin mm. Turuntielle ja Hääkiven levähdyspaikalle sekä Hämeenlinna-Tampere radalle. Useista rakennuksista muodostuvassa pihapiirissä ovat mm. päärakennus, tiilinavetta ja luhtiaitta. Pihatien varrella on rapattu, 1924 valmistunut vilja-aitta. Hyvin ulkoasunsa säilynyt päärakennus ja navetta ovat 1900-luvun alkupuolelta, mahdollisesti 1920-luvulta kuten rapattu vilja-aitta. Pihapiirissä on lisäksi vedennostoon tarkoitettu ristikkorakenteinen tuulimylly.

Ympäristö: Liuhan tilakeskus ja sen lähipellot sijoittuvat Lempäälän nauha-taajaman itäreunalle, Harakkalan asuinalueen tuntumaan. Pihapiirin reunalla on viljelymaisemaa halkova Hämeenlinna-Tampere rautatien linjaus. Vanha viljelyn ja metsän/asutuksen raja on säilynyt tilan länsipuolella, joskin pellon reunaan on rakennettu omakotitaloja 2000-luvun vaihteessa. Tilan eteläpuolella aikaisemmin jatkuneet rantapellot rakennettiin sotien jälkeen pientalo-alueeksi. Harjanteen kuusivaltaisuuden vaikutuksesta pellon ja taajaman raja on varsin metsäinen. Itäpuolella Liuha ja sen pellot liittyvät laajempaan Herralan kylä- ja viljelymaisemaan.

Historia: Liuha on Herralan kantataloja sen isännät tunnetaan 1540-luvulta alkaen. Nykyisellä paikalla Liuha on sijainnut jo viimeistään 1700-luvun loppupuolella.

Huom: Maastotöiden yhteydessä kiinteistön omistaja kielsi selvityksen tekijää lähestymästä pihapiiriä. Tilan rakennuskanta onkin arvioitu ja kuvattu pihapiirin ulkopuolelta. Mahdollisissa kulttuuriympäristöön kohdistuvissa maankäytön suunnitelmissa kuvauksen tiedot olisi hyvä tarkistaa ja täsmentää.

Arvot: (H,M,R) Liuhan kantatalon pihapiirillä on merkittäviä asutus- maisema- ja rakennushistoriallisia arvoja. Liuhan kantatalo on ollut nykyisellä, harjuun ja Kuokkalankoskeen rajautuvien peltojen keskellä, jo 1700-luvun loppupuolelta alkaen. Välittömästi Lempäälän keskustaajaman kupeessa sijaitseva tila peltoineen muodostaa maatalousyhteiskuntaan liittyvän maamerkin, joka liittyy taajaman lisäksi kiinteästi Kuokkalankosken ja pääradan maisemaan. Pääosin 1900-luvun alun rakentamista edustavaan rakennuskantaan kuuluvat mm. asuinrakennus, vilja-aitta ja navetta sekä vanhempi luhtiaitta. Liuha liittyy laajempaan Herralan kylän ja Herralankosken kylä- ja viljelymaisemaan.

Kuva: Liuhan rakennukset itäpuolelta, Hääkiven levähdyspaikan rannalta kuvattuna. Liuhan ja viljelymaiseman taustan muodostavan harjanteen metsäisyys on säilynyt taajamarakentamisesta huolimatta.

Arvoluokka: I

Toimenpiteet: Liuhan maisemallinen asema rantapellon keskellä tulisi ehdottomasti säilyttää. Laajempaan maisemaan liittyvät tilan lähipellot muodostavat keskeisen maatalousmaiseman ja taajamarakentamisen rajapinnan. Rakennetun ympäristön säilymiseen kokonaisuutena tulee kiinnittää erityistä huomiota. Erityisesti pitäisi huolehtia, että vanha asuinrakennus ja keskeiset talousrakennukset säilyvät. Yleisesti ottaen ko. rakennusten korjaustoimenpiteissä tulisi käyttää perinteisiä materiaaleja, työtapoja ja rakenteellisia ratkaisuja. Mahdollisessa uudisrakentamisessa tulee tarkkaan huomioida vanhan pihapiirin ominaispiirteet, kuten materiaalit, mittakaava ja rakennusten sijainti.

4. Karpin tilakeskus

Kuva: Karpin päärakennus, omenapuut ja kuuset eteläpuolelta kuvattuna.

Kuvaus: (Karppi, rek. 418-406-4-45) Karpin pihapiirissä on 1938 valmistunut ja ajan niukkaa klassismia edustava asuinrakennus, jonka ulkoasu on uudistunut mm. matalan laajennusosan seurauksena. Pihapiirissä on uudehko talousrakennus sekä asuinrakennuksen kanssa samanikäinen talousrakennus, jota on laajennettu myöhemmin. Pihapiirin laidalla on uudempaa rakennuskantaa mm. kookas hallirakennus. Pihaan liittyy rakennusaikakauden tyypilliseen pihakasvillisuuteen kuuluva kuusiaita ja omenapuita. Itäpuolella olevaa peltoa on metsitetty.

Kuva: Lunetti-ikkunat, päätykolmiot, pilasterit, frontonit, julkisivun symmetria ja 6-ruutuiset ikkunat kuuluvat 1920-luvun niukkaan klassismiin, joka säilyi suosiossa vielä 1930-luvullakin.

Historia: Karppi on Herralan vanhoja taloja. Tila on erotettu Erkkilän kantatalosta 1760-luvulla. Nykyiselle paikalle vanhalta kylätontilta tila on siirtynyt ilmeisesti 1900-luvun alkupuolella.

Ympäristö: Karppi sijaitsee Herralan kyläpellon laidalla, lähellä Herralankoskeä. Rakennukset jäävät pääosin jokirannan metsävyöhykkeen suojaan. Pihapiirin pohjoispuolella on 2000-luvulla rakennettu Katepalin tie kevyen liikenteen väylään.

Arvot: Karppi on Herralan kylän vanha, isonjaon yhteydessä 1760-luvulla muodostettu osatalo. Karpin tontti on osa isonjaon ja uusjaon vaikutuksia, joilla pyrittiin jakamaan maat selkeisiin kokonaisuuksiin ja hajoittamaan keskiaikaiset ryhmäkylät. Kyläkeskustojen väljeneminen jatkui aina 1900-luvun alkuun saakka. Vanhasta maatalouspihapiiristä on säilynyt lähinnä 1930-luvun asuinrakennus ja yksi talousrakennus. Päärakennuksella on osittain maisemallista merkitystä Herralan kylän vanhan viljelymaiseman reunalla.

Arvoluokka: III

Toimenpiteet: Karpin maisemallinen asema vanhan viljelymaiseman reunalla tulisi ehdottomasti säilyttää. Maisemallista merkitystä on päärakennuksella ja pihapiirin vanhalla kasvillisuudella. Päärakennuksen säilyminen tulisi turvata ja sen korjaustoimenpiteissä tulisi käyttää perinteisiä materiaaleja, työtapoja ja rakenteellisia ratkaisuja. Mahdollisessa uudisrakentamisessa tulee tarkkaan huomioida vanhan pihapiirin ominaispiirteet, kuten materiaalit, mittakaava ja rakennusten sijainti.

4.2 Hävältilän kylä

Herralan kylän viljelymaiseman etelä- ja kaakkoiskulmalle, Ahtialajärven rannalle sijoittuu vanhoja maakirjakyläiä edustavan Hävältilän kylän viljelymaita. Kuninkaan kartastossa viljelysten yhteyteen on merkitty kahteen paikkaan asutusta, joka kartan mukaan edustaisi Ahtialan kyläasutusta. Toisaalta Hävältilän kylää ei ole nimetty Kuninkaan kartaston kartalle. Ahtialan kylä siirtyy kauemmaksi rannasta, nykyiselle paikalle vasta isonjaon jälkeen. Nykyisessä Ahtialan kyläkeskustassa on lisäksi alueita, jotka kuuluvat Hävältilän kylään. Kaava-alueen Ahtialanjärven rantamaisemassa oleva mahdollinen kylätontti/asutus autioituu samoin isonjaon jälkeen ja pysyy autiona aina 1920-luvulle saakka, jolloin nykyinen Niemelän tila rakennetaan. Vanhojen kylätonttien yhteydessä on kaksi uudempaa rakennuskantaa edustavaa tonttia.

Raportin laatimisen yhteydessä mahdollinen kylätontti ja sen rakenteet tarkastettiin maastossa ja paikat olivat sopivia vanhojen kylien paikoiksi. Valitettavasti työn aikana ei kansallisarkistosta löytynyt tarkempaa tietoa antavaa isojakokarttaa, jolla vanha kylätontti ja sen sijainti olisi voitu varmentaa. Toisaalta kaava-alueesta laadittu arkeologinen raportti ei mainitse alueella olevaa kylätonttia tai siihen viittaavia löytöjä.

Kartta: Kuninkaan kartasto 1776-1805. Kartalla näkyvät Herralan kylän ja Liuhan talon lisäksi kaava-alueen eteläosaan sijoittuvat ja Ahtialan kyläksi merkityt asuinpaikat/kylä.

4.3 Kuokkalan kylä

Kaava-alue käsittää Kuokkalan kyläkeskustan pohjoispuolella olevia vanhoja rintapeltoja ja nuorempia viljelymaisemia sekä metsäalueita. Varsinainen vanha kyläkeskusta jää kaava-alueen eteläpuolelle, Kuokkalankosken rannalle, jossa sijaitsee taajaman osaksi jäänyt Kuokkalan museoraitti. Kylä ja sen entiset kyläalueet ovat nykyisin nauhataajaman asuinalueita. Kylän asutusta kaava-alueella on lähinnä metsäosuuksille sijoittuneet Hakkarin pientaloalue ja Hakkarin yhdyskuntarakentamisen alue. Kylän maanviljelyyn liittyvä kulttuurimaisemaa on kaava-alueella Pirkkalantien pohjoispuolella, jonka maiseman agraarivaiheeseen kuuluivat viljelymaiseman lisäksi mm. Innamaan ja Jaran tilat. Viljelymaisemaan liittyy lisäksi osittain Ahlströmin sahan tuella 1907 perustettu Kuokkalan koulu. Toinen kylän nuorempaa viljelymaisemaa edustava pieni kokonaisuus sijoittuu Tampereentien varrella Eskolan kantatien tilakeskuksen ympäristöön.

Vesi- ja maaliikenteen risteyksessä eli Kuokkalankosken ja Hiidentien/maantien varrella sijaitsevassa Kuokkalan kylässä oli 1540-luvulla 16 taloa, joka teki siitä pitäjän suurimman kylän. Kylän sijoittumiseen on vaikuttanut viljelykelpoiseen maan lisäksi todennäköisesti kosken myllypaikat ja sopiva sillanpaikka.

4.3.1 Alue: Innamaan ja Jaran tila- ja viljelymaisema

Kartta: Innamaan ja Jaran tila- ja viljelymaisema: Punainen neliö, inventoidut kohteet: 5. Innamaa ja 6. Kuokkalan koulu. Vihreät pisteet = pienempiä, tekstissä mainittuja kohteita. Vihreä katkoviiva= Innamaan ja Jaran viljelymaisema. Sininen viiva= kaava-alueen rajaus. Punainen soikio = vanhat ryhmäkylät. Punainen viiva = vanha maantie.

Jaran ja Innamaan tila- ja viljelymaisema: Historiallisesti viljelymaisema on kuulunut isonjaon jälkeen pääosin Kuokkalan kylän Innamaan ja Raution sekä siitä erotetun Jaran tiloille. Viljelymaiseman yhteys kylään on katkennut taajamarakentamisen seurauksena. Alueen länsiosa kuuluu Lahden kylän vanhoihin viljelymaisemiin, joskin sielläkään maisemallista yhteyttä kylään ei enää ole. Viljelymaiseman jakaa kahteen osaan korkea metsäniemeke, jonka lisäksi on pienempiä metsäsaarekkeita. Metsäniemekkeen asema viljelymaisemassa on kadonnut 2000-luvulla, jolloin niemen eteläpuoliset pellot rakennettiin omakotialueeksi. Kaava-alueen alueen vanhinta asutusta edustaa Innamaan tilakeskus metsäniemekkeen korkeimmalla kohdalla. Alueen nimessä esiintyvän Jaran tilakeskus jää kaava-alueen eteläpuolelle, kuuluen kuitenkin maisemallisesti siihen. Vanhempaa rakennuskantaa Innamaan lisäksi viljelymaiseman metsäsaarekkeissa edustavat mm. Kuokkalan koulu ja pienempänä kohteena Tuomaksenmäen asuinrakennus. Näiden lisäksi on mm. Pirkkalantien varrella olevissa metsäsaarekkeissa vanhempia maatalouskauden asutuskohteita. Innamaan tilakeskuksen ja koulun ympäristöön, etupäässä metsäniemekkeeseen ja Pirkkalantien eteläpuolelle on rakennettu merkittävässä määrin omakotiasutusta 1990- ja 2000-luvulla. Lahden kylän mailla, alueen

länsiosassa, on muutamia 1950- ja 1980-luvun pientalokohteita, joista viimeksi mainitut on jo rakennettu pellolle.

Ympäristö: Viljelymaisema on omakotirakentamisesta huolimatta osittain säilyttänyt vanhat, metsäalueisiin ja vesistöön liittyvät rajansa. Viljelymaisema rajoittuu itäosasta Lempäälän yhtenäiseen nauhataajamaan, vanhaan metsänrajaan rakentuneen Sarapiston omakoti-, rivitalo- ja kerrostaloalueeseen, joka muodosta näin selkeän, historiallisen rajan taajaman ja maaseudun välille. Pirkkalantien eteläpuolella on lisäksi historiallisesti ja maisemallisesti alueeseen liittyvä Jaran kantatila. Viljelymaiseman yhteys Pyhäjärveen kuuluvaan Kirkkojärveen on pääosin katkennut rantarakentamisen seurauksena. Alueen lounaispuolelle jää vesistön rantaan vanhoista maakirjakylistä Lahden kylä.

Kuva: Jaran tilakeskus Pirkkalantien varrella

Arvot: Jaran ja Innamaan kantatilojen viljelymaiseman itä- ja eteläosat ovat osa Kuokkalan kylän vanhoja rintapeltoja. Metsäniemen ja omakotiasutuksen erottamat länsiosan pellot ovat pääosin Lahden kylän vanhoja kyläpeltoja. Viime vuosien peltorakentamisesta huolimatta viljelymaiseman vanha, vesistöön ja metsiin perustuva raja on säilynyt osittain. Alueen itäosan, Kuokkalan kylän vanhoihin kyläpeltoihin kuuluvien nykyisten peltorakentamisen rajat ovat nähtävissä jo 1700-luvun kartoissa. Niittyinä olivat ainoastaan nykyisen viljelymaiseman pohjoisreunan osat, jotka otettiin viljelyyn vasta 1800-luvulla. Nykyisen maiseman keskeiset rajat ovatkin säilyneet pääosin muuttumattomina viimeistään 1700-luvulta alkaen, todennäköisesti ne ovat huomattavasti vanhempia. Jara ja mahdollisesti Innamaa ovat siirtyneet isonjaon jälkeen alueelle ja edustavat alueen vanhinta asutusta. Kantatilat, Kuokkalan koulu ja maantien varrella keskittynyt vanhempi asutus sijoittuu perinteisille paikoille viljelymaiseman reunoille tai metsäsaarekkeisiin. Muutoksista, täydennysra-

kentamisestä ja kyläyhteyden katkeamisesta, huolimatta vanha viljelymaisema muodostaa edelleen selkeän, historiallisen rajapinnan Lempäälän sotien jälkeen kaavoitetulle ja rakennetulle keskustaajamalle.

Arvoluokka: III

Toimenpiteet: Vanhaan kyläasutukseen ja sen leviämiseen isonjaon jälkeen liittyvät Innamaa ja Jara sekä myöhempää maankäyttöä edustavan Kuokkalan koulun yhteys historialliseen viljelymaisemaan olisi hyvä säilyttää. Avoimena tilana tulisikin säilyttää viljelymaiseman itäosa, jolloin se muodostaisi maatioloihin liittyvän perinteisen maiseman lisäksi rajapinnan Lempäälän nauhataajamalle. Kokonaisuutena alueen viljelymaisemille ja sille viime vuosina levinneelle pientaloasutuksen välille tulisi muodostaa selkeä raja.

Kuva: Viljelymaiseman itäreuna Pirkkalantien pohjoispuolella rajoittuu vanhaan metsärajaan. Kuvassa matalana näkyvä ja 1960-luvulla aloitettu Sarapiston asuinalue maastoutuu ajan hengen mukaisesti maisemaan, jolloin vanha pellon ja metsän raja muodostavat maisemaa rakentamista enemmän hallitsevan elementin.

5. Innamaan tilakeskus

Kuva: Innamaan päärakennus. Perinteiseen suorakaiteen muotoiseen ja 6-ruutuisilla ikkunoilla varustettuun maalaistaloon alkoi 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkupuolella tulla huvilamaisia piirteitä, jotka näkyivät useina kuisteina, poikkipäätyinä ja T- jakoisina ikkunoina. Innamaan päärakennus on yksi esimerkki tyylistä. Ilmeisesti nykyiseen asuun rakennus on valmistunut 1920-luvulla.

Kuvaus: (Toivonmäki, rek. 418-425-2-72,) Tilan pihapiiri sijaitsee viljelysten yhteydessä olevalla metsämäellä. Väljässä, nurmipintaisessa pihapiirissä on 1900-luvun alun huvilamaisia piirteitä omaava ja autioituneena hyvin säilynyt päärakennus. Väljässä pihapiirissä on kolme vanhaa talousrakennusta mm. pieni riviaitta. Tiilinen navetta on 1950-luvulta. Pellon laidalla on pieni talousrakennus.

Historia: Kuokkalan kylän Innamaan kantatalo on nimetty turkulaisen suurkauppiaan Valpuri Innamaan mukaan, joka omisti useita tiloja Lempäälässä 1500-luvun jälkipuoliskolla. Lempäälän tiloista muodostettiin Innamaan ratsutila, jota omisti mm. Lempäälän kirkkoherra. Innamaa oli myös ensimmäisiä tiloja, jotka suostuivat siirtymään ryhmäkylästä isonjaon jälkeen. Innamaa on kuulunut myös läheisen Jaran talolle. Nykyisen asuinpaikan ikää ei voitu kuitenkaan käytössä olevien lähteiden pohjalta määrittää. Rakennukset ovat sijoitettu verrattain korkealle jos ajatellaan perinteisiä tilakeskusten paikkoja. Nykyään vain tilakeskuksen metsäharjanteen ja vähän peltoa käsittävä tontti on muodostettu 2006.

Ympäristö: Innanmaan etelä- ja länsipuolelle on rakennettu omakotitaloja 1990- ja 2000-luvulla. Tilaan liittyntä kapeaa viljelymaisemaa on säilynyt lähinnä pohjoispuolella. Kapean pellon takana oleva pieni Tuomaksenmäki – niminen kiinteistö liittyy Innanmaan asutus- ja maisemakokonaisuuteen.

Arvot: (H,R) Kylän kantataloihin kuuluvalla Innamaan kiinteistöllä asutushistoriallista merkitystä. Sen sijainti liittyy viljelymaiseman ja kyläasutuksen leviämiseen isonjaon jälkeen. Innamaa edustaa muuttuneessa ympäristössä maiseman vanhinta asuinpaikkaa. Hyvin säilynyt päärakennus edustaa 1900-luvun alun rakentamistyyliä, jossa perinteiseen talonpoikaistaloon liittyy erkereitä, kuisteja ja poikkipäätyjä.

Arvoluokka: I

Toimenpiteet: Huolimatta ympäristön muutoksista Innamaan tilan yhteys itäpuolella sijaitsevaan viljelymaisemaan tulisi säilyttää. Maatalouden historiaan liittyvän pihapiirin rakennetun ympäristön säilymiseen tulisi kiinnittää huomiota. Erityisesti pitäisi huolehtia, että vanha asuinrakennus säilyy. Rakennus tulisi säilyttää mahdollisimman tarkkaan nykyisessä asussa ja mahdolliset muutos- ja korjaustyöt tulisi tehdä entistään. Yleisesti ottaen ko. rakennusten korjaustoimenpiteissä tulee käyttää perinteisiä materiaaleja, työtapoja ja rakenteellisia ratkaisuja. Mahdollisessa uudisrakentamisessa tulee tarkkaan huomioida vanhan pihapiirin ominaispiirteet, kuten materiaalit, mittakaava ja rakennusten sijainti.

Kuva: Tilakeskuksen asema viljelysten laidalla on vähäisessä määrin nähtävissä Innamaan koillispuolella. Talousrakennukset rajaavat kuusimetsän ohella taustalla näkyvän päärakennuksen väljää pihapiiriä.

6. Kuokkalan koulu

Kuva: Kuokkalan koulurakennuksilla on edelleen perinteinen maisemallinen asema avoimen pellon laidalla ja Pirkkalantien varrella. Etualalla näkyy Jaran taloon liittynyt entisen mäkituvan pihapiiri.

Kuvaus: Kansakoulun tonttipalsta, rek. 418-425-7-5 ja Kansakoulun peltopalsta 7-6) Kuokkalan koulun pihapiirissä on 1907 valmistunut koulurakennus, jota on laajennettu 1950, 1979 ja 1997. Laajennukset muodostavat selkeästi erottuvia osia kokonaisuudesta. Vanhimman osan julkisivu on kuitenkin vain osin nähtävissä. Koulun pihapiirin itäreunalla on 2007 valmistunut uudisrakennus. Pihan länsireunalla on koulun entinen peltopalsta, jolla nykyisin on pallokenttä. Pihapiirissä on koulun maakellarin jäännökset.

Historia: Kuokkalan koulu perustettiin 1907 helpottamaan Lempäälän kirkonkylän koulun ahtautta. Pääosa Kuokkalan koulun ensimmäisistä oppilaista oli Ahlströmin Oy:n omistaman Hollon sahan lapsia. Ajan tapaan yhtiö tuki koulun rakentamista. Kunta osti kaksi tonttia, jotka erotettiin Jaran kantatilasta 1907. Koulun suunnitteli rautatiepaikkakunnalle tyypilliseen tapaan ratames-tari Alfred Alava. Paikallistie Kuokkalasta Pirkkalan suuntaan kulki aikaisemmin koulun kautta. Vanhimpaan kouluun kuului maakellari ja talousrakennus, joista vain maakellarin jäännökset ovat säilyneet.

Ympäristö: Koulun pihapiiri sijaitsee pienessä metsäsaarekkeessa, jota ympäröivät Jaran ja Innamaan tilan pellot. Perinteinen maatalousyhteiskuntaan liittyvä sijainti ja asema on kohtuullisen hyvin säilynyt ainoastaan koulun itäpuolella. Koulun eteläpuolella pelto on korvautunut koulun pysäköintipaikkana ja länsipuolelle on rakennettu uutta omakotiasutusta. Vanhempaa, ennen sotia ja sotien jälkeen rakennettuja kiinteistöjä on Pirkkalantien ja Kansakoulun-tien varrella. Koulun maisemaan liittyy olennaisesti entinen Jaran tilan maille rakennettu mansardikattoinen mäkitupa (7-10).

Arvot: (H,M) Vuonna 1907 valmistunutta koulurakennusta on laajennettu 1950- 1970- ja 1990-luvulla. Pihapiirin toinen koulurakennus on vuodelta 2007. Kokonaisuus muodostaa kerroksellisen, 1900-luvun rakentamista, kehitystä ja muutostarpeita edustavan kokonaisuuden. Historiallisesti Kuokkalan koulu liittyy paikkakunnalla toimineeseen Ahlström –yhtiön omistamaan Hol- lon sahaan ja Lempäälän kouluverkon leviämiseen 1900-luvun alkupuolella. Muutoksista ja kerrostumista huolimatta edelleen käytössä olevilla koulurakennuksilla on merkittävä maisemallinen ja historiallinen merkitys.

Kuva: Kuokkalan koulurakennuksen pihanpuoleisessa julkisivussa näkyy selkeästi sen ajalliset kerrostumat. Oikealla näkyy vanha, 1907 valmistunut osa, vasemmalla oleva 2-kerroksinen osa valmistui 1950. Matala, pulpettikattoinen kylkiäinen on vuodelta 1979. Viimeisin, 1990-

luvun laajennus jää rakennuksen pihajulkisivun taakse. Nykypäivää edustaa kokonaisuuden sinertävä väritys.

Arvoluokka: II

Toimenpiteet: Koulun maisemallinen asema avoimen maiseman reunassa tulisi säilyttää. Rakennuksen kunnostus- ja korjaustoimissa rakennuksen ajalliset kerrostumat tulisi tunnistaa ja mahdollisuuksien mukaan säilyttää. Jatkossa mahdolliset laajennukset olisi hyvä sijoittaa erilliseen rakennukseen, joka toisi oman kerrostuman pihapiiriin.

Innamaan ja Jaran maisemaan liittyviä pienempiä kohteita:

Pirkkalantien varrella sijaitsevat mm. seuraavat 1900-luvun vaihteen kiinteistöt, jotka ovat erotettu joko Innamaan tai Jaran maista 1910- tai 1920-luvulla, jolloin tilojen jakaminen oli helpottunut ja useat pienet vuokratontit oli mahdollista lunastaa itsenäisiksi. Tonttien rakennuskanta on pääosin kuitenkin hieman kookkaampaa kuin mökkiasutus ja ne voivat liittyä kylän ja Lempäälän maanviljelyksen ulkopuolisiin elinkeinoihin. Mäkitupatyypistä pientä asutusta edustavat lähinnä Kivimäki ja Tuomaksenmäki. Pirkkalantien varressa ovat mökkiasutusta hieman suuremman asuinrakennuksen omaavat Kivimäki (418-425-7-10), Rinne (418-425-7-19), Kuusimäki (418-425-7-198), Hakala (418-425-2-15), Peltola (418-425-2-7). Innamaan koillispuolella on perinteisesti metsäsaarekkeeseen rakennettu pieni Tuomaksenmäki (418-425-2-55) –niminen kiinteistö, joka liittyy todennäköisesti Innamaan historiaan muonamiehen tai setämiehen asuntona. Koulun pohjoispuolella on lisäksi pääosin sotien jälkeen rakennettuja kiinteistöjä.

Kuvat: Tuomaksenmäki

Rinne

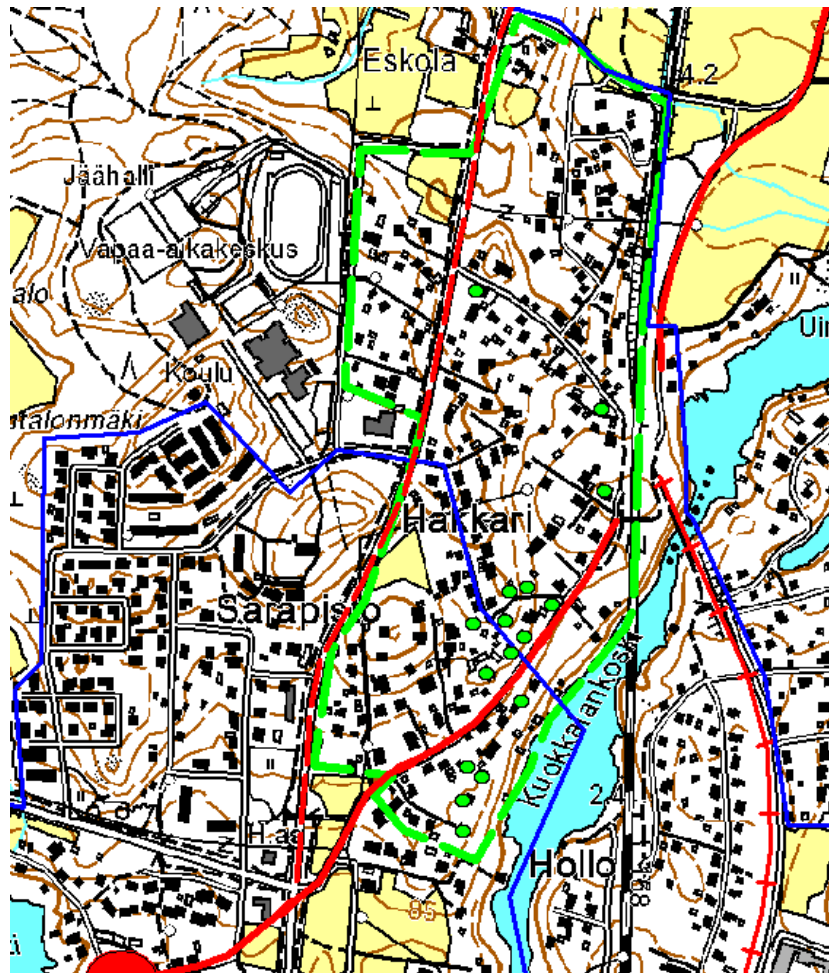

Hakala

Peltola

4.3.2 Alue: Hakkarin pientaloalue

Kartta: Hakkarin pientaloalue ja maiseman rakenteita

Kartta: Vihreä katkoviiva = Hakkarin pientaloalueen rajaus. Vihreät pisteet = vanhempaa kyläajan pienasutusta, huviloita ja kaupparakennuksia. Punainen viiva = Vanha maantie (1700-l). Punainen katkoviiva = Tampereentie (1930-l). Punainen hakoviiva = vanha rautatielinja (1870-l). Punainen soikio = Kuokkalan vanha kylätontti. Sininen viiva = kaava-alueen rajaus.

Alueen luonne: Hakkarin on pääosin ennen kaavoituksen alkua metsärinteesseen, vanhojen tielinjojen varrelle vapaasti rakentunutta pientalo- ja omakotiasutusta. Rakennuskantaa on 1900-luvun alkupuolelta aina nykypäiviin saakka.

Kuvaus: Kuokkalan kosken varrella oleva Hakkarin pientaloalue sijoittuu historiallisten Lempäälää halkovien maantielikenteen pääväylien, vanhan 1700-luvun maantien (Hakkarintien) ja sen oikaisuksi 1930-luvulla rakennetun Tampereentien varrelle. Nykyinen Hakkarin alue on rakentunut vähitellen ko-

ko 1900-luvun aikana aina nykypäiviin saakka. Varsinaisesti alue sai nykyisen laajuutensa ennen sotia ja sotien jälkeen tapahtuneessa rakentamisessa. Tällöin rakentaminen keskittyi pääosin 1930-luvulla rakennetun Tampereentien ja keskeisiksi paikallisteiksi muodostuneiden Pysäkkitien ja Mutkatien varrelle. Alueen rakentaminen on jatkunut nykypäiviin saakka täydennysrakentamisena. Vanhojen Moision ja Kuokkalan maakirjakylien viljelysten väliin jääneen moreenirinteen asuinalueen yleisilme on edelleen metsäinen ja vähitellen kehittyneet tielinjat seurailevat pääosin maaston muotoja. Vaikka alueen yleismaisemaa leimaa metsäisyys ovat useat tontit reheviä ja puutarhamaisia.

Pientaloalueen pitkästä rakennushistoriasta johtuen sen rakennettu yleisilme onkin varsin kerroksellinen ja alueella on edustettuna erityyppisiä pintamateriaaleja, mittakaavaa ja kattomuotoja. Ajallisesti laajempia, yhtenäisiä alueita ei juuri ole, joskin tiettyä ajallisuutta on vielä paikoin nähtävissä. Tämän tyyppisiä alueita on Hakkarintien vanhimman asutuksen lisäksi mm. Pysäkkitien ja Mutkatien varrella, joiden rakentaminen alkoi 1940-luvulla.

Hakkarin alueen vanhin asutus keskittyy vanhan maantien (Hakkarintie) ja rautatien risteyksen ympäristöön. Vanhin rakennuskanta edustaa Kuokkalan kylän palstatila-, mäkitupa-, käsityöläis- sekä huviasutusta, joka on rakennettu pääosin 1900-luvun alkupuolella. Rinnettä seuraavan tieosuuden yleisilme on metsäinen ja kaartuvaan tielinjaan liittyy mm. kiviaitoja. Vanhaa yleisilmettä heikentää 1900-luvun lopun rakentaminen, joka mittakaavaltaan poikkeaa vanhemmasta. Myös tien varteen sijoittuneet pienet rantapellot ovat jääneet asutuksen alle. Kuokkalankoskea ja rinnettä seuraavan maantien linjaus katkeaa nykyisin 2000-luvulla uudistettuun rautatielinjaukseen, jolloin vanha maantien ja rautatien liikenteen solmukohta laitureineen on kadonnut. Nykyinen rautatielinjaus siltoineen, maavalleineen ja meluaitoineen muodostaa hyvin hallitsevan maisemaelementin asutuksen itäreunalla. Alueelta ei tehty varsinaisia kohdeinventointeja. Ainoastaan vanhinta asutusta edustavan Hakkarintien varrelta huomioitiin muutamia kohteita. Osittain huomioidut kohteet, erityisesti tien alkupäässä olevat sijaitsevat kaava-alueen ulkopuolella.

Kuva: Hakkarin pientaloaluetta ja sen itärajan muodostava Hämeenlinna-Tampere ratalinja, ns. Hollon oikaisu, johon liittyy maaleikkauksia ja suoja-alue aitoineen. Vanha, rinteeseen alaosaan tasaisemmalle tehty rautatien linjaus näkyy vähäisessä määrin kuvan oikeassa reunassa. Vanhan ja uuden ratalinjan risteyksessä oli aikaisemmin Hakkarin laiturin, joka muodosti vanhan maantien kanssa liikenteellisen solmukohtan.

Kuva: Hakkarin vanhinta aluetta Hakkarintien ja Kuokkalankosken varrella. Hollon puolelta, 2000-luvun rataoikaisun meluaidan takaa otetussa kuvassa näkyy hyvin rakennuskannan kerrostuneisuus, jota hallitsee uudemman rakennuskannan suurempi mittakaava.

Historia: Hakkarin nykyinen pientaloalue oli aikaisemmin Kuokkalan rintapeltojen pohjoislaidalla Kuokkalankoskesta kohoava metsäinen, asumaton moreenirinne, jota käytettiin puunoton lisäksi metsälaitumena ns. yhteismetsänä. Vain alueen keskiosissa ja Kuokkalankosken ranta-alueilla oli vähäisiä pelto- ja niittyalueita. Alue jaettiin Kuokkalan kylän kantatalojen kesken isonjaon yhteydessä. Alueelle tuli mm. Hupakan, Seppälän, Ollilan, Eskolan ja Tapolan tilojen omistuksia. Vanhinta asutusta edustavat alueen koillisosassa sijainneet Tapolan ja Hupakan kantatalot, jotka siirtyivät alueelle, vanhan maantien varrelle jo isonjaon jälkeen. Niiden lisäksi alueen länsiosissa oli mahdollisesti

1800-luvulla torppa ja nykyisen pientaloalueen pohjoisreunalla myös isonjaon jälkeen paikalle siirretty Eskolan kantatalo. Näistä ensimmäisen asutuksen rakennuksista ja maisemasta on säilynyt lähinnä nykyisen Hakkarin pohjoisreunalle jäävä Eskolan tila viljelymaisemineen. Tunnistamaton torppa sekä Tapolan ja Hupakan talot ovat kadonneet, tilakeskukset todennäköisesti rautatien kehityksen myötä. Alueen eteläosassa kulki lähellä Kuokkalankosken rantaa vanha maantie ns. Hiidentie, joka mainitaan maantienä 1700-luvulla. Nykyisin maantien linjausta noudattaa Hakkarintie. Liikenneyhteydet paranivat 1870-luvulla, jolloin alueen itäreunalle linjattiin rautatie Kuokkalankosken ylittävine siltoineen. Rautatiehen liittyi myöhemmin myös vanhan maantien ja rautatien risteykseen muodostunut Hakkarin seisake rakennuksineen.

Kartta: Hakkarin alue 1910-luvulla. Vähäinen asutus keskittyi tällöin vanhan maantien varteen, Kuokkalan kyläpellon laidalle. Maantien lisäksi kartalla näkyy rautatien linjaus, niiden risteys muodostui nykyisen Hakkarin itäreunalle.

Kartan pohjoisosassa näkyvät Kuokkalan kylän Hupakan, Tapolan ja Eskolan maatilat. Hakkarin vähäinen asutus on keskittynyt vanhaan tapaan maantien ja Kuokkalan kyläpellon laidalle. Taajaman kasvu 1900-luvun loppupuolella myös pelloille on kuitenkin hävittänyt metsäisen moreeniharjanteen ja siihen rajautuvien viljelysten muodostaman maisemarajan. Alueen rajat muodostavaa peltomaisemaa on säilynyt lähinnä Eskolan kulmalla vähäisessä määrin. Lähde: Senaatinkartta 1912.

Historiallisten maanjakojen ryhmäkyliin tuomien muutosten lisäksi yleinen väestönkasvu 1800-luvulla näkyi asutusmaiseman leviämisessä. Uusien tilojen lisäksi kylien ympäristöön rakentui omia alueita tiloilta vuokratuilla tonteilla. Tämä mäkitupina tai palstatiloina tunnettu pienasutus keskittyi paikallisteiden suunnassa viljelysten reunoille, entisille laiduntamiseen käytetyille yhteismaille, jota mm. Hakkarin alue myös edustaa. Toinen Hakkarin vanhimpiin osiin liittyvää rakentamista oli 1800-luvun loppupuolelta alkaen levinnyt höyrylaiva-reittien ja osin myös rautateiden varsien huvilarakentaminen. Tämäntyyppistä

rakentamista edustavat Hakkarissa lähelle Kuokkalankosken rantaa sijoittuvat olevat kaksi huvilamaista rakennusta. Huviloiksi vuokrattiin tai hankittiin myös maaseudun tiloja ja mökkejä, joten alueen huvilakäyttö oli todennäköisesti säilynyttä rakennuskantaa laajempaa. Huviloiksi sopivia, vesistön rantaan sijoittuneita rakennuksia on myös purettu alueelta. Hakkarin rakentaminen alkoi varsinaisesti 1900-luvun alkupuolella. Asutus levisi rinteeseen yläosiin vähitellen, etupäässä vasta 1930-luvulla Tampereentien rakentamisen jälkeen. Keskeisiä uusia alueita olivat mm. Pysäkkitien 1940-luvun asutus, joka on osittain säilynyt. Pysäkkitien noin 20 tonttia erotettiin Tapolasta 1942. Mutkatien varrella on myös noin 20 tonttia, jotka erotettiin Kolkkisesta 1941. Lisää tontteja erotettiin mm. Tampereentien varrelta Hakkarin talosta vuonna 1951. Jälleenrakennuskausi olikin nykyisen tonttijaon ja tiestön muodostumisen keskeistä aikaa. Alueen myöhempi rakentaminen onkin ollut pääosin tonttien rakennuskannan uudistumista ja täydennysrakentamista yleisesti. Hyviä esimerkkejä ovat Heulantien tontit, jotka erotettiin pääosin 1950-luvulla ja ovat rakennuskannaltaan uudistuneet 1900-luvun loppupuolella.

Alueen kehityksen kannalta yksi keskeinen tekijä oli Hakkarin seisakeen perustaminen radan ja vanhan maantien risteykseen 1931. Samaan aikaan rakennettiin Tampereentie ja ilmeisesti pysäkkiä ja tietä yhdistävä asematie. Miehitetty laituri rakennuksineen Hakkarista tuli 1953. Liikennepaikan perustaminen näkyi ja kehittyminen näkyi ympäristössä, johon keskittyi lisää asutusta. Hakkarin muuttui miehittämättömäksi seisakkeeksi 1972 tavaraliikenteen päättyessä. Nykyisin laiturialue on jäänyt osittain uuden ratalinjan alle. Laiturin rakennuskantaa ei ole säilynyt.

Kartta: Uusjakokartta 1927

Kartta: Uusjaon kartta nykyisen Hakkarin alueelta vuodelta 1927. Hakkarin

asutus keskittyi vielä 1920-luvulla pääosin vanhan maantien varrelle. Vanhinta asutusta edustava Tapolan kantatila näkyy vielä kartan pohjoislaidalla. Kartassa näkyy vielä asutuksen keskittyminen metsäalueille, pois alueen vähäisiltä peltoalueilta. Nykyisin nämä maisemaa jäsentävät peltoalueet ovat jääneet pääosin rakentamisen alle. Osittain Hakkarin rakennusjärjestykseen on vaikuttanut maaston ohella vanhat tilarajat, joiden rajauksia tontit ja tiet noudattavat.

Kartta: Peruskartta 1954

Kartta: Peruskartta 1954. Hakkarintien jälkeen asutus levisi rinteiden yläosiin ja Hakkarin nykyinen pientaloalue sai historialliset rajansa sotien jälkeisellä jälleerakennuskaudella. Länsirajan muodosti Tampereentie ja nykyisen Urheilukadun paikkeilla ollut Kuokkalan kylä ja Eskolaa yhdistänyt polku. Hakkarin asutus keskittyi selkeästi edelleen maiseman metsäalueille, peltojen, pienempienkin metsäpeltojen säilyessä viljelyssä. Myöhemmin alue on muuttunut osaksi Lempäälän taajamarakennetta, jolloin vanhat aluerajat ja vanha maisemarakenne ovat kadonneet. Vanhan maantien ja 1930-luvun Tampereentien luonne näkyy hyvin

kartalla. Vanha maantie seuraa Kuokkalan koskea ja rinteiden suuntausta, Tampereentien linjaus on jo huomattavasti suurempi, joskin mäen korkein kohta on tuonut tiehen loivan mutkan.

Ympäristö: Hakkarin pientaloalue rajautuu itäpuolella Kuokkalankoskeen ja rautatien linjaukseen. Länsipuolella rajan muodostaa Tampereentie, Sarapiston asuinalue ja Hakkarin vapaa-ajan ja yhdyskuntarakentamisen alue. Etelässä ja pohjoisessa Hakkarin rajoittuu nuorempaan taajamarakenteeseen ja vähäisessä määrin viljelymaisemaan. Vanhoista aluerajoista on säilynyt lähinnä Kuokkalankoski. Etelässä ja pohjoisessa rajan muodostivat Kuokkalan viljelymaisemat. Vanhoista, viljelymaisemiin liittyvistä aluerajoista on säilynyt lähinnä Eskolan kulmalla oleva peltoalue.

Arvot: Hakkarin alue muodostaa omaleimaisen, aina 1950-luvulle saakka kaavoittamattomalle maalle rakentuneen asutusalueen, jonka vanhin rakennushistoria liittyy vanhaan maantiehen ja Kuokkalan kylään. Toisen kerrostuman muodostavat Hakkarin seisakkeeseen ja Tampereentiehen liittyvät 1940- ja 1950-luvun rakentaminen, jolloin alue sai nykyiset rajat ja perusilmeensä. Alueen keskeinen tie- ja tonttirakenne on syntynyt pääosin ennen kaavoituksen alkua, viimeistään 1950-luvulla. Yhden ominaispiirteen muodostaa vanhan maantien varren asutuksen ja vapaan rakentumisen lisäksi rakennuskannan kerrostuneisuus, jolla on ajallisesta epäyhtenäisyydestä huolimatta historiallista ja maisemallista arvoa. 1900-luvun alun Kuokkalan kylään liittyvän rakennuskannan lisäksi alueella on jälleenrakennuskauteen liittyvää rakennuskantaa, joihin kuuluu mm. kaksi kaupparakennusta, jotka keskittyvät kaukoliikenteen ja paikallisteiden vanhoihin solmukohtiin. Vaikka kokonaisuutta leimaa usein jälleenrakennuskauden jälkeinen rakennuskanta ja rautatien yhteydessä 2000-luvun ns. Hollon oikaisu, on alueella edelleen pienempiä ja edustavia ensimmäisen ja toisen rakennuskerrostuman kokonaisuuksia.

Arvoluokka: II

Toimenpiteet: Alueelle ominaiset, maaseutukauteen liittyvät maastonmuotoja seuraavat kapeat, hiekkapintaiset tielinjat tulisi säilyttää osana alueen keskeistä ominaispiirrettä. Alueen varhaisimpaan maankäyttöön kuuluvia pieniä metsäpeltoja on alueella säilynyt vain vähäisessä määrin, joten niiden säilyttämistä tulisi harkita. Hakkarin pientaloalueen rakennettu maisema on 1960-luvun jälkeisen rakentamisen vuoksi pääosin ajallisesti varsin kerrostunutta. Vanhimman osan, Hakkarintien varrelle ja Kuokkalan kylään liittyneen pientaloasutuksen ja muutamien huviloiden säilyminen tulisi ehdottomasti turvata. Myös toisen kerrostuman, 1940- ja 1950-luvun rakentamista edustavan osan säilyminen olisi hyvä turvata. Tätä rakennuskantaa on mm. Pysäkkitie ja Mutkatien varrella. Jatkossa tämä ennen vuotta 1960 valmistunut rakennus-

kanta ja muodostamat kerrostumat tulisi inventoida tarkemmin ja alueelle olisi hyvä laatia rakennustapaohjeet. Alueen jo kerrostuneen luonteen vuoksi uudisrakentamista ei ole tarvetta rajoittaa. Uudisrakentamisen tulisi kuitenkin muodostaa oma kerrostumansa rakennettuun ympäristöön ja siinä tulee ehdottomasti huomioida lähiympäristön ominaispiirteet ja uuden kerrostuman liittyminen siihen. Mittakaavaan, väreihin, massoitteeluun ja piharakentamiseen tulisi kiinnittää huomiota. Nykyiset pakettitalot, piharatkaisut ja voimakkaat maanmuokkaukset eivät välttämättä istu alueen historialliseen luonteeseen.

Vanhan maantien ts. Hakkarintien rakennuksia

Hakkarin alueen vanhin rakennuskanta keskittyy maantien varrelle ja liittyy pääosin Kuokkalan kylän pienempään asutukseen. Suurinta tilaa edustaa muutaman hehtaarin maata käsittänyt Mäki (nyk. Vahtermäki). Alueen eteläosassa, kauempana maantiestä ja lähellä Kuokkalankosken rantaa on kolmen huvilamaisen rakennuksen ryhmä, joista Ala-Koskiranta ja Kuusimäki ovat todennäköisesti samoilla piirustuksilla rakennetut. Maantien varrella olevat tontit on erotettu pääosin Hupakon ja Seppälän kantataloista 1920-luvulla. Vanhempaa rakennuskantaa edustaa myös Kotimökki –niminen paritupa Pysäkkitie varrella. Hakkarin alueella on ollut ennen markettien yleistymistä myös useita kauppoja. Niistä on huomioitu lähinnä keskeisille liikennepaikoille sotien jälkeen rakennetut kaksi entistä kaupparakennusta.

Ylä-Koskiranta, rek. 418-425-3-150, Suvantotie

Lähellä Kuokkalankosken rantaa sijaitseva huvilamainen rakennus on todennäköisesti 1920-luvulta. Vuoraamattomaan, jyrkkäkattoiseen rakennukseen liittyy jo klassistisia piirteitä mm. symmetria, ikkunat, kuistin pilasterit sekä ikkunoiden rombijako. Alkujaan laajempi tontti

erotettiin Koskiranta –nimisenä Seppälästä 1925.

Kuusimäki, rek. 418-425-3-155, Suvantotie

Ylä-Koskirannan vieressä oleva Kuusimäki on todennäköisesti rakennettu samoilla piirustuksilla samaan aikaan. Tontti on erotettu Seppälästä 1925.

Leppäranta, rek. 418-425-3-26, Hakkarintie

Kuokkalankosken varrella, huvilamaisten Ylä-Koskirannan ja Kuusimäen vieressä sijaitseva Leppäranta on erotettu vuonna 1924 Seppälästä. Edellisiä yksinkertaisempi, peiterimavuorauksella sekä 6- ja 9-ruutuisilla ikkunoilla varustettu asuinrakennus on 1920- tai 1930-luvulta.

Pirttilä, rek. 418-425-3-39, Hakkarintie

Vanhan maantien varrella sijaitseva Pirttilä edustaa pientä asuinrakennuksen ja talousrakennuksen käsittävää pihapiiriä 1900-luvun alkupuolelta. Tontti on erotettu 1931 Seppälän kantatalosta. Rakennukset edustavat Hakkarin vanhinta, kyliin liittynyttä maatalouskauden

Vahtermäki rek. 418-425-9-132, Hakkarintie

Vahtermäen pihapiirissä ovat 1900-luvun alkupuolen asuinrakennus ja kolme vanhempaa talousrakennusta. Vahtermäki on erotettu n. 6 hehtaarin kokoisena Mäki –nimisenä Hupakan kantatalosta 1917. Hyvin säilyneet ja pihapiiriä selkeästi rajaavat hirsiset talousrakennukset ja osin uudistunut päärakennus muodostavat läheisten Pitkämäen ja Mäkirinnan kanssa keskeisen osan vanhaa maatalouskauteen liittyvää maantiemiljöötä.

Pitkämäki, rek. 418-425-9-8, Hakkarintie

Vanhan maantien varrella sijaitseva vuoraamaton, lasikuistilla varustettu hirsinen asuinrakennus edustaa perinteistä, maatalouskauteen liittyvää rakentamista 1800- ja 1900-luvun vaihteesta. Hyvin säilyneen kokonaisuuden rakennuksen pitkänurkkainen eteläpää on vanhempi ja tehty mahdollisesti vanhasta riihestä.

Pihapiiriin kuuluu lisäksi talousrakennus. Vanhaa puustoa sisältävä pieni tontti on erotettu Hupakon kantatalosta 1921. Perinteistä hirsirakentamista edustavalla asuinrakennuksella on maisemallinen asema vanhan maantien varrella.

Mäkirinta rek. 418-425-9-10, Hakkarintie

Pitkämäen naapurissa, vanhan maantien varrella olevalla tontilla on pienehkö asuinrakennus ja talousrakennus. Tontti erotettu Hupakon kantatalosta 1921. Mäkirinnan rakennukset edustavat kyliin liittynyttä maatalouskauden pienimuotoista, mäkitupatyypistä mökkiasutusta.

Siimes rek. 418-425-3-18 Hakkarintie

Kuokkalankosken varrella olevaan pieneen asuinrakennukseen liittyy kookas mansardikattoinen kuistiosa. Siimes niminen tontti on erotettu Seppälästä vuonna 1922.

Koivula rek. 418-425-9-60, Hakkarintie

Vanhan maantien varrella sijaitsevalla tontilla on 1910-luvulla suositulla mansardikatolla varustettu asuinrakennus. Uusrenesanssin keltainen/ruskea -väriyksellä maalatun asuinrakennuksen tiejulkisivu on säilynyt vanhassa asussa. Tontilla on lisäksi uudempi asuinrakennus. Koivula on erotettu läheisestä Mäen pientilasta 1945.

Kotimökki rek. 418-425-8-31 Pysäkkitie

Entisen Hakkarin pysäkin tuntumassa sijaitseva kapea, pitkänurkkainen ja loivakattoinen paritupa edustaa rakenteeltaan ja mittasuhteiltaan alueen vanhempaa, aina maatalouskauteen liittyvää rakennustapaa. Pihapiiriin liittyy lisäksi vanha talousrakennus. Tontti on erotettu Ollilan kanta-tilasta 1931.

Tiensivu rek. 418-425-6-260

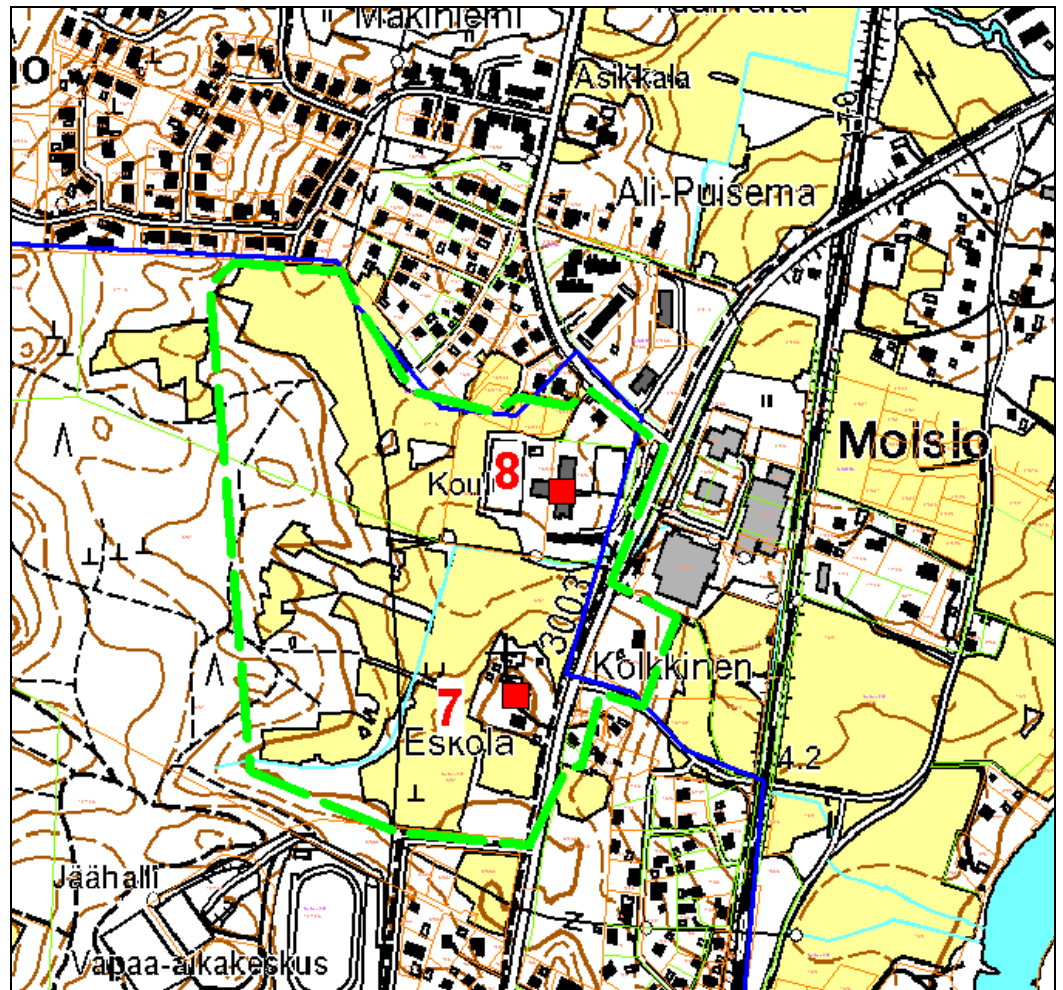
Vanhan maantien ja rautatien risteyksen tuntumaan, Hakkarin seisakkeen reunalle sotien jälkeen rakennettu kaupparakennus.

Kivimäki 418-425-4-213

Liike- ja asuinrakennus Pysäkkitien ja Tampereentien risteyksessä rakennettiin Tapolasta 1942 erotetulle tontille sodan jälkeen. Rakennusta on laajennettu matalalla siivellä myöhemmin.

4.3.3 Alue: Eskolan tilakeskus ja viljelymaisema

Alueen luonne: Isonjaon jälkeinen tila- ja viljelymaisema, Eskolan kantatalo ja Kolkkisen tilan asuinrakennus. Moisio koulu liittyy taajaman kasvuun sotien jälkeen.

Kartta: Eskolan tila- ja viljelymaisema. Vihreä katkoviiva = aluerajaus Eskolan tilakeskus ja viljelymaisema, sininen viiva = kaava-alueen rajaus. Punainen neliö = 7. Eskola ja 8. Moisio koulu. Eskolan aluerajaukseen on huomioitu perinteiseen viljelymaisemaan ja rakennettuun ympäristöön liittyvä Kolkkinen ja Tampereentien varren pieni asuinrakennus.

Tampereentien varrella sijaitseva Eskolan kantatalon tilakeskus viljelymaisemineen muodostaa selkeän maatalousaikaan liittyvän kulttuurimaiseman Lempäälän keskustaajaman yhteydessä. Viljelymaiseman reunalla kaava-alueen ulkopuolelle jää pienempi Kolkkisen pihapiiri, joka on sijainnut paikalla

myös jo 1800-luvulla. Tapolan kantatalosta jo 1700-luvulla erotetun Kolkkisen säilynyt asuinrakennus edustaa perinteiseen viljelymaisemaan olennaisesti liittyvää rakentamista. Tampereentien ja viljelymaisemaan liittyy lisäksi perinteiselle paikalle rakennettu, mutta jo selkeästi modernia rakentamista edustava Moision koulu (Aarne Ervi, 1961). Alue rajoittuu Lempäälän nauhataajaman mm. Hakkarin ja Moision omakotialueisiin sekä Hakkarin vapaa-ajan alueeseen. Historiallisesti alue oli vielä 1700-luvulla Kuokkalan kylän takamaita, jolloin nykyinen viljelymaisema oli lähinnä niittyinä. Alueen asuttaminen alkoi Isonjaon jälkeen, jolloin alueelle siirtyi Kuokkalan kylästä Eskolan talo. Viljelymaiseman reunalla oleva Tampereentie rakennettiin 1930-luvulla korvaamaan Tampereelle vievä vanha ja mutkainen maantie, nykyinen Hakkarintie, joka kulki lähellä Kuokkalankosken rantaa.

Arvot: Kuokkalan kylän takamaille Isonjaon jälkeen muodostunut viljelymaisema, jossa Eskolan maisemallisesti keskeinen asuinpaikka edustaa alueen vanhinta, jo 1700-luvulla muodostunutta rakennettua ympäristöä. Tilakeskukseen liittyvä, pienipiirteinen sekä selkeästi metsiin ja Lempäälän taajaman osiin rajautuva viljelymaisema on säilyttänyt taajaman kasvusta huolimatta pääosin selkeät rajansa. Eskola muodostaa edelleen selkeän rajapinnan vanhan maatalousmaiseman ja Lempäälän taajaman Hakkarin ja Moision pientaloalueille. Avoin maisema liittyy olennaisesti Eskolan tilakeskukseen.

Arvoluokka: II

Toimenpiteet: Historiallisen maiseman ja sen rakennetun ympäristön osien asema ja kulttuurihistorialliset arvot olisi hyvä huomioida tulevissa maankäytön suunnitelmissa.

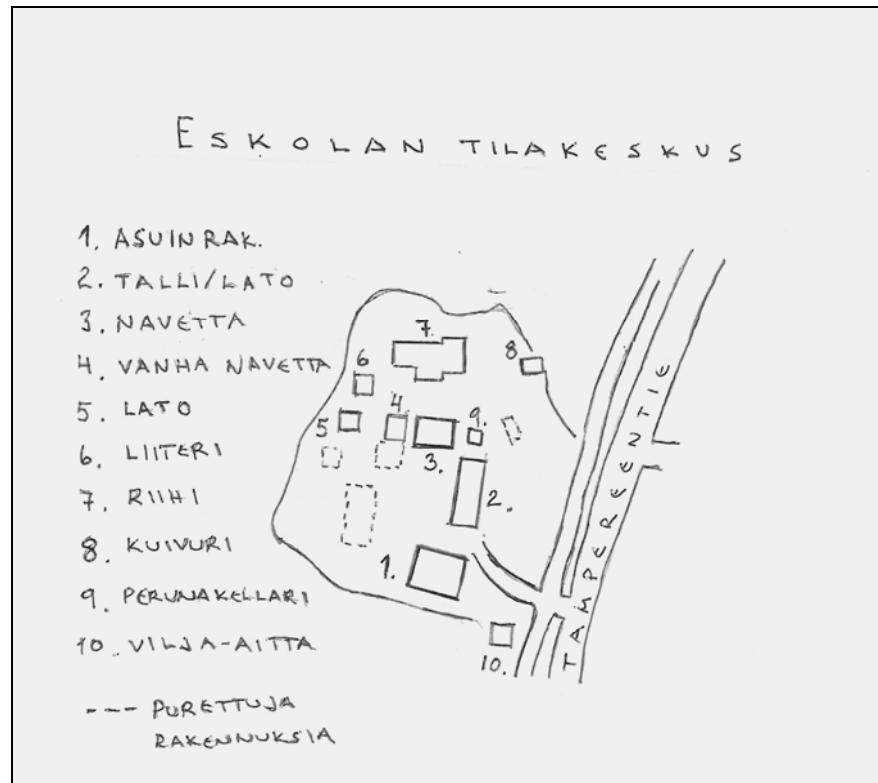
7. Eskolan tilakeskus

Kuva: Eskolan pihapiiriä Tampereentien varrella. Erityisesti pihapiirin laidalla, tilan viljelymaiseman reunassa sijaitseva vilja-aitta muodostaa maisemallisen, vanhaan maatalouteen liittyvän kiintopisteen.

Kohteen luonne: Isojaon jälkeinen, 1800-luvun viljelymaisema, tiivis pihapiiri, perinteiset talousrakennukset.

Kuvaus: (Eskola, rek. 418-425-6-314) Perinteisesti viljelysten yhteyteen pienelle metsäkumpareelle sijoittuneessa Eskolan pihapiirissä on 1970-luvulla rakennettu matala asuinrakennus. Merkittävän osan rakennusperintöä muodostavat hirsisten talousrakennusten muodostama pihapiiri, johon kuuluvat pääosin 1800-luvulla tai viimeistään 1940-luvulla rakennetut vilja-aitta, talli/heinälato, navetta (1947), vanhempi navetta, riihi, liiteri, lato, kuivurirakennus ja maakellarirakennus. Rakennukset muodostavat tiiviin pihapiirin, jota suojaavat lisäksi vanha puusto, johon kuuluu mm. kuusia, omenapuita ja vaahteroita.

Kartta: Eskolan tilakeskuksen asemapiirros ja rakennukset, ei mittakaavassa.
Tehty maaliskuussa 2010.

Kuva: Eskolan pihapiirin pohjoisreunaa, jossa sijaitsevat vanhan navetan osa,
keskellä uusi navetta ja oikealla pitkä tallirakennus. Taustalle jäävät riihi ja
oikeaan kulmaan maakellarirakennus.

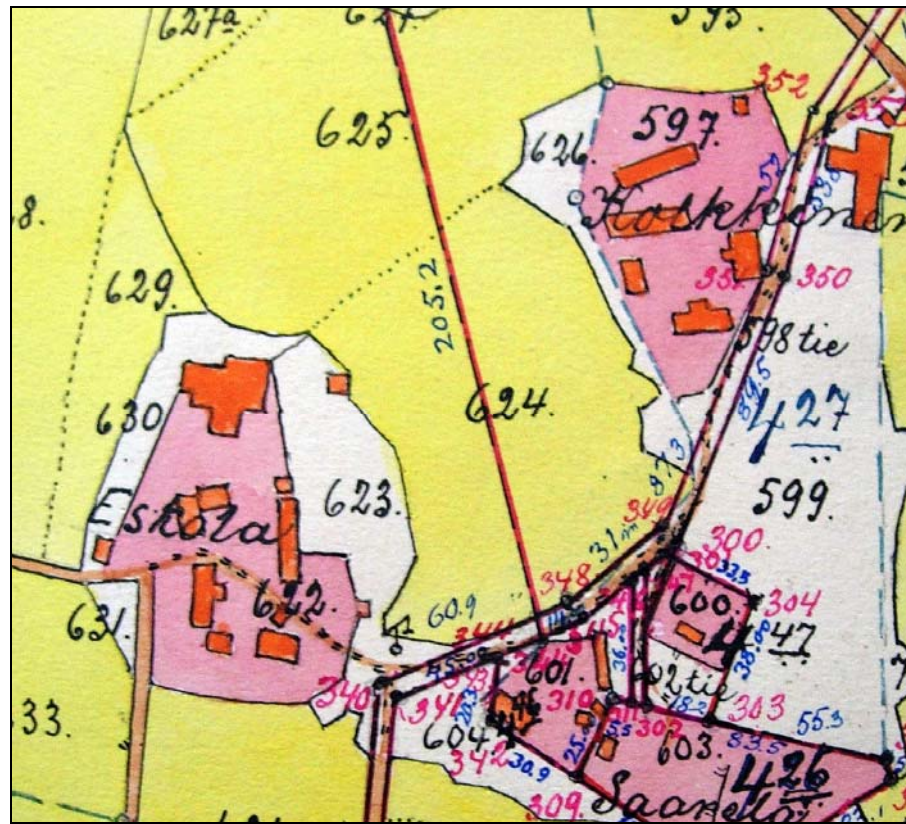
Historia: Eskola on Kuokkalan kylän vanhoja kantataloja ja se muodosti aikaisemmin Hakkarin rusthollin toisen puoliskon. Eskola oli myös ensimmäisiä taloja jotka suostuivat siirtymään 1700-luvun lopulla pidetyn isonjaon yhteydessä pois tiiviisti rakennetusta ryhmäkylästä. Tilan ympäristön pellot ovat raivattu pääosin siirron jälkeen. Vanhan maantien oikaisu toi Tampereelle vievän maantien Eskolan pihapiirin tuntumaan 1930-luvulla. Eskola jäi 1900-luvulla perinnönjaossa pienimuotoisemmaksi sivutilaksi, jolloin sen voimapeväinen kehittäminen ja rakennuskannan uudistaminen jäi vähäiseksi. Nykyisin Eskolan tila on kooltaan 59 hehtaaria.

Eskola mainitaan Pirkanmaan kulttuurihistorialliset kohteet –teoksessa, johon on koottu maakunnallisesti merkittävää rakennuskohteita ja ympäristöjä. Teoksessa pihapiirin keskeisenä rakennuksena mainittu vanha päärakennus purettiin omistajan antaman tiedon mukaan kuitenkin jo 1970-luvulla.

Kuva: Eskolan tiivistä pihapiiriä luoteiskulmalta, kuvassa riihi, navetta ja pyöröhirsisistä tehty lato.

Ympäristö: Eskolan tilakeskus sijaitsee 1930-luvulla linjatun Tampereentien varrella olevassa metsäsaarekkeessa. Tilan pihapiiriin liittyvä avoin, loivasti kumpuileva viljelymaisema on säilynyt pääosin avoimena. Pohjoispuolelle jää Lempääläntien varteen teollisuushalleja ja 1960-luvulla rakennettu ja myöhemmin merkittävästi laajennettu Moisio koulu. Lempääläntiehen liittyvä 1900-luvun lopun rakentamiseen olennaisesti liittyvä kevyen liikenteen väylä. Tampereentien toisella puolella on vanhempaa pienasutusta edustava asuinrakennus ja Kolkkisen tilan entinen pihapiiri, josta on säilynyt lähinnä maaseudun perinteistä rakentamista edustava asuinrakennus.

Kartta: Uusjakokartta 1927, Eskolan ja Kolkkisen pihapiirit

Kartta: Eskolan ja Kolkkisen tilojen pihapiirit sekä pienasutusta 1920-luvulla ennen nykyistä Tampereentietä. Eskolan tiiviissä pihapiirissä näkyvät nykyisistä rakennuksista mm. riihi, talli ja navetta. Pihan eteläosa muodosti asuinpihan, talousrakennukset keskittyivät pohjoisosaan. Nykyisen asuinrakennuksen paikalla oli tällöin tilan toinen asuinrakennus, varsinainen päärakennus sijaitsi tällöin pihan lounaiskulmalla. Pienasutuksesta on säilynyt mm. nykyisen Tampereentien varrella oleva asuinrakennus. Lähde: uusjakokartta 1927.

Arvot: (M,R,H) Eskolan peltomaisemaan ja taajamarakenteeseen liittyvällä tilakeskuksella on vahvasti paikallisia asutus-, rakennus- ja maisemahistoriallisia arvoja. Eskolan tila- ja viljelysmaisema edustaa taajamaa edeltänyttä maankäyttöä ja liittyy asutushistoriallisesti keskiaikaisten ryhmäkylän hajoamiseen isonjaon jälkeen. Huolimatta päärakennuksen puuttumisesta harmaantuneet talousrakennukset muodostavat edelleen merkittävän perinteistä rakennustapaa edustavan kokonaisuuden. Vanhaan maatalouteen liittyvät rakennusten lukuisuus ja tiivis sijoittelu. Pihapiirin rakennuskannasta puuttuu 1970-luvun asuinrakennusta lukuun ottamatta täysin nykyaikaisen maatalouden rakennukset ja materiaalit. Talousrakennuksista uusin, 1949 rakennettu navetta jatkaa vanhaa rakennustapaa, ainoastaan sen ja vilja-aitan hakanur-

kat edustavat pitkänurkkaa uudempaa tekniikkaa pihapiirissä. Aikaisempi rakennusten rajaama tiivis pihapiiri on asuinrakennuksen purkamisesta huolimatta edelleen hyvin nähtävissä. Erityisesti tien ja kevyenliikenteen väylän varrella oleva vilja-aitta muodostaa selkeästi tunnistettavan, vanhaan maatalouteen liittyvän kiintopisteen viljelymaiseman ja pihapiirin reunalla.

arvoluokka: I

Toimenpiteet: Lempäälän ja Kuokkalan kylän vanhaan maatalouteen liittyvän tiiviin, useista rakennuksista koostuvan hirsisten talousrakennusten ryhmän säilyminen on suositeltavaa. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Rakennusten mahdollisissa muutos- tai korjaustöissä tulisi pyrkiä alkuperäisen tai vanhan asun säilyttämiseen tai sen palauttamiseen. Uudisrakentamisessa tulisi huomioida vanhan pihapiirin rakenne, esim. sijoittamalla uudisrakennukset purettujen rakennusten paikalle. Mahdollinen muutos- ja lisärakentaminen tulee myös sopeuttaa nykyiseen rakennuskantaan mittasuhteiden, materiaalien ja värien suhteen. Pihapiirin perinteinen sijainti avoimen viljelymaiseman yhteydessä tulisi myös huomioida maankäytön suunnitelmissa.

8. Moision koulu

Kohteen luonne: taajaman/maaseudun rajapinta, koulurakennus- ja asuntolasiipi, 1960-luvun moderni, maisemaan sopeutuva ja matala rakentaminen. Myöhemmät laajennukset ovat muuttaneet merkittävästi kohteen alkuperäistä luonnetta.

Kuvaus: Moision koulu, (rek. 418-425-15-8 ja 15-220) Tampereentien varrella sijaitseva Moision koulu on rakennettu 1961. Arkkitehtuuritoimisto Aarne Ervin suunnittelema alkuperäinen rakennuskokonaisuus on yleisilmeeltä matala ja pitkänomainen rakennusmassa muodostaa kuitenkin vain nykyisen kokonaisuuden keskiosan. Eteläpäässä rakennukseen liittyi alkujaan erillinen rivitalomainen asuinsiipi. Matalan, eri osiin jäsennetyn rakennusmassan lisäksi ajan tyylipiirteitä ovat punatiili, nauhaikkunat ja julkisivulevyt. Moision koulu ja siihen suorakulmaisesti liittyvä asuntolasiipi olivat muotokieleltään, mitoitukseltaan ja materiaaleiltaan yhtenäinen ja ilmeeltään edustava 1960-luvun alun koulurakennus. Ulkoasua rasittavat kuitenkin merkittävästi myöhemmät laajennukset, katokset, rakennuksen lisäeristys ja henkilökunnan asunnoksi rakennetun rivitalon osittainen purku.

Koulurakennukseen liittyvä sadekatos on rakennusta nuorempi ja edustaa tyyliiltään ja väritykseltään 1900-luvun loppupuolta. Koulua on laajennettu länsi- ja pohjoispuolelta uusilla osilla 1900-luvun loppupuolella. Samoin koulurakennus ja rivitalo ovat yhdistetty toisiinsa. Tämän hetken muutoksia koulussa ovat rivitalon osittainen purkaminen ja länsipuolelle tulevan merkittävän laajennuksen rakennustyöt.

Kuvat: Moision koulun alkuperäiseen julkisivuun kuuluvat nauhaikkunat, julkisivulevyt ja punatiili. Kouluihin ja muuhun julkiseen rakentamiseen liittyi aina 1960-luvulle saakka henkilökunnan asunnot, oikealla kuvassa vielä koulun joulukuussa 2009 osittain purettu rivitalo.

Ympäristö: Koulurakennus sijoittuu Eskolan tilakeskuksen viljelymaiseman ja Moision sotien jälkeisen teollisuus- ja pientaloalueen rajalle, Tampereentien varteen.

Historia: Koulun ympäristön metsiin rajoittuva viljelymaisema oli aikaisemmin Kuokkalan kylän takamaita. Alueen ensimmäisiä taloja oli läheinen Eskola, joka siirtyi alueelle jo isojaon jälkeen. Muita vanhoja maatiloja ympäristössä oli mm. Kolkkinen. Ratalinjan itäpuolella sijaitsee Moision maakirjakylän rintamaita. Läheinen ratalinja valmistui 1870-luvulla ja siihen liittyi Moision kylässä pysäkki. Vanha Lempäälä – Tampere maantie oikaistiin 1930-luvulla, jolloin sen linjaus siirtyi nykyisen Tampereentien paikalle. Lempäälän taajama kasvoi sotien jälkeen Tampereentien ja rautatien varrella. Asutuksen kasvu ja painopiste näkyivät mm. koulurakentamisessa. Kuokkalan kylän 1907 valmistunut koulu kävi sotien jälkeen pieneksi laajennuksesta huolimatta. Tilaongelmaa helpotettiin rakentamalla Moision koulu, joka valmistui 1961 pienelle kumpareelle lähelle Moision pysäkkiä. Koulun suunnittelijana voidaan pitää arkkitehti Aarne Erviä, joka vieraili mm. koulun harjakaisjuhlassa. Lehtijutussa mainittiin erityisesti koulun runkomateriaaliksi betoni. Koulua ja sen muotokieltä pidettiin myös uudenaikaisena ja maastoa mukailevana. Rakennuksen urakoivat Lempäälän Rakentajat oy. Koulun rakennukset sisältävä tontti erotettiin läheisestä Kolkkisen tilasta vuonna 1958. Maantieliikenteen kehittymättömyyden, asuntopulan ja opettajien saannin varmistamiseksi koulun lisäksi pihan reunalle rakennettiin henkilökunnan asunnoiksi rivitalo, joka lienee ollut Lempäälän ensimmäisiä.

Arvoluokka III

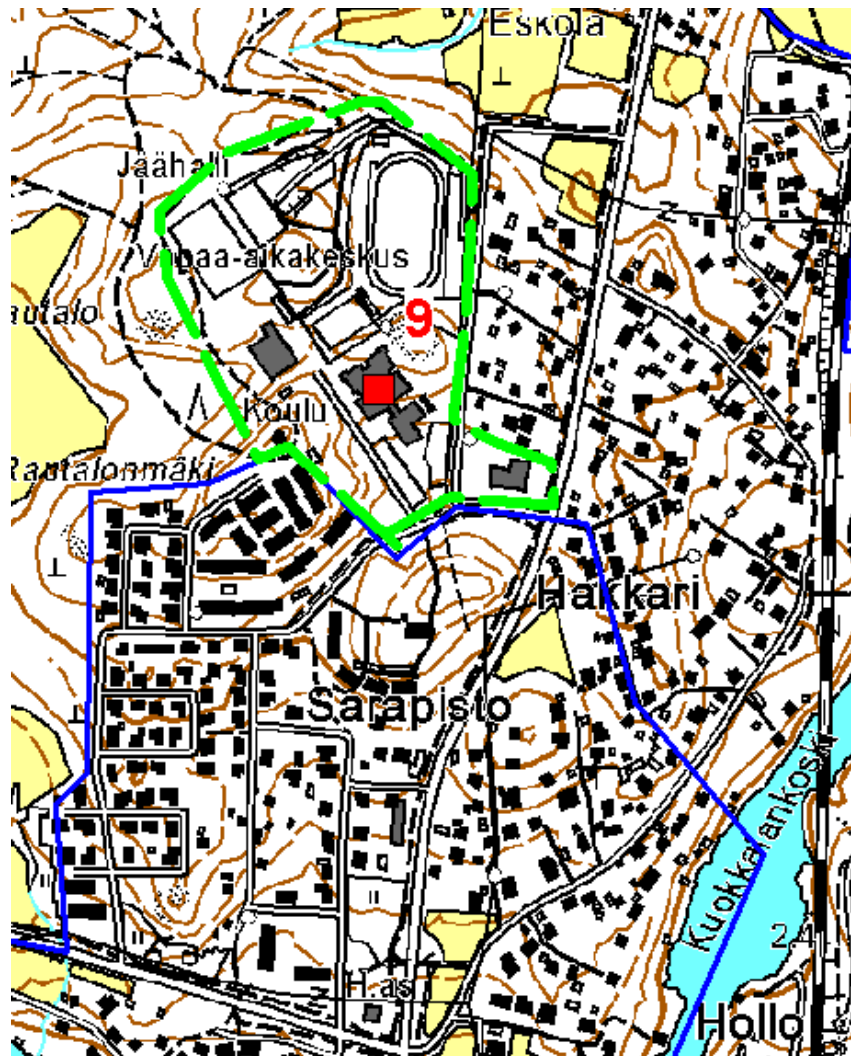
Arvot: (H) 1960-luvulta oleva koulurakennus ja henkilökunnan rivitalo liittyvät Lempäälän asutuksen leviämiseen ja nykyisen yhtenäisen nauhataajaman rakentamiseen sotien jälkeisenä aikana. Matalan rakennuksen alkuperäiset osat edustavat hyvin aikakautensa, 1960-luvun alun rakentamisen suuntausta, jossa edellisvuosikymmenien massaltaan korkeista, monikerroksisista koulurakennuksista pyrittiin kohti inhimillisempää, koululaisen mittasuhteet huomioonottavaa rakennustyyppiä. Koulun alkuperäiset materiaalit, betoni, julkisivulevyt ja nauhaikkunat edustavat myös ajan teollistuvaa rakennustapaa ja materiaaleja. Lempäälässä 1950-luvun näkyvämpää ja materiaaleiltaan perinteisempää koulurakentamista edustavat mm. Kuljun, Keskuskansakoulun ja Sääksjärven koulurakennukset. Kokonaisuuteen liittynyt henkilökunnan rivitalo liittyy tyypillisesti työvoiman saannin varmistamiseen ennen autoistumisen

yleistymistä. Arkkitehti Aarne Ervin suunnittelema alkuperäinen, maisemaan sulautettu koulurakennus on kokenut merkittäviä muutoksia 1900-luvun loppupuolelta alkaen. Rakennuksen alkuperäinen ilme ja luonne ovat merkittävästi muuttuneet laajennusten, purkamisten ja saneerauksien seurauksena.

Kuva: Moision koulu Tampereentien varrella, Eskolan ja Kolkkisen kulmalta kuvattuna. Pellon pieneen metsäsaarekkeeseen 1960-luvulla rakennetut rakennukset edustavat ajan ihannetta huomaamattomasta, maisemaan sulautuvasta rakentamisesta. Etualalla näkyy koulun rivitalo.

4.3.4 Alue: Hakkarin liikuntarakennukset, vesitorni, koulu ja paloasema

Kartta: Vihreä katkoviiva = Hakkarin julkisen rakennuskannan alue. Punainen neliö = 9. Hakkarin koulu. Sininen viiva = kaava-alueen rajaus

Alueen luonne: Taajaman yhdyskuntarakentamisen alue, rakennuskantaa 1900-luvun loppupuolelta ja 2000-luvun alkupuolelta.

Kuvaus: (rek. 418-425-17-175) Lempäälän taajaman sivistys-, liikunta-, ja yhdyskuntarakentamista sisältävään aluekokonaisuuteen kuuluvat 1980-luvulla rakennetut Hakkarin koulu (1982/83), Hakkarin liikuntatalo (1985), lämpökeskus, Hakkarin urheilukenttä ja Lempäälän paloasema (1986). Alueella ovat lisäksi tenniskenttä, Lempäälän jäähalli (1990- ja 2000-l), Lempäälän vesitorni (1973) ja viipalekoulu (2002). Rakennukset sijoittuvat pääosin Aher-tajatie varrelle. Alueen keskeiset rakennukset, Hakkarin koulun ja sen liikuntatalon suunnitteli arkkitehti Pekka Salminen Helsingistä. Palolaitoksen suunnitteli arkkitehtitoimisto Kari Rainio Kangasalta.

Kuva: koulun kaakkoiskulman julkisivua ja luoteiskulman sisäänkäynti.

Kuvaus: Alueen keskeinen rakennuskanta, koulu, liikuntatalo ja palolaitos, edustavat postmodernille ajalle tyypillistä rakentamista, joka näkyy rakennuksissa runsaina erkkereinä, sisäänvetoina, torneina sekä tiili- ja puukoristeiluina sekä historiallisina tyyllilainoina. Lukuun ottamatta uudempaa rakentamista edustavia jäähalleja ja viipalekoulua rakennuskannan julkisivun päämateriaalina on ollut punatiili ja osin puuverhoilu. Ajan arkkitehtuurin lisäksi tietynlainen leikkisyys näkyy mm. Hakkarin ulkoasultaan monimuotoisen ja -tasoisen koulun pohjaratkaisun apilanmuotoisuudessa. Keskuskadun ja siitä erkanevan Ahertajankadun varrelle rakennetun alueen yleisilme on metsäinen, julkiset rakennukset ovat sijoitettu vesitornia lukuun ottamatta metsäisten mäkien välisiin notkelmiin ja alueen mittakaava on matala ja pienimuotoinen. Mäkien ja ympäristön metsät muodostavat pääosin rakennusten taustan. Ainoastaan kouluun liittyy matalaa pensaskasvillisuutta. Julkisivuihin liittyy vahvasti myös rakennusten parkkipaikat.

Historia: Nykyinen Lempäälän taajama kehittyi jo kyläasutuksen kaudella vanhojen maanteiden ja rautatien pysäkkien ympäristöön. Pitäjän väkiluku kasvoi sotien jälkeen, jolloin mm. Hollon, Hakkarin, Moision ja Sarapiston alueiden rakentaminen laajeni ja alueiden kaavoittaminen alkoi. Väkiluvun ja taajaman kasvu näkyi ensin koulujen ja myöhemmin yhä laajenevana ja monipuolistuvana palvelurakentamisena. Alueen rakennukset ovat pääosin Loukan -nimisellä tontilla, joka on erotettu Kantahakkarista vuonna 1973. Pääosin mäkinen metsäalue rajoittuu taajamarakenteen osalta Tampereentiehen,

joka rakennettiin 1930-luvulla vanhan maantien oikaisuksi. Alue kaavoitettiin taajaman tarpeiden, yhdyskuntatekniikan, liikunta- ja opetustoimen rakennuksille 1970-luvulla. Ensimmäisiä rakennuksia olivat vesitorni, tenniskentät ja metsäisen tontin ainoalle peltokappaleelle sijoitettu urheilukenttä. Varsinainen rakentaminen alkoi 1980-luvun alkupuolella, jolloin myöhemmin Hakkarin kouluna tunnettu Lempäälä-Vesilahden peruskoulun yläasteen ensimmäisen vaiheen rakentaminen alkoi. Koulurakennus valmistui kahdessa vaiheessa 1982 ja 1983. Rakennusta on vähäisessä määrin laajennettu keittiön osalta 1990-luvun puolivälissä. Kouluun liittyvä erillinen liikuntatalo valmistui 1985. Viimeisin täydennys on puinen ns. viipalekoulu, jonka Nikole Ahtokivi suunnitteli vuonna 2001. Lempäälän jäähallit valmistuivat 1990- ja 2000-luvulla.

Ympäristö: Lempäälän Hakkarin vapaa-aikakeskuksen muodostava alue sijaitsee 1960-luvulta alkaen rakennetun Sarapiston asuinalueen pohjoisreunalla. Rakennetun ympäristön lisäksi alueeseen liittyy metsäalueen ulkoilureitit. Alueen itäpuolelle jää Hakkarin pientaloalue, jossa on vanhempaa ennen sotia ja sotien jälkeen rakennettua pientaloja. Näiden lisäksi ympäristössä on uudempiä omakotiasutusta.

Ilmakuva: Lempäälän 1973-2009 rakennettua taajamamaisemaa 2000-luvun alkupuolella. Oman alueensa muodostavat rakennukset, Hakkarin koulu, tenniskentät, jäähalli, vesitorni, liikuntahalli ja viipalekoulu, ryhmittyvät keskusakselin muodostavan Ahertajantien varrelle. Alueen maisemaa hallitsevat matalat, punatiiliset rakennusmassat, joille metsät luovat vihreän taustan. Keskeisen aseman omaavassa Hakkarin koulurakennuksessa tavoiteltu apilamuoto näkyy ilmakuvassa hyvin. Palokunnan rakennus jää Tampereentien varrelle, kuvan oikeaan alareunaan. Vasemmalla näkyy Sarapiston asuinalueen rivitaloja ja oikealla Hakkarin sotien jälkeistä rakennuskantaa.

Arvot: Yhtenäinen, materiaaleiltaan ja sijoitteluiltaan aikaansa edustava kokonaisuus, joka liittyy olennaisesti Lempäälän taajamarakenteen kehittymiseen. Lempäälän nauhataajaman reunalle rakennetut Hakkarin julkiset rakennukset, vesitorni, koulu, liikuntatalo, paloasema, urheilukentät ja hallit, liittyvät vaurastuvan, autoistuvan ja kaupungistuvan hyvinvointivaltion rakennuskantaan, joka näkyi sotien jälkeen alati kasvavana omakoti- ja yhdyskuntarakentamisena. Taajaman kasvuun liittyvän Hakkarin pääosin punatiilinen rakennuskanta maastoutuu ajan hengen mukaisesti metsäisten mäkien väliin. Rakennuskannan keskeiset osat, koulu, liikuntatalo ja paloasema, edustavat pääosin 1980-luvulla muotiin tullutta postmodernia arkkitehtuuria, joka syntyi aikaisemman modernin muotokielen ja elementtirakentamisen vastapainoksi. Taajamakuvallista merkitystä on lähinnä nauhataajaman pääväylän muodostavan Tampereentien varrella olevalla paloasemalla.

Arvoluokka: rakennuskannan nuoren iän vuoksi, kohdetta ei luokiteltu

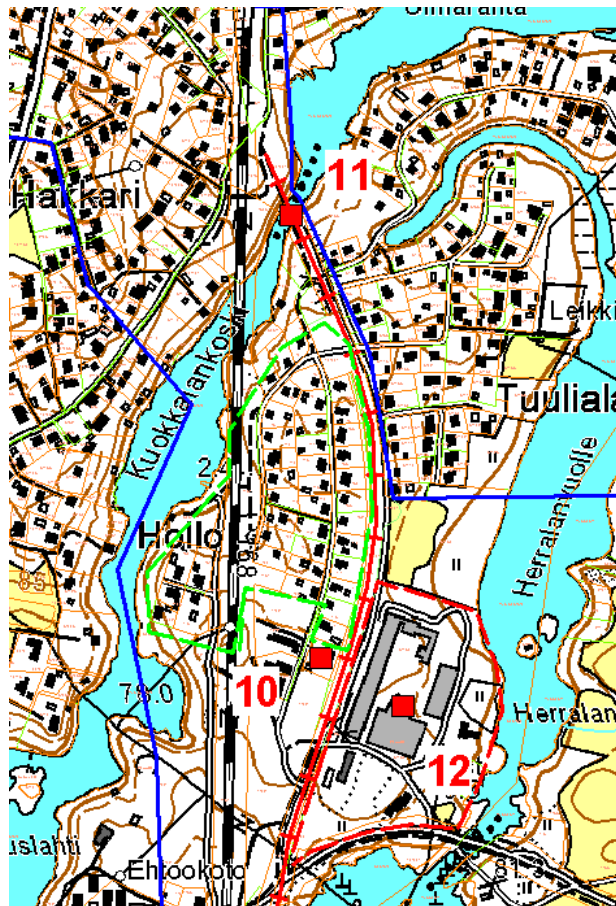
Kuva: Hakkarin liikuntatalo. Punatiilen ja yleisilmeen monimuotoisuuden lisäksi ulkoasussa näkyy postmodernille tyypillisiä lainauksia aikaisemmista rakennustyyleistä, mm. kirkoissa, tehtaissa ja kauppahalleissa käytetty basilikamuoto.

Kuva: Lempäälän paloasema Tampereentien varrella. Puun ja tiilen lisäksi monimuotoisen ulkoasuun liittyy erilaista koristelua.

4.4 Pappilan kylä

Kaava-alueella Lempäälän pappilan virkatalolle kuuluneen entisen viljelymaiseman keskeiset elementit ovat Hämeenlinna-Tampere rautatien vanhin linjaus, johon liittyvät alueella Hollon vahtitupa ja Kuokkalankosken rautatiesillat. Rautatien uusi linjaus, ns. Hollon oikaisu siltoineen valmistui 2000-luvun alkupuolella. Hollon jälleenrakennuskauden omakotialueen ja Katepal oy:n tehtaan rakentamien alkoivat heti sotien jälkeen 1940-luvulla. Nykyisin kannaksella sijainneista pappilan viljelymaisemista ei ole säilynyt juuri mitään jälkiä.

Kartta: Sininen viiva =kaava-alueen rajaus.

Vihreä katkoviiva= Hollon jälleenrakennuskauden tontit.

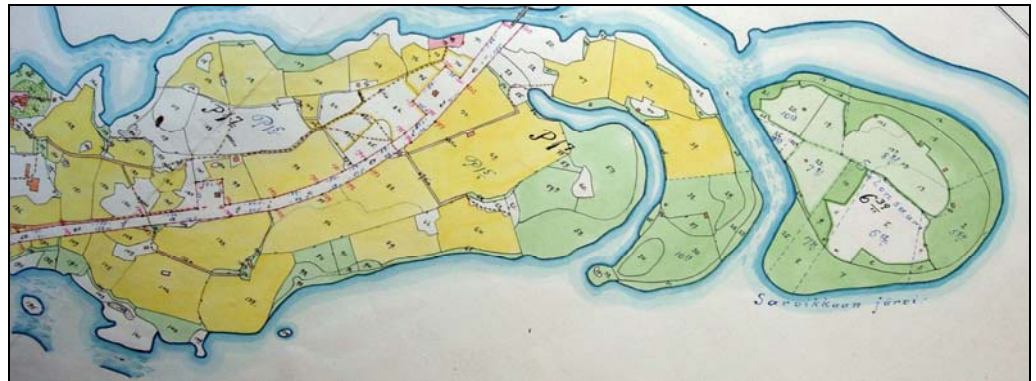
Punainen hakaviiva = rautatien vanha linjaus.

Punainen neliö = inventoituja kohteita, 10. Hollon ratavartijan mökki, 11. rautatiesillat ja 12. Katepal oy:n tehtaat

Punainen katkoviiva = Katepal oy:n tehdasalue. Hollon rajauksessa on huomioitu tontit, jotka erotettiin 1950 pappilan maista. Edustavin osa

jälleenrakennuskauden tyyppiirustusten mukaan rakennetuista rakennuksista sijoittuu rataa seuraavan Ratakadun sekä osittain Koskikadun varrelle. Pappilan päärakennus näkyy kartan lounaiskulmalla, Kuokkalankosken rannalla.

Historia: Mutkaisen Kuokkalankosken koskiosuuksien väliin jäävä leveä kanas kuului jo varhain uuden ajan alkupuolella Lempäälän kirkkoherrantilan keskeisiin viljelymaihin. Nimi Hollo viittaa Kuokkalan kylän Hollon taloon, jota omisti aikoinaan Lempäälän kirkkoherra. Myöhemmin Hollon tilan mailla toimi Kirkkojärven rannassa Ahlström -yhtiön omistama Hollon saha, johon liittyi aikaisemmin kaava-alueella pääradasta erkaneva pistoraide. Varsinainen kirkkoherran pappila rakennettiin jo varhain kaava-alueen eteläpuolelle, Kuokkalankoskeen kuuluvan Majauslahden rannalle. Kannaksen niemenkärjen muodostava Nurmisaari ja Salonsaari oli jaettu eri kylien kesken niittypalstoiksi. Kuokkalankoskea raivattiin useaan otteeseen 1800-luvulla, jolloin saatiin lisää niittyä ja viljelymaata lähinnä Kuokkalankoskeen liittyneen laajan suvantojärven alueelta. Niemellä sijaitsivat pappilan lähipellot aina toiseen maailmansotaan saakka. Ensimmäinen merkittävä muutos maisemassa oli Hämeenlinna-Tampere rautatien rakentaminen kannaksen suuntaisesti 1870-luvulla. Tähän ensimmäiseen, kaava-alueella pääosin Liuhan ja Pappilan rantapelloille rakennettuun linjaukseen liittyy myös rakenteina myöhempää aikaa edustavat Kuokkalankosken ylittävä rautatiesilta ja Hollon vahtitupa. Jälkimmäiseen ja Katepal oy:n tehdasalueeseen tuntumassa oli myös Hollon pysäkki, joka mainitaan lähinnä sotien jälkeisissä kartoissa. Rakentamaton pysäkki oli ilmeisesti epävirallinen tai tavaraliikenteeseen liittyvä koska sitä ei mainita virallisena pysäkkinä. Sotien jälkeen alkoi Hollon pientaloalueen ja Katepal oy:n tehtaan rakentaminen. Katepal oy:llä oli aikaisemmin radasta erkaneva pistoraide tehdasalueelle.

Kartta: Pappilan maat vuoden 1927 uudistuskartassa. Kuokkalankosken välinen kannas oli tällöin vielä pääosin pappilan peltoina ja niittyinä. Rakennettua ympäristöä edusti pappilan lisäksi rautatie, ratavartijan mökki ja pienehkö asuinrakennus (Liljeroos) lähellä rautatiesiltaa. Rakennuksen kohdalla on Niemenkoski, jossa sijaitsi aikaisemmin pappilan mylly eli asuinrakennus ja sinne pappilalta päättyvä peltotie saattavat liittyä vanhaan myllynpaikkaan. Hollon jälleenrakennuskauden tontit sijoittuivat pääosin pappilalta lähtevän peltotien varrella olevalle harjanteelle.

4.4.1 Alue: Hollon jälleenrakennuskauden asuinalue

Alueen luonne: Pieni, karjalaisille siirtolaisille tarkoitettu jälleenrakennuskauden pientaloalue Lempäälän pappilan virkatalon keskeisillä mailla. Alueen tyyppitaloista muodostunut rakennuskanta on säilynyt vain osittain. Alueella on uudempaa rakennuskantaa, rautatien oikaisu on leikannut alkuperäisen alueen kahteen osaan. Nykyisin alue on osa Lempäälän taajamarakennetta.

Kuvaus: Nykyisin Lempäälän taajamaan kuuluvan Hollon pientaloalueen rakennuskanta keskittyy Ratatien, Koskitien ja Pyykkien varrelle. Historiallisesti alue rajautuu selkeästi entiseen ratalinjaan ja Kuokkalankoskeen. Alueen yleisilme on metsäinen mm. kookkaita kuusia, johon liittyy tonttien rehevät puutarhapihat. Nykyisin aluetta leikkaa 2000-luvun leveä ratalinja ns. Hollon oikaisu, joka on merkittävästi rikkonut alueen läntistä maisemakuvaa. Vanhimman osan rakennuskantaa muodostavat 1940-luvulla, heti sotien jälkeen tyyppiirustuksilla rakennetut pientalot. Niiden ja 1950-luvun asuinrakennusten lisäksi alueella on matalia omakotitaloja 1960- ja 1970-luvuilta sekä alueen reunalla kolme myöhemmin rakennettua rivitaloa. Omaan kohteena Ratatien varrella on rataan liittynyt Hollon vahtituvan pihapiiri, joka on rakennettu pääosin jo 1800-luvun loppupuolella. Aluekokonaisuuden vanhimmat, heti so-

tien jälkeen rakennetut pientalot keskittyvät lähinnä Ratatie varrelle. Tämän rakennuskanta muodostaa vain paikoitellen ajallisesti yhtenäisiä katukuvia.

Kuva: Hollon
pientaloaluetta Ratatien
varrella

Tyypitalojen ulkoasu on myös kokenut myös myöhempiä perusparannuksia, jotka ovat vaikuttaneet rakennusten ulkoasuun. Yhtenäistä, ensimmäisen vaiheen tyyppiirustuksilla rakennettua katu ympäristöä on nähtävissä vain paikoitellen Ratatien varrella. Yhtenäinen rakennustyyppi, jonka tunnuksia ovat mittakaavaltaan kuutiomainen muoto, huoneiden sijoittelu yhden piipun ympärille ja ikkunajako sekä yhtenäinen sijoittelu tontille tekevät rakennuksista ja katukuvasta yhtenäisen. Vanhaan peltotiehen pohjautuva Ratakatu noudattaa kannaksen harjanteen ja rautatien muotoa.

Historia: Hollon pientaloalueen rakentaminen alkoi heti sotien jälkeen. Tätä ennen kaava-alueella oli lähinnä Kuokkalankosken rannalla yksittäinen asuinpaikka (Liljeroos), johon johti vähäinen peltotie pappilalta. Katepal oy:n paikalla oli muutaman hehtaarin maatila. Nykyinen Ratatie noudattaa osin tätä vanhan peltotien linjausta. Sotien jälkeen siirtoväen, sotainvalidien, sotaleskien ja -orpojen sekä perheellisille rintamamiesten asuttamiseksi laadittu maanluovutuslaki (1945) kohdistui ensisijaisesti yhtiöiden, suurtilojen, kunnan tai seurakunnan maaomaisuuteen, jolloin maanotot eivät vaarantaisi omistajien maanviljelykseen perustuvaa elinkeinoa. Lempäälässä sopivia pientalotonteiksi lohkottavia alueita oli mm. pappilalla. Lain säätelemässä asutus-toiminnassa perustettiin maahamme n. 100 000 uutta tilaa, jotka olivat viljelys-, asuntoviljelys- tai asuntotiloja ja asuntotontteja. Niitä luovutettiin siirtoväelle, sotainvalideille, sotaleskillle ja -orvoille sekä perheellisille rintamamielille. Hollon alue on esimerkki asuntotonteista.

Virallisesti jälleenrakennuskauden tontit erotettiin pappilan maista vuonna 1950, jolloin muodostettiin kaikkiaan pappilan maille yli sata pientalotonttia. Tonttien niminä oli pääosin rekisterinumerosta johdettu nimi, esim. Tontti 12. Lisäksi oli muutamia paikan luonteeseen tai omistajaan liittyviä Savikko, Kuisikko, Rekola tai Lahtela. tms.

Pappilan rintapeltojen tuntumaan rakennettu Hollon alue oli sotien jälkeen rakennetuista alueista merkittävin, joskin useita tontteja muodostettiin myös pappilan takamaille, Sääksjärven pysäkin tuntumaan ns. Uuden-Euroopan pientaloalueelle. Pientalotontteja erotettiin sodan jälkeen myös Hakkarin pientaloalueella. Nykyisen Hollon omakotialueen rakentaminen alkoi 1947 ja se oli noin 40 tontillaan merkittävin jälleenrakennuskauden kohde Lempäälässä 1940-luvulla. Alue sijoittui pääosin Kuokkalankosken kannaksen harjanteelle, viljelyyn kelpaamattomalle maalle. Lempäälän tulleet siirtolaiset olivat pääosin kotoisin Sakkolan kunnasta. Sotien jälkeen perustettiin myös Hollon pientaloalueen tuntumaan, Herralankosken ja rautatien varrelle, Katepal oy. Alueen tontteja leikkaava uusi ratalinja Kuokkalankosken ylittävine siltoineen, ns. Hollon oikaisu rakennettiin 2000-luvun alkupuolella, jonka jälkeen vanhan ratalinjan kiskot purettiin ja linjaus muutettiin paikallistieksi ja kevyen liikenteen väyläksi. Uuden linjauksen vuoksi jouduttiin purkamaan Hollon alueelta muutamia asuinrakennuksia.

Arvot: (H) asutushistoria, jälleenrakennuskausi, taajamahistoria. Uudemmat kerrostumat, asuinrakentaminen ja Hollon rataoikaisu, ovat vaikuttaneet merkittävästi nykyiseen kokonaisuuteen.

Hollon pientaloalue edustaa sotien jälkeen pappilan maille muodostettua yhtenäistä pientaloaluetta, jonka rakennusjärjestys perustuu vanhaan tapaan maisemaan, jossa alueen päätien, Ratatien, muodosti vanha harjannetta seuraava kärrytie, jonka varrelle tontit ryhmitettiin. Sakkolan karjalaissiirtolaisille kaavoitetun pientaloalueen arvot ovat vahvasti paikallisia, joskin se on myös valtakunnallisen ilmiön tyypillinen edustaja. Paikallisesti rakennukset liittyvät myös Lempäälän asutushistoriaan merkittävästi vaikuttaneeseen rautatien varrelle keskittyneeseen asutukseen. Tyypipiirustuksilla rakennettu Hollon alue myös edustaa Lempäälän ensimmäistä, jo ennen varsinaisen kaavoituksen aloittamista syntyneitä suunniteltua ja yhtenäistä asuinalueita.

Arvoluokka: III

Toimenpiteet: Tarkempi inventointi, arvojen tarkempi määrittämien ja raja-
us, rakennustapaohjeet.

10. Hollon vahtitupa

Kuva: Hollon vahtituvan rakennuksia Ratakadun puolelta kuvattuna Taustalla näkyy Katepal oy:n tehdasalue.

Kuvaus: (Hollon vahtitupa, rek. 418-444-1-83) Vanhan, käytöstä poistuneen ratalinjan varrella sijaitsevassa vahtituvan tiiviissä pihapiirissä ovat asuinrakennus ja kolme talousrakennusta sekä maakellari. Asuinrakennus ja itäreunan talousrakennus on rakennettu rautateiden 1890-luvun tyyppi- ja piirustuksilla. Rakennusten ulkoasussa mm. ikkunoiden vuorilautoissa on nähtävissä 1900-luvun vaihteen karjalaisvaikutteita. Kookkaat, sveitsiläistyylisiin kuuluvat räystäskonsolit esiintyvät alkuperäisissä tyyppi- ja piirustuksissa, mutta puuttuvat vahtitupaa esittävästä 1900-luvun alkupuolen kuvasta.

Historia: Rautatien rakenteisiin kuului asemien ja pysäkkien lisäksi säännöllisin välein vahtitupia, joiden hoitajien vastuulla ja tarkastettavana oli tietty määrä rataa. Säännöllisin välein rakennetut vahtituvat olivat ajan omavaraisalouden tarpeiden mukaisesti myös pieniä tiloja lukuisine talousrakennuksineen ja peltotilkkuineen. Hollon vahtituvan asuinrakennus on rakennettu vuoden 1896 yksinkertaisen vahtituvan, tyyppi 2 piirustuksilla. Rakennuksen nykyinen ulkoasu poikkeaa piirustuksista lähinnä piipun muotoilun, ulko-oven ja vintille vievien portaiden osalta. Rautatien tyyppi- ja piirustusten alkuperäiseen kokonaisuuteen kuului yleensä vahtituvan lisäksi maakellari sekä ulkorakennus, jossa oli kahden lehmän navetta, käymälä, halkovaja ja ruoka-aitta. Lisäksi saattoi olla sauna-leivintupa. Hollon vahtituvan pihapiirin vanhimmat rakennukset on rakennettu rakennustyyppistä päätellen 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alkuvuosina. Vahtitupia oli 1920-luvulla ratojen varsilla

noin 850 kappaletta. Nykypäiviin niistä on säilynyt vain noin kymmenesosa, joista vain osassa rakennuskanta on säilynyt kokonaisuutena. Lempäälässä on Hollon lisäksi mm. Rikalan Mattilassa 1876 rakennettu vahtitupakokonaisuus. Valtio on 2000-luvulla luopunut tarpeettomaksi käyneestä rakennuskannasta ja myynyt niitä yksityisomistukseen. Hollon vahtitupa on erotettu omaksi tontiksi 2005 ja on nykyisin yksityiskäytössä.

Ympäristö: Vanha ratalinja oikaistiin 2000-luvun vaihteessa, jolloin 1870-luvulla rakennettu linja purettiin ja tilalle tuli paikallistie. Vahtituvan ympäristössä on Hollon asuinalue ja Katepalin tehdas, joiden rakentaminen alkoi sotien jälkeen ja on jatkunut aina nykypäiviin saakka. Vanhan ratalinjan pohjoispuolelle jää Tuulialan asuinalue.

Kuva: Hollon vahtitupa ihmisten vaatetuksesta ja taustan heinäseipäistä päätellen 1900-luvun alkupuoliskolla. Oikealla sama rakennus lokakuussa 2009. Ulkoasu, ovea ja konsoleita lukuun ottamatta, mittasuhteet ja julkisivun jäsentely on säilynyt samana.

Arvot: (H,R) Hollon vahtituvan pihapiirin asuinrakennus ja neljä talousrakennusta muodostavat merkittävän ja kohtuullisen hyvin säilyneen kokonaisuuden, joka olennaisesti liittyy aikakauden rautatierakentamiseen. Rakennusten alkuperäisyys ja kokonaisuuden osien tarkka ikä jäi ajanpuutteen vuoksi toteuttamatta. Ainakin keskeisten rakennusten osalta rautatien tyyppiinrakennuksilla rakennettu kokonaisuus muodosti alkujaan virka-asunnon lisäksi pientilan. Hollon vahtituvan historiaan liittyy olennaisesti alkuperäisestä käytöstä poistuneet purettu ratalinja, autioitunut Hollon pysäkki ja Kuokkalankosken ylittävät rautatiesillat.

Arvoluokka: I

Toimenpiteet: Rakennusajalle tyypillisen asuinrakennuksen ja useiden talousrakennusten muodostaman pihapiirin säilyminen on erittäin suositeltavaa. Erityisesti asuinrakennus ja keskeiset talousrakennukset tulisi säilyttää. Rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi käyttää perinteisiä materiaaleja, työtapoja ja teknisiä ratkaisuja. Vanhat rakennusosat ja kiinteä sisustus tulisi säilyttää. Rakennusten mahdollisissa muutos- tai korjaustöissä tulisi pyrkiä alkuperäisen tai vanhan asun säilyttämiseen tai sen palauttamiseen. Asuinrakennuksen laajentamista ei suositella, vaan lisärakentaminen tulisi sijoittaa erilliseen uudisrakennukseen. Mahdollinen muutos- ja lisärakentaminen tulee myös sopeuttaa nykyiseen rakennuskantaan mittasuhteiden, materiaalien ja värien suhteen. Rakennusryhmän selkeä asema ja rajaus entisen radan varrella tulisi myös säilyttää.

11. Kuokkalankosken rautatiesillat ja vanha ratalinjaus

Kuva: Kuokkalankosken rautatiesillat joulukuussa 2009. Kuokkalankosken jyrkkäpiirteisessä rantamaisemassa ristikkosillat muodostavat liikennehistoriallisen ja maisemallisen kiintopisteen.

Kuvaus: Kuokkalankosken rautatiesillat liittyvät edelliseen kohteeseen, Hollon vahtitupaan. Siltojen lisäksi kokonaisuuteen kuuluu käytöstä poistuneina rakenteina rautatien ensimmäinen, 1870-luvulta oleva linjaus, Hollon pysäkki. Siltaparin alla on lisäksi vanhemman, yksirataisen rautatiesillan kivisen maatuen jäännökset. Hollon pysäkki esiintyy vahtituvan eteläpuolella vain 1940-luvun tonttikartassa, virallinen pysäkki se ei ilmeisesti ollut, eikä siihen ole sisältynyt rakenteita.

Historia: Hämeenlinna-Tampere –rautatie rakennettiin 1870-luvulla mutkaisen Kuokkalankosken vuolteiden väliin jäävälle kannaksella. Maat kuuluivat tällöin Lempäälän pappilalle ja olivat pääosin viljelyssä. Kaarevan linjauksen määräsi osin kannaksen itäreunalla oleva viljelyyn sopimaton harjanne ja toisaalta Kuokkalankosken rannan sopiva siltapaikka. Linjaukseen liittyi siltojen lisäksi aikakauden rautateihin liittyneet Hollon pysäkin/laituri ja Hollon vahtitupa. Ensimmäinen rata käsitti vain yhden kiskoparin. Nykyinen kaksilla raitteilla ja terässilloilla varustettu kokonaisuus on ilmeisesti 1900-luvun alkupuolelta. Ratalinjasta erkani aikaisemmin pistoraide Hollon sahalle ja Katepal oy:n tehtaalle.

Kuokkalankosken kaksi yksijänteistä, niittaamalla rakennettua ristikkosiltaa edustavat siltatyyppejä, joita rakennettiin 1800-luvulta aina 1960-luvulle saak-

ka. Tässä kartoituksessa siltojen tarkka ikä jäi varmistamatta. Teräsiltojen molemmat päät lepäävät julkisivultaan lohkokivistä muuratun siltamuurin päällä. Rakenteissa on myös betonia, jota rautateillä käytettiin jo varhain. Toisaalta myös lohkokiven käyttö säilyi rautateillä kestävyys- ja helppohoitaisuuden vuoksi käytössä pitkään. Nykyistä siltaa edeltäneen yksiraiteisen sillan pienimuotoisemman muurin kiviset jäänteet ovat säilyneet sillan alla Kuokkalankosken etelärannalla. Vanhemman rakenteen kivityö mm. pinnan käsittely poikkeaa nykyisestä. Hollon oikaisun valmistumisen jälkeen toinen ristikkosilta on kevyen liikenteen käytössä ja toinen on suljettu. Samantyyppisiä ristikkosiltoja on edelleen käytössä, joskin pääradoilla on useita lyhyitä ristikkosiltoja korvattu uusilla betonisilloilla, jolloin kiskojen pengeri on saatu paremmin kestäväksi junien kasvaneita akselipainoja ja nopeuksia.

Ympäristö: Sillan eteläpuolella ovat vanhan ratalinjan varrella Hollon ja Tuulialan sotien jälkeen rakennetut pientaloalueet sekä Katepal oy. Pohjoispuolella maiseman katkaisee rautatien uusi linjaus, ns. Hollon oikaisu, johon liittyy korkea, meluesteenä toimiva maavalli.

Kuva: Vanhat pappilan pellolle rakennetut ratalinjat ja sillat näkyvät edelleen maisemassa. Osuuden kiskot purettiin 2000-luvulla ja toinen ratalinjoista muutettiin kevyen liikenteen väyläksi. Kuva on otettu siltojen eteläpuolelta.

Kuva: Uusi, 2000-luvun rakentamista ja tarpeita edustava ratalinjat ja silta. Ratarakenteiden mittakaavan ja maiseman muokkauksen kehitys näkyy kuvaparissa hyvin.

Arvot: (M,H,R) Useista osista koostuvalla kokonaisuudella on liikennehistoriallista merkitystä. Erityisesti ristikkosilloilla on säilyneenä ja näkyvänä rakenteena rakennushistoriallista ja maisemallista merkitystä osana rautateiden päärataa. Kokonaisuuteen kuuluu Hämeenlinna-Tampere radan ensimmäisen linjauksen jäänteet, ratalinjaus, pysäkki ja Kuokkalankosken ylittävät sillat. Siltojen alla on lisäksi säilynyt vanhemman, yksirataisen sillan rakenteita. Kokonaisuus liittyy rautatierakentamisen alkuvaiheisiin 1800- ja 1900-luvun alkupuolella. Erityisesti kaksi ristikkosiltaa muodostaa säilyneenä rakenteena merkittävän ja arvokkaan liikennerekenteen sekä merkittävän osan Kuokkalankosken rakennettua maisemaa. Hollon pysäkkiin ei kuulu rakenteita ja sen

asema on nykyisellään, liikennejärjestelyiden vuoksi vaikeasti hahmotettavissa.

Arvoluokka: I

Toimenpiteet: Kokonaisuuden kannalta keskeiset ristikkosillat sekä vanhan ratalinjan linjaus ja niiden vähäistä maanmuokkausta edustava luonne tulisi säilyttää. Käytöstä poistuneena rakenteena siltojen säilyttäminen/museointi olisi järkevää, koska niiden uudistamiseen ei kohdistu enää paineita.

12. KATEPAL OY:n teollisuusalue

Kuva: Katepal oy:n pääkonttori ja autokatos, taustalla tehdas.

Kuvaus: (Uuskallio, rek. 418-444-3-157) Lempäälän Herralankosken rannalla sijaitsevan Katepal oy:n (1949) keskeinen tehdasrakennus muodostaa yhtenäisen rakennusmassan, johon sisältyy rakenteita aina 1950-luvulta nykypäiviin. Laajan ja moniosaisen tehtaan lisäksi kokonaisuuteen liittyy tehtaan vieressä erillinen pääkonttori, asuinrivitalo ja kaksi varistorakennusta. Kokonaisuuden keskeiset osat, pääkonttori, asuinrakennus ja tehtaan eteläinen julkisivu on rakennettu pääosin 1960- ja 1970-luvulla. Tehtaan läntisen julkisivun muodostavat lähinnä 1990- ja 2000-luvulla rakennetut osat.

Katepal oy:n rakennettu teollisuuskokonaisuus on rakennusajan hengen mukaisesti yleisilmeeltään matala, teollisuus- ja varistorakennukset ovat pääosin yksi- tai kaksikerroksisia. Hallitsevana värinä on ollut 1970-luvulle saakka murattu punatiili ja ikkunoiden yhteydessä käytetty kahitiili. Viimeisin laajennus 2000-luvulla muodostaa pääosan tehtaan läntistä julkisivua ja siinä julkisivumateriaalina on käytetty tiilipintaisia elementtejä. Tämän tehdaskokonaisuuden yläpuolelle kohoaa lähinnä teollisten prosessien putkistorakenteita ja tiilinen 1950-luvun savupiippu, joka muodostaa vahvasti horisontaaliselle rakennusmassalle vertikaalisen vastapainon maisemassa. Julkisivun taakse jää Herralankosken rantaan varistorakennuksia 1970- 1980- ja 2000-luvuilta, jotka ovat julkisivuiltaan lähinnä profiilipeltiset. Tehtaan tiilinen savupiippu purettiin ja korvattiin nykyaikaisella, vanhempaa matalammalla teräksisellä savupiipulla tammikuussa 2010.

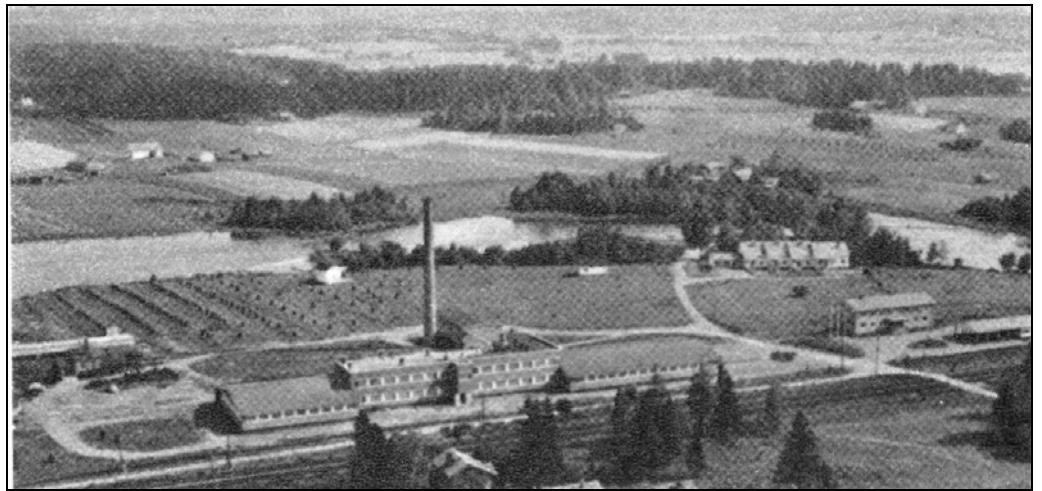
Kuva: Katepal oy:n tehdasaluetta pääportilta kuvattuna. Alun perin Hämeenlinna-Tampere ratalinja kulki nykyisen kadun paikalla.

Keskeiset rakennukset ovat puistomaiseen miljööseen sijoittuvat ja piirustusten mukaan ajoitetut punatiilinen pääkonttorirakennus (1956/1972), autokatos (1965) ja valkeasta tiilestä tehty rivitalo (1961/1965). Läheisen tehtaan eteläisen julkisivun muodostavat tehtaan 1960- ja 1970-luvun laajennukset ja kolme 1970-luvulla valmistunutta varistorakennusta. Tehdaskokonaisuuden vanhimmat osat vanha tehdas (1952), kemiallinen tehdas (1954), lämpökeskus (1956) ovat jääneet savupiippua lukuun ottamatta uudempien rakenteiden taakse. Rakennuskannan suunnittelusta ja laajennuksista vastasi aina 1970-luvun alkuun saakka tamperelainen rakennusmestari Jaakko Autere.

Tehdasalueen eteläpää, jossa sijaitsevat pääkonttori ja rivitalo, on istutettu puistomaiseksi alueeksi, jonka kasvillisuus 1900-luvun jälkipuoliskolle tyypillistä mm. kuusia, koivuja, pylväshaapoja ja vuorimäntyjä, jotka muodostavat väreiltään ja mittakaavaltaan hyvän kontrastin matalalle punatiiliarkkitehtuurille.

Historia: Katepal oy on perustettu 1949 ja ensimmäiset vuodet yritys toimi Tampereella Vehmaisissa. Nykyisen tehdaskokonaisuuden rakentaminen Lempäälään alkoi kuitenkin jo vuoden 1952 vaiheilla. Uusi sijoituspaikka tehtaalle löytyi Hämeenlinna-Tampere radan varrelta, josta hankittiin Lempäälän pappilan maista erotettu noin 12 hehtaarin Uuskallion tila Herralankosken rannalta.

Tontti oli tällöin lähinnä viljelymaisemaa. Rautatien lisäksi paikalla oli Hollon pysäkki, joten tehtaan liikenneyhteydet olivat hyvät. Pääradasta erotettiin lisäksi pistoraide tehtaalle, jonka purettu linjaus näkyy edelleen maastossa. Vanhimman tehtaan itäpuolelle, lämpövoimalan ympärille suunniteltiin uutta tehdasta 1960-luvulla. Suunnitelma kuitenkin hylättiin ja vanhaa tehdasta laajennettiin lähinnä jatkamalla rakennusta 1960- 1970- luvuilla etupäässä varasto-osilla, jotka muodostavat materiaaaliltaan, puhtaaksi muurattu tiili, yhtenäisen kokonaisuuden. Vasta 1990- ja 2000-luvun tiilipintaisista elementeistä tehdyt laajennukset peittivät vanhan tehtaan näkyvistä.

Kuva: Katepal oy:n tehtaat ratalinjan varrella ilmeisesti 1960-luvulla. Kuvassa näkyy 1953-1957 rakennettu päätehdas sekä erilliset lämpökeskus ja piippu, kemiallinen tehdas, henkilökunnan asuinrakennus ja tällöin vielä harjakattoisessa asussa oleva pääkonttori sekä sen autokatos. Pääkonttori muutettiin ja laajennettiin nykyiseen asuun 1960-luvun loppupuolella. Alueen aikaisempi agraaritausta on vielä nähtävissä. Tehtaan vieressä on tehty heinää, jota kuivataan ajalle tyypillisesti heinäseipäillä. Maisemasta erottuu hyvin tehtaan taustalla Herralan Anttila ja etualalla Hollon vahtitupa. Lähde: kuva teoksesta Suomenmaa 4, 1971.

Nykykäyttö: alkuperäinen, kattomateriaalien valmistukseen perustuva, teollisuuskäyttö jatkuu edelleen.

Ympäristö: Lempäälän nauhataajaman itäreunalla sijaitseva tehdas on osa Herralankosken kulttuurimaisemaa, joka muodostuu pääosin vastarannalla olevan Herralankylän vanhasta kylätontista ja sen vesistön molemmille rannoille levittäytyvistä rantoihin rajoittuvista viljelyalueista ja niiden tilakeskuksista. Vanhoja tilakeskuksia edustavat maisemassa mm. Antila, Karppi ja Liu-

ha. Tehtaan länsipuolella olevalle metsäharjanteelle kaavoitettiin sotien jälkeä omakotitontteja. Vanha tehdas rakennettiin alun perin Hämeenlinna-Tampere ratalinjan (1873) varrelle. Ratalinja oikaistiin 1990-luvulla, jolloin tehtaan ohi kulkenut ratalinja muuttui maantiekse (Nurmisaarentie). Tehtaan asema muuttui myös 2000-luvulla, nykyisen Katepalintien valmistumisen jälkeen, jolloin alkujaan koskimaisemaan, tehtaan konttorin julkisivun taakse sijoitettu rivitalo muuttui meluvallin suojaamaksi tienvarsitaloksi. Katepalintiehen liittyy kevyen liikenteen väylä ja kosken ylittävä betonisilta, jonka vieressä on 1960-luvulla rakennettu säännöstelypato.

Arvot: (M,H) Herralankosken länsirannalla sijaitseva Katepal oy:n teollisuusalue edustaa modernin ajan teollisuus-, konttori- ja asuinrakentamista. Teollisuusalue on hyvä esimerkki kerroksellisesta kokonaisuudesta, joka on rakennutun vähitellen 1950-luvulta aina 2000-luvulle. Alueen yleisilmeen muodostava punatiili ja savupiippu yhdistävät sen vielä vanhempaan ns. savupiipputeollisuusrakentamiseen, johon kuuluvat myös erilleen sijoitetut pääkonttori ja rivitalo. Punatiili kokoa myös tehtaan eteläosaan sijoittuvan pääjulkisivun eri-ikäiset osat yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Paikallisesti erityisen edustavan rakennetun kokonaisuuden, kasvillisuus mukaan lukien, muodostavat 1960- ja 1970-luvulla nykyisen ulkoasunsa saaneet tehtaan konttorirakennus, autokatos, rivitalo sekä tehtaan osalta eteläinen julkisivu ja maisemassa tehtaan paikkaa osoittava savupiippu. Yksityiskohtana pääkonttorin edustan autokatos ilmentää hyvin 1960-luvulla autoistumisen näkymistä myös rakennetussa ympäristössä. Näiden kerroksellisten, eri-ikäisten rakennusten suunnittelusta vastasi 1950-luvulta aina 1970-luvulle tamperelainen rakennusmestari Jaakko Autere. Kokonaisuutena tehtaalla ja erityisesti sen piipulla on maisemallisesti näkyvä asema Lempäälän taajaman ja Herralan maaseutumaiseman rajalla.

Paikallisesti Katepal oy liittyy Lempäälän sotien jälkeiseen teollistumiseen ja laajemmin rautateiden perinteiseen kulttuurimaisemaan, johon kuuluvat radan varteen keskittyneet teollisuusalueet.

Arvoluokka: III

Toimenpiteet: Teolliset prosessit uusiutuvat ja muuttavat tuotantolaitoksia sekä teollisuusmaisemaa jatkuvasti. Katepal oy:n kerroksellinen rakennuskanta on hyvä esimerkki tästä. Teollisuusalueen tulevissa laajennuksissa tulisi ottaa huomioon alueen teollisen perinnön historialliset kerrostumat. Erityisesti

1960- ja 1970-lukua edustavan pääkonttorirakennuksen, autokatoksen, rivitalon ja tehtaan eteläpään julkisivun säilyminen niin kokonaisuutena kuin yksittäisinä rakennuksina olisi turvattava. Tehdasalueella vanhimmat, 1950-luvun tehdasrakennus, kemiallinen tehdas ja lämpökeskus, tulisi myös huomioida tulevaisuudessa suunnitelmissa, vaikka niillä ei ole enää myöhempien laajennusten seurauksena näkyvää asemaa julkisivun kokonaisuudessa.

Kuva: rivitalo ja tehtaan eteläistä julkisivua, varastorakennukset ovat 1970-luvulta ja oikealla oleva varasto/lähetämö 2000-luvulta.

Kuva: Katepal oy:n punatiilinen piippu osoitti tehtaan paikan Herralan kylän vainioiden takaa kuvattuna lokakuussa 2009. Piippu korvattiin matalammalla teräspiipulla vuodenvaihteessa 2009-2010.

5 Yhteenveto kaava-alueen maiseman ominaispiirteistä

Lempäälän aina keskiajalta nykypäiviin rakentunut kulttuurimaisema muodostuu vesistöjen ja liikennereittien varrelle keskittyneestä asutuksesta. Aina keskiajalle ulottuvan kylä- ja viljelymaiseman ohella toisen kerrostuman muodostaa lähinnä vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla rakentunut taajama, johon kuuluu runsaasti sitä edeltäneeseen maaseuturakentamiseen, kylien, maanteiden ja pysäkkien ympäristöön, alkujaan liittyneitä kokonaisuuksia. Vasta viimeisten vuosikymmenten rakentaminen viljelymaisemaan on muuttanut taajaman rakenteen yhtenäiseksi, nauhamaiseksi rakennusmassaksi. Selkeät topografiaan ja maapohjaan pohjautuvat maisematilat metsä, vesistö, pellot ja asutus säilyivätkin aina pääosin 1900-luvun loppupuolelle saakka. Kaava-alueella vielä 1980-luvulla oli Hakkarissa asuinalueella nähtävissä vanhat metsään ja rantaan liittyvät peltokappaleet avoimina tiloina. Taajama-aikaan, joka katsotaan alkaneen kaavoituksen ja rakentamisen murroksesta 1950-luvun lopulta, liittyvät myös rakentamisen ja liikennereittien mittakaavan ja määrän merkittävä kasvu 1900-luvun jälkipuoliskolla. Kaava-alueella taajama-ajan rakentaminen näkyy lähinnä koulun, liikuntatalon, vesitornin, paloaseman ja liikuntatiloja käsittävällä Hakkarin yhdyskuntarakentamisen alueella, joka edustaakin sotien jälkeisen funktionalismin kaavoitusihannetta, jossa yhdyskunnan eri toiminnoille varataan selkeästi omat alueet. Muuten vaikutukset ovat lähinnä täydennysrakentamista mm. Hollon ja Hakkarin alueilla.

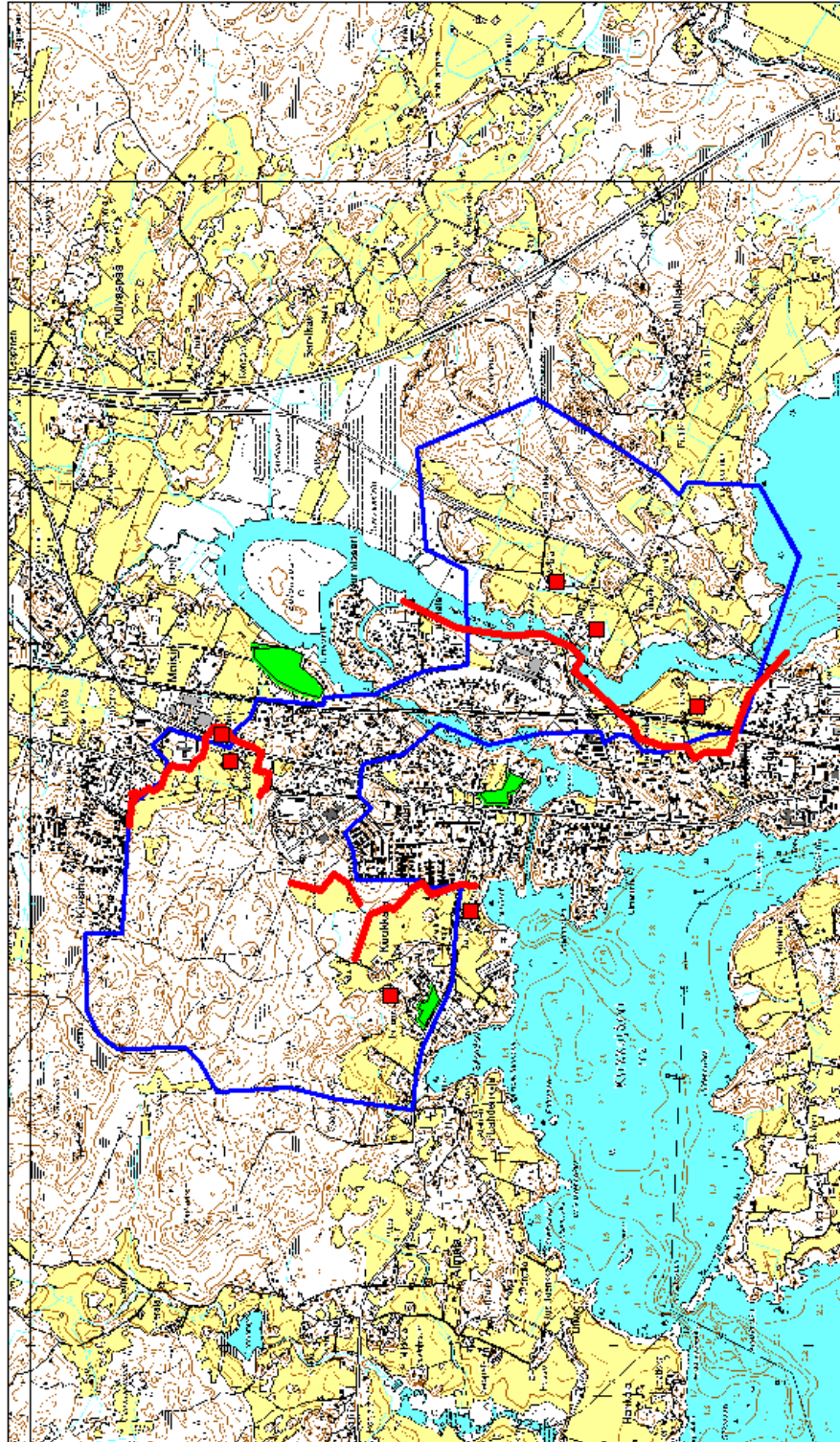
Kaava-alue rajautuu näihin molempiin, maaseudun ja taajaman, maisematiloihin. Maatalousyhteiskunnan eri-ikäisiä maisemia edustavat Herralankosken kylä- ja viljelymaisema, Innamaan ja Jaran viljelymaisema sekä Eskolan tilaja viljelymaisema. Näillä maaseutumaisemaa edustavilla kokonaisuuksilla on merkittävä osuus Lempäälän taajaman rajaajina. Maaseutumaiseman ehdoilla ja vanhojen liikennereittien varrelle keskittyneitä taajamarakentamista edeltänyttä vaihetta edustavat Hollon ja Hakkarin pientaloalueet. Liikennereitteihin, asutuksen ja taajaman rakentamiseen liittyvät sotien jälkeiset Moisio koulu ja Katepal oy. Näistä 1950-luvulla aloitettu Katepal edustaa varhaista pelloille rakentamista. Toisaalta sen sijoittuminen vesistön, rautatien ja asutuksen yhteyteen edustaa viimeisiä perinteisen savupiipputeollisuuden sijoittumistapaa. Seuraavalla vuosikymmenellä, 1960-luvulla tehtaan paikan olisi määrännyt enemmän 1950-luvun lopulla alkanut kaavoitus ja maantieliikenneyhteydet. Ainoastaan taajamarakenteeseen kuuluva Hakkarin yhdyskuntarakentamisen alue edustaa kaavoitettua ja suunniteltua aluetta. Rakentamisen piirteisiin kuuluu myös alueiden ja rakenteiden voimakas kerrostuneisuus.

Rakennuskannaltaan Hollon ja Hakkarin alueissa on runsaasti uudempia kerrostumia. Rakennustasolla Katepal sekä Moision ja Kuokkalan koulut ovat esimerkkejä useita, ajallisia kerrostumia sisältävistä rakennuskokonaisuuksista.

Lempäälän taajaman voimakkaasta kasvusta huolimatta on taajaman ja maaseudun rajat säilyneet useissa paikoissa kaava-alueilla. Ne myös perustuvat useissa paikoissa vanhoihin metsän ja pellon rajauksiin, jotka edustavat osaltaan maankäytön vanhinta rajapintaa. Tämä maiseman kaksijakoisuus selkeine rajoineen olisi jatkossa hyvä huomioida maankäytön suunnitelmissa. Kaava-alueen viljelymaisemat edustavat paikoitellen maankäytön aina keskiajalle ulottuvaa sekä edelleen näkyvää ja jatkuvaa maankäytön vaihetta. Keskeiset uhat tälle vanhemmalle kulttuurimaisemalle ovat pääosin nykyrakentamisen sijoittuminen ja mittakaava, jotka poikkeavat vanhemmasta selkeästi. Nykypäivän liikenne- ja rakentamisen laajoista vaikutuksista on mm. rautatiellä Hollon mutkan oikaisu hyvä esimerkki.

5.1 Karttaliite: Maaseudun ja taajaman keskeiset rajapinnat

KUOKKALAN-HAKKARIN-HERRALAN KULTTUURIYMPÄRISTÖKOHTEIDEN INVENTOINTI
LIITEKARTTA: MAASEUDUN JA TAAJAMAN RAJAPINNAT

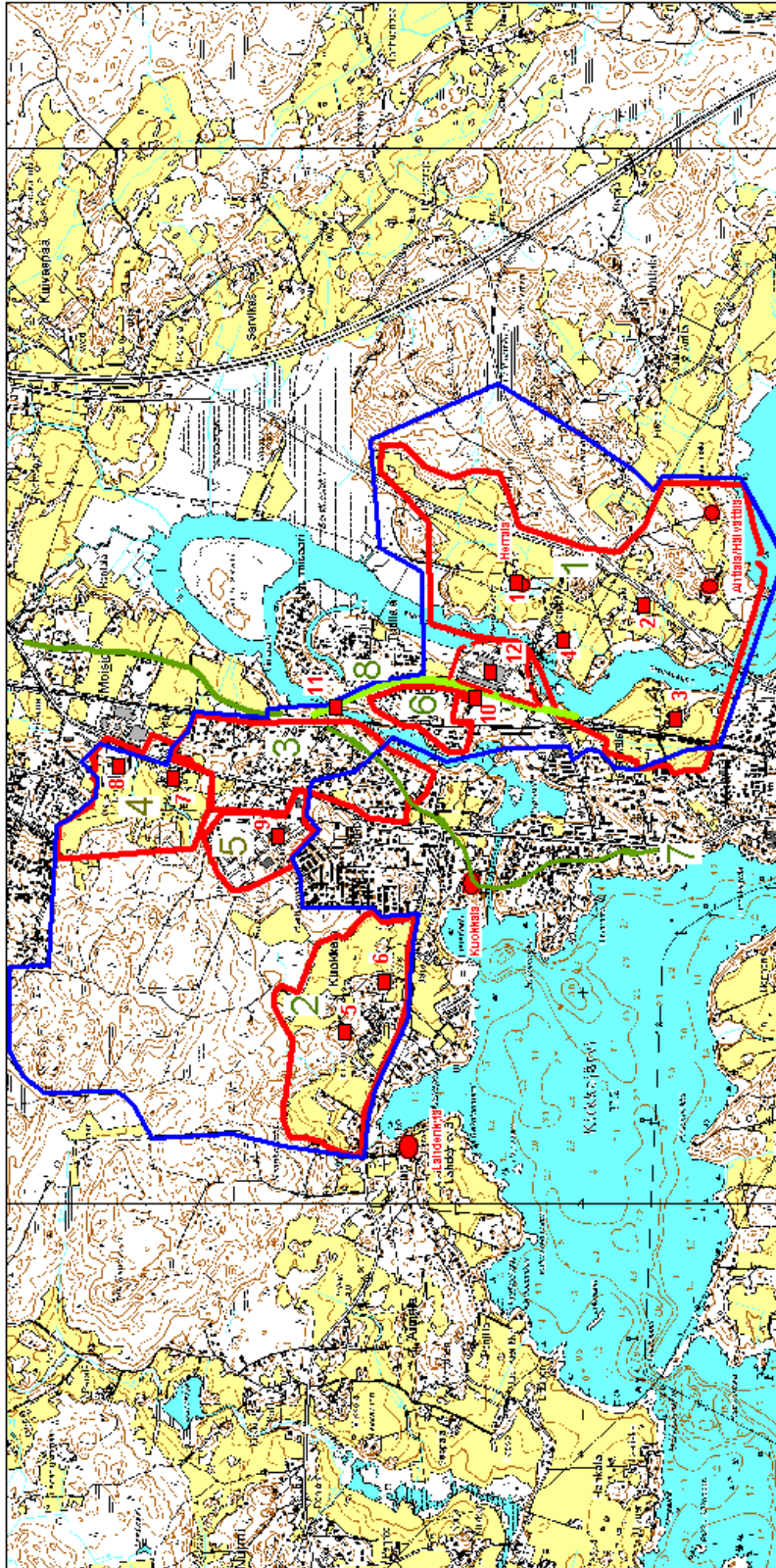
MAASEUDUN JA TAAJAMAN VANHOIHIN PELTORAJOIHIN POHJAUTUVAT RAJAPINNAT KAAVA-ALUEELLA

MAASEUTUMAISEMAN VANHAT MAATILAT 2004-2010 RAKENTUNEET ALUEET

5.2 Karttaliite: Alueet ja kohteet

LIITEKARTTA: KAAVA-ALUEEN KULTTUURIMAISEMAT JA KOHTEET

— Alueet: 1. Herralankosken kylä- ja viljelymaisema, 2. Innamaan ja Jaran viljelymaisema, 3. Hakkarin pientaloalue, 4. Eskolan tila- ja viljelymaisema, 5. Hakkarin yhdyskuntarakentamisen alue, 6. Hollon jälleerakennuskauden pientaloalue, 7. Vanha maantie, 8. Hämeenlinna-Tampere radan vanha linjaus

■ Kohteet: 1. Antilan tila, 2. Peltomäen tila, 3. Liuhan tila, 4. Karpin tila, 5. Innamaan tila, 6. Kuokkalan koulu, 7. Eskolan tila, 8. Moision koulu, 9. Hakkarin koulu, 10. Hollon vahtitupa, 11. Kuokkalankosken siita, 12. Katepal oy

● Vanhat maakirjakylät
— Kaava-alueen raja

5.3 Alueet ja kohteet

1. Herralakosken kylä- ja viljelymaisema edustaa kaava-alueella vanhinta kulttuurimaisemaa. Kuokkalankosken varrelle sijoittuvan maiseman merkittävien muinaisjäännösten lisäksi alueella on nähtävissä vanhan, aina keskiaikaisen ryhmäkylän paikka sekä isonjaon ja tilojen jakamisen vaikutukset maisemaan. Maiseman ja historian kannalta keskeisiä maatiloja ovat Anttilan, Liuhan ja Karpin kantatalot sekä Peltomäen osatalo, jotka rakennettuna ympäristönä edustavat lähinnä 1900-luvun alkupuolen rakentamista. Rakennusaikansa edustavia, monipuolisia rakennettuja kokonaisuuksia ovat Liuha ja Peltomäki. Alueen eteläosassaan liittyvä mahdollinen Hälvättilän ryhmäkylän tontti jäi selvittämättä. Kylätonttina se kuuluu lähinnä arkeologian piiriin koska sen nykyinen rakennettu ympäristö edustaa huomattavasti myöhäisempää maankäyttöä. Näkyvän taustan asutus- ja viljelymaisemalle muodostavat alueen länsipuolella Lempäälän taajamarakenteeseen kuuluvat keskustan uudet kerrostalot ja 1950-luvulla perustettu Katepal oy:n tehdasalue. Maaseutumaisemaa nuorempaa, lähinnä 1960-luvun jälkeistä liikenteen ja autoistumisen kulttuuriympäristöä edustavat maisemaa voimakkaasti leikaavat entinen valtatie 9 ja Katepalintie, joihin liittyy lisäksi kevyen liikenteen väylä ja Hääkiven levähdyspaikka. Keskeiset näkymät maisemaan aukeavat juuri em. liikennereiteiltä. Vanhempi, asutusta yhdistävä ja maisemaa seuraileva paikallistiestö on osittain säilynyt.

Rakennuskannan uudistumisesta, peltojen metsittämisestä ja uusien liikereitien hallitsevasta asemasta huolimatta alue muodostaa edustavan, selkeästi Lempäälän taajamaan, metsiin ja vesistöön rajautuvan historiallisen maaseutumaiseman, jonka maankäyttö on alkanut jo esihistoriallisella ajalla.

Ilmakuva: Lempäälän keskustaajama ja Herralankosken kylä- ja viljelymaisema. Kerrostaloja ja omakotiasutusta käsittävä taajama ja vanhempi viljelymaisema rajautuvat selkeästi omiksi kokonaisuuksiksi. Rautatien ja entisen valtatie 9 hallitseva ja maisemaa leikkaava asema näkyy hyvin kuvassa. Lähde: Lempäälän kunta.

Alueen nykyluonne: Vesistöön ja taajamaan liittyvä maaseutumaisema, tilakeskukset, vanhat tielinjat

Historia: muinaisjäännökset, ryhmäkylä, rintapellot, isojako, kantatalot, 1900-luvun maatilat.

Taajama-aika: ent. valtatie 9, Katepalin tie, Hääkiven levähdyspaikka

2. Innamaan ja Jaran viljelymaisema edustaa vanhaa Kuokkalan kylän viljelymaisemaa, jonka vanhimmat tilat ovat siirtyneet paikalleen isonjaon jälkeen. Tilojen lisäksi sen rakennettuun ympäristöön liittyy pienasutusta, jota syntyi vanhojen maanteiden ja paikallisteiden varsille 1800-luvulta alkaen. Maisemallisen ja historiallisen kiintopisteen muodostaa 1900-luvun alkupuolelta oleva Kuokkalan koulu. Uudempaa rakennetta edustavat koulun myöhemmät rakennuskerrostumat ja 1900-luvun lopun omakotialueet. Innamaan maisemallinen asema on pääosin kadonnut. Tilan edustava päärakennus on 1900-luvun alkupuolelta. Vanhempaa, tilaa pienempää asutusta mm. Pirkkalantien varrella.

Pääosin Kuokkalan vanhoihin rintapeltoihin kuuluva viljelymaisema on säilynyt osittain avoimena. Vanha peltoraja muodostaa itäosassa nykyisen nauhataajaman ja viljelymaiseman rajan. Viljelymaisemaan liittyvinä kiintopisteinä ovat Jara ja Kuokkalan koulu. Osittain viljelymaisemaan liittyy omakotiasutusta.

Kuva: Näkymä taajaman reunalta, Pirkkalantieltä Kuokkalan vanhoille kyläpeltoille. Kuokkalan koulun uudisrakennus näkyy kuvan vasemmassa laidassa.

Alueen nykyluonne: Maaseutumaisema, rakenteita tilakeskukset, peruskoulu ja pienasutus, osittain viime vuosien omakotiasutusta.

Historia: Kuokkalan kyläpellot, isojako, Innamaan ja Jaran tilat, kansakoulu, paikallistie Pirkkalaan.

Taajama-aika: Pirkkalantien oikaisu, viljelymaiseman ja ympäristön omakotiasutus. Kansakoulun laajennukset.

3. Eskolan tila- ja viljelymaisema edustaa asutushistoriallisesti Kuokkalan kylän takamaille pääosin isonjaon jälkeen asutettua ja raivattua kapeaa viljelymaisemaa. Keskeisen osan muodostava Eskolan kantatalon tilakeskus sijaitsee perinteisellä paikalla viljelysten yhteydessä olevassa metsäsaarekkeessa. Pihapiiriin muodostaa merkittävä ja monipuolinen kokonaisuus 1800-luvun ja 1900-luvun ensimmäisen puoliskon hirsisiä talousrakennuksia. Säilyneet rakennukset muodostavat osittain umpipihamaisen kokonaisuuden. Pihapiiriä sivuava Tampereentien linjaus liittyy vanhan maantien 1930-luvun oikaisuun. Tie muodostaa taajaman paikallisliikenteen kannalta keskeisen pääväylän, jonka maisemaan Eskola ja viljelymaisema liittyvät. Maiseman reunoilla sijaitsevat lisäksi pientilan asuinrakennus, Kolkkisen tilan asuinrakennus ja Moision koulu, joka 1960-luvun modernista muotokielestä ja teollisista rakennusmateriaaleista huolimatta on sijoitettu perinteiselle paikalle maisemaan. Myöhemmät laajennukset ovat tehneet koulusta alkuperäistä huomattavasti hallitsemamman elementin maisemassa. Huolimatta nauhataajaman rakentumisesta Eskolan tilakeskukseen liittyvä viljelymaisema muodostaa selkeän, historiallisen maiseman, jolla on selkeät rajat metsäalueisiin ja taajamarakenteeseen.

Kuva: Eskolan loivasti metsänrajaan nousevaa viljelymaisemaa Tampereentieltä kuvattuna. Oikealla on Moision koulun laajennuksen työmaa ja taajaman pientaloja.

Alueen nykyluonne: pienimuotoinen maaseutumaisema taajamarakenteen kupeessa.

Historia: Eskolan kantatalo, isojako, ryhmäkylän hajoaminen, Kolkkinen, pienastus, Tampereentie.

Taajama-aika: Tampereentien kevyen liikenteen väylä, Moision koulu ja sen laajennukset, maiseman pohjois- ja itärajaksi taajaman asutus- ja teollisuus.

4. Hakkarin pientaloalue edustaa Lempäälän nykyisen taajaman aina historialliseen kylävaiheeseen ulottuvaa rakentamista, joka on jatkunut aina nykypäiviin saakka. Omaleimainen, Kuokkalankoskesta nousevaan metsärin- teeseen rakentunut alue sai nykypäiviin säilyneet peruspiirteensä pääosin en- nen kaavoituksen alkua 1950-luvulla. Alueen vanhin, Hakkarintien, asutus edustaa perinteistä ryhmäkylän ulkopuolelle, viljelysmaiseman reunalle ja vanhan maantien varrelle syntynyttä pienasutusta, joka on pääosin 1900- luvun alkupuolelta. Kyläasutuksen leviämiseen liittyvän rakennuskannan li- säksi alueella on yksittäisiä 1900-luvun alun huvilakulttuuriin liittyvää raken- nuksia Kuokkalankosken rannalla. Toisen kerrostuman ja samalla alueen asu- tusrajat muodostavat 1940- ja 1950-luvulla rinteeseen yläosista erotetut tontit, jotka keskittyvät ajan pääväylien Pysäkkitien, Mutkatien ja Tampereentien varsille. Historialliselta taustaltaan nämä liittyvät Tampereentien ja Hakkarin pysäkin vaikutuksiin Lempäälän asutuksen leviämisessä. Jälleenrakennuskau- den 1940- ja 1950-luvun asuinrakennusten lisäksi alueella on mm. samalta ajalta kaupparakennuksia.

Kolmannen kerrostuman muodostaa jälleenrakennuskauden jälkeinen aika, joka on jatkunut aina nykypäiviin saakka. Tämä alueen täydennysrakentami- sen mittakaava ja materiaalit muodostavat uuden kerroksen, joka on usein vanhempia kerrostumia merkittävästi hallitsevampaa. Erityisesti toisen ker- rostuman rakentamiseen vaikuttanut vanhan rautatien linjaus ja Hakkarin sei- sake ovat myös kadonneet uuden, alueen koilliskulman maisemaa hallitsevan Hollon rataoikaisun seurauksena. Asuinalueen maisemaan ja rajauksiin liitty- neet peltoalueet ovat merkittävässä määrin kadonneet 1900-luvun loppupuol- lella ja 2000-luvun alkupuolella.

Kuva: Pysäkkitien rakennuskantaa

Alueen nykyluonne: Kuokkalankoskesta nousevaan metsärinteeseen, kapeiden tielinjojen varrelle 1900-luvun aikana rakentunut pientaloalue.

Historia: Vanhan maantien varrelle rakentunut Kuokkalan kylän mäkitupa/pienasutus alue, johon liittyy vähäistä huvilarakentamista. Toisen kerrostuman muodostavat Hakkarin laiturin ja Tampereentien rakentamiseen jälkeen ja aina jälleenrakennuskaudelle jatkunut rakentaminen, jolloin alue sai nykyisen laajuutensa.

Taajama-aika: Jälleenrakennuskauden jälkeinen täydennysrakentaminen on muuttanut alueen materiaalista ja mittakaavallista ilmettä sekä ajallista yhtenäisyyttä. Hollon rataoikaisu muodostaa kävelysillasta huolimatta maisemallisen ja liikenteellisen esteen vanhaan kulttuurimaisemaan.

5. Hakkarin yhdyskuntarakentamisen alue liittyy olennaisesti Lempäälän taajaman nopeaan rakentumiseen ja leviämiseen 1970-luvulta alkaen. Läheinen Sarapiston alue edustaa taajamarakenteessa 1960-luvulla kaavoitettua aluetta, joka pääosin rakentuivat 1970-luvulla. Julkisen vallan vastuu palveluiden ja yhdyskuntatekniikan osalta kasvoi yhteiskunnan muuttuessa ja kehittyessä voimakkaasti sotien jälkeen. Hakkarin yhdyskuntarakentamisen kohteet, 1973 valmistunut vesitorni ja pääosin 1980-luvulla rakennetut Hakkarin koulu, liikuntatalo, ulkoilupolut, palolaitos, urheilukenttä ja myöhemmät jäähallit edustavat hyvin 1900-luvun jälkipuoliskon yhdyskuntarakentamisen laajenevaa kenttää. Keskeiset rakennukset koulu, liikuntatalo ja palolaitos edustavat aikakauden ns. postmodernia rakennustyyliä.

Kuva: Hakkarin koulu, parkkipaikka sijoittuu julkisivun eteen.

Nykyluonne: taajaman palvelut, sivistys- yhdyskuntatekniikka- ja liikuntarakentaminen.

Historia: Taajama sen palveluiden kehitys 1970-luvulta 2000-luvulle.

Taajama-aika: -

6. Hollon jälleenrakennuskauden alueen rakentaminen alkoi heti sotien jälkeen pappilan rintapeltojen yhteydessä olevalle harjanteelle. Paikallisesti merkittävin jälleenrakennuskauden alue muodosti alkujaan sijoittelultaan ja rakennustavaltaan hyvin tyypillisen aikakauden maankäyttöä edustavan kokonaisuuden. Aluksi jälleenrakennuskauden tyyppi- ja rakennustyyppipiirustuksilla rakennettu alue liittyy myös Lempäälän liikennereittien suunnassa levinneen nauhataajaman alkuvaiheisiin. Rautatien varrella alueeseen liittyi sotien jälkeen lisäksi Hollon seisake. Tonttien ja ympäristön rakentamisen jatkuminen 1950-luvun jälkeen sekä Hollon 2000-luvun rataoikaisu ovat merkittävästi muuttaneet alueen luonnetta ja maisemaan sijoittumista. Alkuperäisiä, noppamaisista rakennuksista muodostuvaa, 1940-luvun lopun katunäkymiä on säilynyt vain osittain.

Kuva: Hollon tyyppi- ja rakennustyyppi-alueella rakennettuja omakotitaloja Ratakadun varrella.

Nykyluonne: Taajaman pientaloalue, rakennuskantaa 1940-luvulta aina 1970-luvulle.

Historia: Pappilan rintapelto, Hämeenlinna-Tampere rautatie, vahtitupa, karjalaisiirtolaiset, tyyppitalot

Taajama-aika: Alueen täydennysrakentaminen jatkui jälleenrakennusajan jälkeen, mikä näkyy uudempina rakennustyyppinä ja -materiaaleina. Hollon rataoikaisu leikkasi alueen kahteen osaan ja aiheutti rakennuskannan pienenemisen. Alueen maisemallinen asema Kuokkalankosken rannalla katosi osittain.

Kuva: Hollon aluetta Koskitien varrella, pientalot jäävät maisema reunoille, rata-oikaisun ja kevyen liikenteen väylän hallitessa maisemaa.

7. Vanhan maantien linjaus noudatti maiseman ja maaperän muotoja. Vanhempaan Hiidentiehen pohjautuva vanha tie tunnetaan jo 1700-luvulta kärryillä kuljettavana maantienä. Hämeenlinnasta Vanajaveden länsipuolta Tammerkoskelle johtanut tielinjan varrella sijaitsevat Lempäälässä mm. keskiaikainen kirkko ja sen ajan suurin kylä, Kuokkala. Kaava-alueella Hakkarintienä kulkevan maantien varrella oleva nykyisen Hakkarin asuinalueen vanhin rakennuskanta liittyy Kuokkalan kylän asutuksen leviämiseen 1800-luvulta alkaen. Rautatien ja maantien risteykseen perustettiin 1930-luvulla Hakkarin laituri.

Nykyluonne: Lempäälässä vanhan maantien tielinja noudattaa nykyteistä Hiidentie-Kuokkalantie-Hakkarintie-Niemenkoskentien linjausta ja on jäänyt pääosin taajaman paikallistieksi ja sen linjaus katkeaa mm. Kuokkalankosken, Tampereentien ja rautatien vuoksi.

Historia: Vanhin maakunnallinen tielinja. Merkitty karttoihin maantieksi jo 1700-luvulla. Vanhat kylät pääosin ohittava linjaus kertoo tien kaukoliikennettä palvelevasta luonteesta. Kylien lisäksi nykyisen taajaman vanhin asutus keskittyy linjan varrelle ja tie on ollut keskeinen asutuksen leviämiseen vaikuttanut tekijä.

Taajama-aika. Vanha maantie jäi paikallistieksi 1930-luvulla Tampereentien valmistuttua. Tiehen liittyvät viljelymaisemat ovat kadonneet taajamarakentamisen alle sotien jälkeen.

8. Hämeenlinna-Tampere rautatien 2000-luvulla purettuun ns. Hollon mutkan linjaukseen liittyy edelleen rautatiesilta, Hollon vahtitupa ja seisake. Lisäksi linjauksen maisemaan ja historiaan liittyy Katepal oy:n tehdasalue. Hämeenlinna-Tampere rata valmistui 1870-luvulla. Rakennusteknisistä ja maaperästä johtuen radan linjaus sekä Kuokkalankosken ylittävä rautatiesilta sijoitettiin Lempäälän pappilan pelloille. 1800-luvun käsityövaltaisen rakentamisentavan ja sopivan siltapaikan vuoksi ratalinjaan tuli mutka, joka oikaistiin vasta 2000-luvun alkupuolella. Tällöin valmistui vanhan linjan länsipuolelle uusi rataosuus, ns. Hollon oikaisu, maaleikkauksineen ja penkereineen. Vanhaan linjaukseen liittyvät rakenteista silta ja vahtitupa ovat 1900-luvun alkupuolelta, seisake, Katepal oy ja Hollon asuinalue ovat sotien jälkeiseltä ajalta.

Käytöstä poistunut ratalinja, rakenteet ja ympäröivä maisema edustavat rataan liittyvä rakentamista ja maisemaa, jossa on nähtävissä aikatasoja 1870-luvulta aina 1950-luvulle. Ratojen purkaminen on vaikeuttanut kokonaisuuden hahmottamista ja ymmärtämistä. Vanhassa ja uudessa ratalinjassa havainnollistuu rakentamisen muutos 1870-luvulta 2000-luvulle.

6 **Lähteet:**

Painetut lähteet:

Arajärvi Kirsti, Lempäälän historia, Tampere 1959.

Iltanen Jussi, Radan varrella: Suomen rautatieliikennepaikat, Helsinki 2009.

Kalske Marja, Lempäälä ajan virrassa, Ihmisiä yhteisössä, pitäjä maailmassa, Vammala 1999.

Mäkelä Ritva, Myllyjen ja museoiden Kuokkala, Vammala 2005.

Mäkelä Vilhelmiina, Pläsitorilta liikekaupunkiin, Kuivaspään, Maisenrannan, Sarvikkaan ja Herralan kylähistoria, Vammala 2005.

Putkonen Lauri, Pirkanmaan kulttuurihistorialliset kohteet, julkaisu B 174, 3 p. Tampereen seutukaavaliitto, Tampere 1990.

Siltojemme historia, History of finnish bridges, toim. Seppo Aitta, Keuruu 2004.

Rautatierakennukset, Rautatierakennusten korjausohjeet 1-5, Museoviraston Rakennushistorian osaston julkaisu 1998.

Suomen asutus 1560-luvulla: kyläluettelot ja kartasto, Helsingin yliopisto, historian laitos, 1973.

Suomen maatilat, tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatioista, osa II Hämeen lääni, Porvoo 1931.

Suomen teiden historia I, Helsinki 1974.

Suomen teiden historia II, Helsinki 1977.

Suomenmaa 4, Porvoo 1971.

Suuri maatilakirja V, 1964 Kuopio.

Teivas Eija, Lempäälän kulttuuriympäristöohjelma, Teiden varsilla ja vesireiteillä, Tampere 2006.

Karttakirjat:

Alanen-Kepsu, Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805, Tampere 1989.

Maanmittaushallituksen toimittama Suomen kartta 1920, Suomen karttakirja 1920 näköispainos, Porvoo 2004.

Suomen karttakirja 1799, C.P. Hällströmin Suomi-kartasto, Porvoo 2005.

Historialliset kartat:

Pitäjänskartat 1840/1890-I, digitaaliarkisto, KA.

Kalmbergin kartta 1855, Kalmbergin kartasto RIII, list 8. Jyväskylän yliopisto, Jyx, historialliset kartat, sotilaskartat, Kalmbergin kartasto. internet sivut <https://jyx.jyu.fi>

Suomen yleiskartta 1866-72, Jyväskylän yliopisto, historialliset kartat, internet sivut <https://jyx.jyu.fi>

Venäläinen topografikartta 1912, Senaatin kartasto XVII-XVIII: 24-25. digitaaliarkisto, KA.

Kuljun, Kuokkalan, Moision ja Papilan uusjakokartta, mittaukset K.D. Sinervä 1927. KA.

Peruskartat 1:20 000 1959, 1975 ja 1980, Kansalliskirjasto, Hki.

Sanomalehdet:

Lempäälän-Vesilahden-Tottijärven sanomat 14.4.1961. "Moision uudenaikainen koulutalo saavutti harjakorkeuden"

Painamattomat lähteet:

Lempäälä, Kuokkalan koulun kulttuuriympäristöinventointi 2008, inventointi Eija Teivas, KSOY arkkitehtuuria.

Rakennusluvut: Lempäälän kunnan arkisto

Hakkarin koulu

Hakkarin liikuntahalli

Hakkarin paloasema

Valokuvat: Lempäälän kunta

Ilmakuvia ja vanhoja valokuvia Lempäälästä

FCG

Hyväksynyt:

Perttu Hyöty

Aluepäällikkö, DI

Laatinut:

Jari Heiskanen

Tutkija, FM